ƘLЬQ ELDERDJҢ PROLETARLARЬ, BJRJGJҢDER!

PROPAGANDA ÇANA YGJT

6

YIEN 1939

QAZAQ MEMLEKETTJK SAIASI ƏDEBIET BASPASЬ
ALMA-ATA QALASЬ

В. Н. Иваненко. XXI) Франциск-Августъ Де—Ту.—Гр. Ев. нистъ. XXII) Журнальное обозрѣніе. XXIII) Внутреннее об ніе. XXIV) Иностранное обозрѣніе.—В. А. Г. XXV) Библ фическій отдѣлъ. XXVI) Объявленія.

Ближайшее участіе въ редакціи принимаютъ: В. А. певъ, А. П. Чеховъ и А. А. Кизеветтеръ.

Подписная цѣна съ доставкой и пересылкой во всѣ мѣста

Россіи	12 м.	9 м.	6 м.	3 м.	1 м.
	12 р.	9 р.	6 р.	3 р.	1 р.
Заграницу	14 р.	10 р. 50 к.	7 р.	3. р. 50 к.	1 р. 2

Допускается разсрочка при подпискѣ 1 апрѣля, 1 іюля тября по 3 рубля—при непосредственномъ обращеніи въ к—р ея отдѣленія. Цѣна отд. нумера съ пер. 1. р. 30 к. Книгопр цамъ дѣлается уступка въ размѣрѣ 50 к. съ полнаго годово

Подписка принимается: въ Москвѣ въ к-рѣ журнала ганьковск. пер., д. Куманина. Въ С.-Петербургѣ, въ кн. Карбасникова. Въ Кіевѣ, въ книж. магаз Оглоблина. Въ В вѣ, Вильнѣ въ кн. магаз. Карбасникова, въ Перми въ центр. книж. складѣ. Всѣ изданія ред. «Русской Мысли» дятся на складѣ при типогр. Т-ва И. Н. Кушнеревъ и К°.

Редакторъ-Издатель *В. М. Лавровъ.* Об. 1

ОТЧЕТЪ

1-го Съѣзда Уральскихъ Хим… …ѣнія"
Екатеринбургѣ въ іюлѣ … …. за
Редакціи «Уральск…
50 …

1889г | Propaganda
№ 6

Barlьq elderdjn proletarlarь, ьjrigjndert

PROPAGANDA

ÇANA

YGJT

QAZAQ]ЬSTAN K(B)P ORTALЬQ KOMITETJNJN ÇURNALЬ

AIЬNA 1 RET CЬQ]ADЬ

Redaksianьn adresj: Alma-Ata, Ykmet yij, QK(B)P Ortalьq Komitetj, bolme № 7, Telefon № 51—45

№ 6 YIEN 1939

BK(B)P Ortalьq Komitetjnjn Plenumьnьn qaulьsь kөpcjljkke ken tysjndjrjlsjn

Çaqьnda, BK(B)P Ortalьq Komitetjnjn kezektj plenumь bolьp өttj.

BK(B)P Ortalьq Komitetjnjn Plenumь kolxozdardьn qoqamdьq çerlerjn ylesjp əketuden qorqau caralarь, egjn çinauqa, aul caruacьlьqь produktьlarьn daiьndauqa əzjrlenu, BK(B)P Ortalьq Komitetj çanьnan Partia Baqьlau Komissiasьn qūru, enbekcjler deputattarьnьn çergiljktj sovetterinin sailauьn өtkjzu turalь məselelerdj talqьlap, tijstj qaulьlar aldь.

BK(B)P Ortalьq Komitetjnjn «kolxozdardьn qoqamdьq çerlerjn ylesjp əketuden qorqau caralarь turalь» qaulьsь kolxozdьn qoqamdьq çerlerjn paidalanuda өreskel būrmalaucьlьqtardьn barlьqьn der kezjnde kөrsetjp otьr. Būl būrmalaucьlьq kolxozcьlardьn çeke paidalanuьna berjletjn yi jrgesjndegj çerdjn məlcerj kөbeijp ketkendjgjnde boldь. Sөitjp, kolxoz qūrьlьsьnьn zanь — aul caruacьlьq arteljnjn ustavь өreskel būzьldь.

Keibjr kolxozcьlardьn kolxozdьn negjzj bolьp sanalatьn qoqamdьq kolxoz caruacьlьqьnьn myddesjn kөzdemei, tek, «kolxozcь» degen ataqpen kolxozcьlarqa berjlgen bar çenjldjktj paidalanьp, өz çeke basьnьn qamьn çegendjgj aqiqattalьp otьr.

Būlar—kolxozdьn qoqamdьq myddesjn өz çeke basьnьn paidasьna satqьsь keletjnder, kolxozcь degen attь betke ūstaucьlar, aramtamaqtar.

Ol aramtamaq «kolxozcьlar» tek kolxozcь degen atqa ie bolьp çyrdj; kolxoz çūmьsьna qolьnьn ycjn qana berjp, өz çeke mencjktjgjn kyceittj; kolxoz çerjnjn esebjnen yi jrgesjndegj çerjn kөbeitjp, kolxozcьnьn çeke mencjgjne ainaldьrьp çjberdj; kolxoz caruacьlьqьna zianьn tigjzdj. Būl çalqan «kolxozcьlar» kolxoz çūmьsьnda jstemedj, jstese, tijp-qacьp өte mardьmsьz jstedj. Olardьn maqsatь çūmьs basьnda tөbesjn kөrsetjp ketu boldь. Sөitjp, būl — aramtamaqtar kolxozcьlьqtь betke ūstap, sotsialistjk kolxoz dalasьnьn cьn qūrьlьscьsь bolьp çyrgen adal niettj kolxozcьlardьn arasьna jrjtkj saldь.

Aul caruacьlьq artelj ustavьn өreskjl būrmalaucьlьq bjzdjn respublikamьzda da az emes, būqan bjrnece faktьlar keltjruge boladь.

Qaraqandь oblьsь Nūra audanь «Trudovik» kolxozьnьn mycesj Cevcenko Annanьn 1938 çьlь 9 aq enbek kynj bolqan, al 1939 çьlь bjrde enbek kynj çoq. Өitkenj Annanьn çeke mencjgjnde 2 sibrь, 2 baspaqь, 1 būzauь, 0,25 gektar çerj boldь. Onьn uaqtь өz caruacьlьqьnan artqan çoq. Alma-Ata qalasьna qaraitьn Lenin atьndaqь kolxozqa Zaxarov Egor Egorovic çoldas

osь çьldьŋ fevral aiьnda myceljkke alьnadь. Kolxoz oqan yi satьp alьp beredj, ustav boiьnca çer beredj. Al, Zaxarov kolxoz çūmьsьnda bjrde kyn jstemeidj, kolxozdьŋ bergen çerjne parnik caruacьlьqьn qūrьp, səudegercjljk jsteidj. Yijnjŋ çana yi jrgesjndegj çerjnjŋ çartьsьn Ivan Petrovic Puckovqa 5000 somqa satadь.

Çergjljktj orьndaqь keibjr partia, sovet ūiьmdarь aul caruacьlьq artelj ustavьnьŋ өreskel būrmalaucьlьqьn kөre tūrsa da, der kezjnde cara qoldanвadь; būl ustavtь būlçьtpai orьndaitьn etjp, kolxozcьlardь tərвielei almadь; kapitalizm qaldьqьnьŋ вjrj çeke mencjkcjl, вurçuaziacьl tendentsianьŋ kolxozqa tarauьna qьlmьstь tyrde çaiвaraqattьqpen qaradь. Keibjr partia, sovet ūiьmdarьnьŋ вascьlarь kolxoz tūrmьsьndaqь būl — bolcevizmge çat, typ tamьrьmen oppartunistjk jske çol вerdj.

Kolxoz çerjne qol sūquqa eckjmnjŋ pravosь çoq. Kolxoz çerjn ylesjp, talan-taraçqa salqьsь kelgenderdj der kezjnde auzdьqtap otьru kerektjgj bastь mjndettjŋ вjrj.

Kolxozcьlardьŋ çeke mencjgjndegj çer mөlcerj aul caruacьlьq arteljnjŋ ustavьnda kөrsetjlgen mөlcerden aspauqa tijs. Çergjljktj partia, sovet ūiьmdarьnьŋ вascьlarь aul caruacьlьq arteljnjŋ Stalindjk ustavьn вascьlьqqa alьp, onь būlçьtpai jske asьrьp otьruqa mjndettj.

Arendaqa, bolmasa, вasqa adamqa kolxoz çerjnen çer вerjp, kolxoz çerjn talan-taraçqa salucь çalqan «kolxozcьlar» dan kolxozdь tazartuda partia, sovet ūiьmdarьnьŋ вascьlarь bolceviktjk jskerljkpen çūmьs jsteuge mjndettj.

Kolxoz çerj men kolxozcьlardьŋ yi jrgesjndegj çerdj өlcep cьqьp, onь aul caruacьlьq ustavьna sai etu, memlekettjk çer kjtaвьna dūrьs çazu, kolxoz çerlerjn çьrmalaqьsь kelgenderden saqtap, kolxoz caruacьlьqьn өrkendete вeru, kolxozcьlardьŋ çūmьsqa çaramdьlarьnьŋ eŋ kem degende çьlьna 80 eŋвek kyn taвuьn ərвjr kolxozcьlarqa əвden tysjndjru. Mjne — BK(в)P Ortalьq Komitetjnjŋ qaulьsьn jske asьrudьŋ bastь caralarь osь вoladь.

BK(в)P Ortalьq Komitetjnjŋ Plenumь 1939 çьlqь egjndj çinau çana aul caruacьlьqь produktьlarьn daiьndauqa əzjrlenu çūmьsьna airьqca kөŋjl вөljp otьr.

BK(в)P Ortalьq Komitetj өtken çьlqь egjn çinau çūmьsьndaqь bolqan kemcjljkterdj вiьl boldьrmaudь partia, sovet ūiьmdarьna, daiьndau orьndarьna kynj вūrьn eskertjp otьr.

Өtken çьlqь egjn çinauda çana aul caruacьlьq produktьlarьn əzjrleude kөp kemcjljkter boldь.

Bjzdjŋ respвlikamьz da Soltystjk Qazaqьstan oвlьsьnda egjn çinauqa əzjrlenuge salaqtьq kyctj boldь. Būl oвlьs egjn çinau çūmьsьna srogjnen kec kjrjstj. Kombainderdjŋ çana вasqa egjn çinauqa kerektj aul caruacьlьq macinalarьn remonttau, kadrlar daiьndau çūmьstarь nacar boldь.

Çergjljktj ūiьmdardьŋ əzjrljkke kec kjrjskendjgjnen de, aul caruacьlьqь produktьsьn tasuqa avtomoвil çetkjljktj вola tūrsada, paidalanu nacar bolqandьqtan aul caruacьlьqь produktьsьn, əsjrese tykpjrdegj astьqtь tasu çumьsь ūzaqqa sozьldь. Būl çaqdai вjzdjŋ respвlikamьzda Soltystjk Qazaqьstan, Qostanai oвlьstarьnda boldь.

Egjn çinau çūmьsь men aul caruacьlьqь produktьsьn əzjrleude өtken çьlqь kemcjljkterdj boldьrmauqa bolcevikce əzjrlenu kerek.

Kombainderdj, traktorlardь çana вasqa egjn çinau men aul caruacьlьqь produktьsьn əzjrleuge kerektj macinalardь remonttau çana būl macinalarqa kerektj aul caruacьlьq kadrlerjn daiarlap alu çūmьstarьn uaqьtьnda вjtjruge вar kyctj çūmsau kerek. Sөitjp, egjn çinauqa bolcevikce daiьndьq çasaumen ūlь Stalinnjŋ çьlьna 8 milliard pud astьq daiьndau kerek degen ūranьn sөzsjz jske asьraiьq!

BK(в)P Ortalьq Komitetj Plenumьnьŋ būl qaulьlarь — kolxozdardьŋ qoqamdьq çerlerjn ylesjp əketuden qorqau caralarь turalь, 1939 çьlь egjn çinau men aul caruacьlьqь produktьsьn əzjrleu turalь — kolxoz caruacьlьqьn, kolxozcьlardьŋ, вykjl eljmjzdjŋ qalqtarьnьŋ tūrmьs xalьn, mədeni-dəreçesjn өrkendete вerudc asa zor rөl atqaradь.

Инв. № 187824-3

Әrвjr propagandisterdjң, ygjtcjlerdjң mjndetj BK(в)P Ortalьq Komitetj men SSSR Qalq Komissarlarь Sovetjnjң qaulьsьn әrвjr kolxozcь eңвekcjlerdjң sanasьna çetkjzu, olarqa вūl qaulьnьң negjzjn tysjndjru. Lenin — Stalin partiasьnьң, onьң kөseinj Stalin çoldastьң kolxozcьlarqa jstep otьrqan qamqorlьqьn erekce ūqьndьru. Kolxozcьlardь aul caruacьlьq arteljnjң ustavьn вūlçьtpai jske asьrьp, orьndap otьratьn ruxta tәrвieleu. Söitjp, olardь өz mjndetjne sanalь, adal qaraitьn, kommunizm qūrucьlarьnьң ūiьmdasqan otrәdj etu.

Kolxozdьң qoqamdьq myddesjn әrqacanda çoqarь ūstau kerek. Kolxozdь kemeljne çetken alьp quattь kycke ainaldьra tysu kerek. 1939 çьlqь egjstjkten mol өnjm aluqa, Stalindjk Ycjn. cj вesçьldьqtьң negjzgj mjndetjnjң вjrj вolьp otьrqan — вastь-вastь kapitalistjk elderdj çaqьn aradaqь 10—15 çьl jcjnde ekonomika çaqьnan da вasьp ozu mjndetjn orьndauqa qalqьmьzdь вūrьnqьdan da nьq ūiьmdastьru. Ol — Stalindjk Ycjncj вesçьldьq plandь «orьndaudь qamtamasьz etu, eң aldьmen, әsjrese вjzdjң eңвektj ūiьmdastьra вjlujmjzge, eңвekcjlerge kommunistjk tәrвie вere вjludj kөtere вjlujmjzge вailanьstь» (XVIII siez qaulьsьnan).

Partia propagandasьna вascьlьqtь kyceite tyseijk

Partianьң XVIII siezjndegj өzjnjң вaiandamasьnda Stalin çoldas partia propagandasь turalь aita kele, — «qьlьmnьң вūl salalarьn вjlu qьlьmnьң barlьq salalarьndaqь вolcevikterge mjndet. Qьlьmnьң вūl salasь—qoqam turalь, qoqamnьң damu zaңdarь turalь, sotsialistjk qūrьlьstьң damu zaңdarь turalь, kommunizmnjң çeңuj turalь marksistjk-lenindjk qьlьm» — dedj.

Qoqamnьң damu zaңdarьn yirenu, saiasi kyrestjң zaңdarьn çete вjljp otьru, partiamьzdьң tarixьn çetjk tyr de yirenu, onь eңвekcjler çūrtcьlьqьna propagandalau вolcevikterdjң eң вastь mjndetj вolьp sanaladь. Өitkenj, kommunizmge çetu çolьnda вolcevikter partiasьnьң әrвjr mycesj, eljmjzdjң sanalь eңвekcjlerj qьlьmnьң barlьq taraularьn meңgeruge tijstj. Әsjrese, marksizm-leninizm qьlьmьna çetjk вoluqa tijstj.

BK(в)P Ortalьq Komitetj «Partia propagandasьn «BK(в)P tarixь qьsqaca kursь» nьң cьquьmen вailanьstь çyrgjzu turalь» өzjnjң qaulьsьnda partia propagandasьn вolceviktjk eң çoqarqь dәreçege kөterudjң naqtь caralarьn kөrsetjp вerdj. Kөsemjmjz Stalin çoldas partianьң XVIII siezjnde çasaqan вaiandamasьnda propaganda çūmьsьn çaqsartudьң danьcpandьq programmasьn aiqьn kөrseltj.

«Partia propagandasьn «BK(в)P tarixь qьsqaca kursь» nьң cьquьmen вailanьstь çyrgjzu turalь» BK(в)P Ortalьq Komitetjnjң qaulьsьn çana QK(в)P Ortalьq Komitetjnjң II Plenumьnьң propaganda çūmьsьn qaita qūru turalь qaulьsьn orьndauda Qazaqьstan partia ūiьmdarь вjrsьrьra kөrnektj çūmьstar jstedj. QK(в)P Ortalьq Komitetjnjң çana QK(в)P nьң oвlьstьq, qalalьq, audandьq komitetterjnjң çanьnan propaganda çana ygjt вөljmderj çana gazetterde propaganda вөljmderj ūiьmdastьrьldь. Mūnьmen qatar QK(в)P nьң Ortalьq, oвlьstьq, qala-

ıьq komitetterj çanьnan lektorlar gruppasь qūrьlьp, leksia oqu jsjn ortalьqtan basqaratьn boldь.

Teorialьq konferensialar, seminarlar өtkjzu çana leksialar oqu çūmьstarь sistemaqa ainaldь. Partia aqartu yilerj men partia kabinetterj leksialar, konsultatsialar ūiьmdastьru çūmьstarьn ynemj çyrgjzjp otьratьn boldь.

Propagandisterdj sūrьptap alu çūmьsьna, seminarlar, leksialar, konsultatsialar çana teorialьq konferensialardь ynemj өtkjzjp otьru çūmьsьna partia ūiьmdarь tjkelei bascьlьq etjp otьr.

Mjne, osь aitьlqan caralardьn barlьqь partia propagandasьndaqь būrьnqь bolьp kelgen kustarcьldьqtь çoidь çana partia propagandasь sapasьnьn çaqsara tysujne ylken çol acьp berdj.

«Partia propagandasьn «BK(в)P tarixь qьsqaca kursь» nьn cьquьmen bailanьstь çyrgjzu turalь» BK(в)P Ortalьq Komitetjnjn qaulьsь cьqqannan keijn partiamьzdьn mycelerjnjn, kandidattarьnьn, eljmjzdjn bykjl enbekcjlerjnjn, әsjrese, intelligentsialarьmьzdьn partia tarixьn yirenuge, marksizm-leninizm qьlьmьnьn negjzderjn yirenuge ьnta-çjgerj meiljnce kyceidj.

Teorialьq konferensialarqa, leksialarqa tek partianьn mycelerj, kandidattarь qana emes, partiada çoq enbekcjlerdjn, әsjrese intelligentsianьn өte kөp qatьnasatьndьqь, olardьn teorialьq konferensialardьn, leksialardьn çij-çij bolьp tūruьn өte kerek etetjndjgj marksizm-leninizm negjzderjn yirenuge respublikamьzdaqь kadrlarьmьzdьn ьnta-çjgerjnjn būrьn bolmaqan dәreçede өskendjgjn sipattaidь.

Çuьrda QK(в)P Ortalьq Komitetjnjn lektorь Safonov çoldas Qaraqandь, Pavlodar qalalarьnda, Maksim Gorki çana Sūrupa audandarьnda «Memleket turalь», «Çeke adamdardьn tarixtaqь rөlj», «Materializm çana Empiriokritititsizm» degen Leninnjn enbegj turalь çana «BK(в)P tarixь qьsqaca kursь» nьn I tarauьnan leksia oqьqanda, tьndaucьlardьn leksiaqa ьnta-çjgerjnjn kyctj ekenj kөrjndj. Maksim Gorki, Sūrupa audandarьnda bolqan leksialardьn ərqaisьsьna 250 den asa kjsj çinalьp, tьndaucьlar leksia bolqan yige ıьq toldь.

Qaraqandь qalasьnda Safonov çoldastьn leksiasьna qьzmetten qolь timei, qatьnasa almaqan oqьtucьlar, vractar erekce leksialar ūiьmdastьrudь talap ettj.

Partia tarixьn yirenucjlerge kөmek kөrsetude part kabinetterj men partia-aqartu yilerjnjn çūmьstarь da būrьnqьdan gөrj çaqsara tystj.

Balqac qalasьndaqь partia-aqartu yij өzjnjn barlьq çūmьstarьn plan boiьnca çyrgjzjp otьr. Leksialardь, konsultatsialardь uaqьtьnda өtkjzjp tūradь. Partia-aqartu yijnjn bastьqь Orlov çoldas partia-aqartu yijnjn çalpь çūmьsьn çaqsartumen qatar өzj lektor bolьp jsteidj. Orlov çoldas partia-aqartu yij çanьnan daiьndьqь mol inçenerlerden, çauaptь qьzmetkerlerden 22 kjsjljk aktiv daiьndap aldь.

Balqac qalalьq partia-aqartu yij Qonrat rudnigjndegj partia ūiьmьna kөmektesjp otьr. Ol konsultanttar çjberjp, konsultatsia ūiьmdastьrьp tūradь, lektorlar çjberjp leksia oqьtadь.

Partia propagandasьn çaqsartuda Aral audandьq partia kabinetj de kөrnektj çūmьstar jstep otьr. Kabinettjn çūmьsь ynemj plan boiьnca çyrgjzjledj. Leksiaqa kelucjlerge bjrnece kyn būrьn qabarlandьrьp qoiadь, lektorlar kyn būrьn daiarlanadь. Son dьqtan da leksia kөnjldegjdei өtjp tūradь. Partia kabinetjnjn ərbjr leksiasьna 400 ge deijn kjsj qatьnasьp otьradь.

Partia propagandasьn qaita qūruda, BK(в)P Ortalьq Komitetjnjn qaulьsьn js çyzjnde orьndauda çalpь bascьlьq çūmьsьna ylken kөnjl bөlumen qatar, propaganda çūmьsьna өzderj tjkelei qatьnasьp çyrgen partia aktivterj de az emes.

Balqac qalalьq partia komitetjnjn sekretarь Bondarenko çoldas propaganda çūmьstarьn çaqsartuqa kyndeljktj bascьlьq çūmьsьna kөnjl bөlumen qatar, partia tarixьn yirenucjlerge ūdaiь leksia da oqьp tūradь. Ystjmjzdegj çьldьn basьnan berj qarai Bondarenko çoldas «Qalq dostarь»

degen ne çana olar sotsial-demokrattarqa qarsь qalai kyresedj?», «Ne jsteu kerek?», «Bjr adьm jlgerj, ekj adьm keijn» degen Leninnjң eңbekterj turalь taqь basqa temalarqa leksialar oqьdь.

Balqac mьs kambinatьnьң direktorь Pertsev, Balqac qūrьlьsьnьң nacalnigj Kurganov, Baiьtu fabrigjnjң inçenerj Sorokin siaqtь çoldastar da partia tarixьn өzdjgjnen yirenucjlerge leksia oqьp tūradь.

Partia propagandasьna өte kөңjl bөletjn, marksizm-leninizm qьlьmьn yirenude kөrnektj çūmьstar jstep otьrqan partia ūiьmdarьnьң çauaptь qьzmetkerlerj, partianьң aktivterj respublikamьzdьң өndjrjsterjnde bolsьn, qūrьlьs çūmьstarьnda bolsьn, kolxozdarda, sovxozdarda bolsьn tolьp çatьr.

Partia propagandasьn BK(b)P Ortalьq Komitetjnjң qaulьsьna sәikes qaita qūruda Qazaqьstan partia ūiьmdarь әlj de bolsa çūmьstь myltjksjz jstep otьr dep aituqa, әrine, bolmaidь. Partia propagandasьn qaita qūru çūmьsь әlj çetkjljksjz, tolьp çatqan kemcjljkter bar. Ol kemcjljkterdj byrkemelep qoiuqa bolmaidь.

Keibjr oblьstьq, qalalьq, audandьq partia komitetterj propaganda çana ygjt bөljmderjn jsker qьzmetkerlermen әlj kynge deijn nьqaita almai keledj. Keibjr partia ūiьmdarь propaganda çana ygjt bөljmderjnjң qьzmetkerlerjn өzjnjң qьzmetjnen basqa çūmьstarqa kөbjrek çūmsap, propaganda çūmьstarьn eleusjz qaldьrьp otьr.

Kәzjrde partia ūiьmdarьnьң erekce kөңjl bөletjn mәselelerjnjң bjrj teorialьq konferensia. Alaida teorialьq konferensianь ūiьmdastьru, onь çaqsьlap өtkjzu çūmьstarьn bjrsьpьra partia ūiьmdarь mьqtap qolqa ala almai otьr. Çuьrda Ridder qalasьnda teorialьq konferensia өttj, konferensiada 12 taqьrьpqa leksia oqьldь. Būl taqьrьptar çaiьnda tьңdaucьlarqa oqu ycjn kjtaptardan 1000 bet tapsьrma berjlgen. Guriev oblьsьndaqь konservj, kambinatьnda 19 çana 26 aprelde өtkjzjlgen teorialьq konferensialardьң bjreuj ekj saqatqa, bjreuj ekj çarьm saqatqa sozьlqan. Çuьrda Katon-qaraqai audanьnda bolqan teorialьq konferensia «Qalq dostarь» degen ne çana olar sotsial-demokrattarqa qarsь qalai kyresedj?», «Reseide kapitalizmnjң damuь» degen Leninnjң kyrdelj ekj eңbegjne bjrden daiьndalьp, kycjn bьtьratьp alqan. Konferensia keckj saqat 8 den tyngj 12 deijn sozьlьp, ekjncj kynge qaldьrьlqan, konferensiadaqь alqacqь kyngj 40 kjsjden kelesj kynj 8 kjsj qana qatьnasqan.

Mjne, teorialьq konferensianьң maңьzьna keibjr partia ūiьmdarьnьң bascьlarьnьң çete tysjnbeitjndjgjn, teorialьq konferensianь çete baqalamaitьndьqьn osь faktьlardan aiqьn kөruge boladь.

Partia propagandasьn çaqsarta tysude asa kөrnektj rөl atqaratьn partia kabinetterj men partia-aqartu yilerj bolьp sanaladь. Solai bola tūrsa da, kөp çerlerde partia kabinetterj men partia-aqartu yilerj çūmьstarьn qaita qūra almai otьr. Qaraqandь, Pavlodar qalalarьnda partia-aqartu yilerj ecqandai da kөrnektj çūmьs jstei almai otьr. Qaraqandь men Pavlodar partia-aqartu yilerj partia tarixьn yirenucjlerge, propagandisterge kөmektesu çūmьsьn olarqa tek kjtap ylestjrumen qana qanaqattanьp otьr.

Pavlodar oblьsьnda lektorlar gruppasь әlj kynge deijn qūrьlqan çoq, būl oblьsta tek bolqanь bjraq lektor bar. Al QK(b)P nьң basqa oblьstarьnda lektorlar gruppasь әlj tolьq qūrьlьp bolqan çoq, lektorlar sostavь әlj çetkjljksjz. Sondьqtan oblьstarda partia propagandasьna bjr çerden bascьlьq etu çūmьsь tolьq qamtamasьz etjlmei keledj. Mjne, osь sekjldj kemcjljkterdjң nәtiçesjnde Qostanai, Pavlodar, Qaraqandь oblьstarьnьң ortalьqьnьң өzjnde çana audandarьnda propaganda çūmьsь nacar.

Respublikamьzdaqь keibjr partia ūiьmdarь partia tarixьn kruçokterde yirenjp çyrgenderge bascьlьq etu çūmьsьn da eskermei keledj. Alma-Ata qalasьndaqь Pedagogika institutjndegj partia tarixьn yirenetjn tөmengj zveno kruçogjnjң çūmьsь өte nacar. Propa-

gandist Petrov çoldas seminarlarqa qatьnaspaidь, sabaqqa daiьndalmai ke,ledj, kelgennen keijn, alьnqan taqьrьp boiьnca, kjtaptь oqьp cьqadь da, tьңdaucьlarqa sūrau qoiadь. Sөitjp, partia tarixьn kruçokte yirenucjler ycjn çoldastьq diskussiamen çyrgjzjluge tijstj sabaqtь kjtap oquqa ainaldьrьp, tьңdaucьlardьң basьn qatьradь. Pedagogika institutjnjң partia ūiьmь būl — kemcjljktj çoiuqa tijstj cara qoldanqan çoq.

Alma-Ata qalasьndaqь tau metallurgia institutьnda da partia tarixьnan leksia bolqanda studentterdjң bjrsьpьrasь esep cьqarьp, keibjreulerj kөrkem әdebietter oqьp otьradь. Prepodavatelderdjң leksiasьn tьңdamaidь.

Seminarlar çūmьsь da keibjr çerlerde dūrьs çolqa qoiьlmai otьr. «Partia ūiьmdarь propagandisterdjң seminarlarьn qūrqanda, olardь marksistjk bjljmdj, saiasi çaqьnan tekserjlgen bascьlarmen qamtamasьz etuge tijs. BK(b)P nьң qalalьq komitetterj, oblьstьq komitetterj men өlkeljk komitetterj propagandister seminarlarь çūmьsьnьң çaiьn ynemj baqьlap tūruqa tijs» degen BK(b)P Ortalьq Komitetjnjң qaulьsьn bjrsьpьra partia ūiьmdarь әlj kynge deijn eskermei keledj.

Partia propaganda çūmьsьn kөrjne baqalamai otьrqan, propaganda çūmьsьn çaqsartuqa kөңjl bөlmei otьrqan partia ūiьmdarьnьң bascьlarь da çoq emes.

Qaraqandь qalalьq partia komitetjnjң sekretarь Krasavin çoldas partia propaganda çūmьsьnьң Qaraqandь qalasьnda өte nacar çyrgjzjljp otьrqandьqьn propaganda kadrlarьnьң «çetjmsjzdjgjnen» degen sьltauqa syienjp otьr.

Pavlodar qalalьq partia komitetj propaganda çana ygjt bөljmjnjң bastьqь Larcin çoldasta da osьndai tendensia bar. Propaganda kadrlarь çetjmsjz dep, sonь sьltau etjp partia propagandasьn nacarlatьp çjberuge partia ūiьmdarьnьң bascьlarьna eckjm pravo bergen çoq. Çūmьstь bolcevikce ūiьmdastьra bjletjn, propaganda çūmьsьna ynemj kөңjl bөljp otьratьn partia ūiьmьnьң bascьlarь propaganda kadrlarьn jrjktep ala aladь da çana propaganda çūmьsьn çaqsarta ala aladь da. Mūnь bjz bolcevikter partiasьnьң tarixьnan, partiamьzdьң kyndeljktj çūmьsьndaqь tәçribesjnen aiqьn kөrjp otьrmьz.

Pavlodar oblьstьq partia komitetj propaganda çana ygjt bөljmjnjң bastьqь Golubev çoldastь ūzaq uaqьt, kөktem egjs çūmьsьna çjbergen. Al, propaganda çūmьsьmen cūqьldanьp otьratьn oblьstьq partia komitetjnde eckjm bolmaqandьqtan propaganda çūmьsь myldem nacarlaqan. Oblьstьq lektorlar gruppasьnьң ūiьmdastьrьlmaqanь bьlai tūrsьn, propagandisterdjң seminarь da әlj çūmьs jstemeidj. Kerek dese, keibjr audandarda әlj kynge deijn propagandisterde jrjkteljp alьnqan çoq.

Çasьratьnь çoq, respublikamьzdaqь baspasөz orьndarь da, airьqca, oblьstьq gazetter de baspasөz propagandasьn әlj de çandandьra almai otьr. Oblьstьq gazetterde propagandisterge çana partia tarixьn өzdjgjnen yirenucjlerge kөmek retjndegj statialar, konsultatsialar tjptj çetkjljksjz basьladь.

Partia tarixьn yirenudegj tәçribe çūmьstarь — partia kabinetterjnjң, partia-aqartu yilerjnjң, çeke propagandisster men partia tarixьn өzdjgjnen yirenucjlerdjң tәçribesj өte sirek, әlde qalai, әiteujr kezj keljp qalqanda çazьladь. Propagandister men ygjtcjlerdjң çana partia tarixьn өzdjgjnen yirenucjlerdjң tәçribelerj çazьlqan uaqьtta, kөpcjljgj, bjr çaqtь çazьlьp kelledj, olardьң propaganda çana ygjt çūmьsьndaqь, marksizm-leninizm negjzderjne çetjludegj tamaca, tәçribe çaqьnan bai çūmьstarьn gazetter tolьq kөrsete almai keledj.

«Partia propagandasьn «BK(b)P tarixь qьsqaca kursь» cьquьmen bailanьstь qaita qūru turalь» BK(b)P Ortalьq Komitetjnjң qaulьsьn, Stalin çoldastьң — BK(b)P XVIII siezjndegj nūsqauьn js çyzjnde tolьq orьndau ycjn, sөitjp, marksizm-leninizm negjzderjn propagandalau çūmьsьn bolceviktjk eң çoqarqь dәreçege çetkjzu ycjn respublikamьzdьң partia ūiьmdarь kөp çūmьstar jsteuge tijstj.

«...Memlekettjk çana partialьq çūmьsьmьzdьң qai salasьnda bolsa da qьzmetkerlerdjң saiasi bjljm dәreçesj

çana marksistjk-lenindjk sanalьqь neqūrlьm çoqarь bolsa, çūmьstьn өzj solqūrlьm çoqarь çana çemjstj bolaдь, çūmьstьn nətiçelerj solqūrlьm çaqsь boladь, al qьzmetkerlerdjn saiasi bjljm dəreçesj çana marksistjk-lenidjk sanalьlьqь neqūrlьm tөmen bolsa, çūmьstьn bөgelu çana aiaqsьz qalu mymkjncjljgj solqūrlьm kyctj boladь. qьzmetkerlerdjn өzderjnjn ūsaqsьp, azqьndap, jskersjngen-ūsaqcьl adamdarqa ainalu mymkjncjljgj, olardьn azu mymkjncjljgj solqūrlьm kyceie beredj, — mūnь aidan anьq aqiqat dep tanu kerek» (I. V. Stalin, «Partianьn XVIII siezjnde BK(в)P Ortalьq Komitetjnjn çūmьsь turalь eseptj baianda-ma», 46 bet).

Partianьn oblьstьq, qalalьq, audandьq komitetterj çaqьn arada propagan-da, ygjt bөljnderjn jsker qьzmetcjljermen nьqaituqa, lektorlar gruppasьn ūiьmdastьruqa, propagandisterdj tolьq tyrde jrjktep aluqa tijstj. Teorialьq konferensialardьn, leksialardьn, konsultatsialardьn (baspasөz betjnde, auzca) çij-çij bolьp tūruьna, olardьn kөnjldegjdei bolьp өtujne ynemj bascьlьq etu çūmьsьn partia ūiьmьnьn ərbjr bascьlarь mьqtap qolqa aluь qaçet. Mūnьmen qatar, partia propagandasьn çaqsartuda ylken rөl atqaratьn partia kabinetterj men partia-aqartu yilerjnjn çūmьstarьn bjljmdj, təçribelj qьzmetcjlermen nьqaituдь, olardьn çūmьsьna ynemj bascьlьq etudj partia ūiьmdarь esjnen bjr minut te cьqarmauь kerek. Mjne, osь mjndetterdj jske asьrqanda qana respublikamьzdьn partia ūiьmdarь BK(в)P Ortalьq Komitetjnjn qaulьsьn, Stalin çoldastьn nūsqauьn js çyzjnde orьndai aladь çana eljmjzdjn enbekcjlerjn kommunizmge çetu çolьnda-qь kyreste tabьstan-tabьsqa çetkjzedj.

Qalqaralьq xal çana SSSR dьn sьrtqь saiasatь turalь

SSSR Qalq Kommissarlarь Sovetjnjn Predsedatelj, Sьrtqь jster Qalq Komissarь V. M. MOLOTOV çoldastьn

SSSR Ūlь Sovetjnjn Ycjncj Sessiasьnda 1939 çylqь maidьn 31 kynj çasaqan вaiandamasь

Deputat çoldastar!

Deputattardьn Ūlь Sovet Sessiasьnda Sьrtqь jster Qalq Komissariatьnьn qabarьn tьndau turalь ūsьnьs çasauьnьn mənjsj əbden tysjnjktj. Soŋqь uaqьtta qalqaralьq çaqdaida ylken-ylken өzgerjster boldь. Būl өzgerjster, вeiвjtcjljk syigjc derçavalardьn tūrqьsьnan qaraqanda, qalqaralьq çaqdaidь edəujr nacarlattь.

Bjz kəzjr вjr çaqьnan, — agressiacьl memleketterdjn çyrgjzgen saiasatьnьn, ekjncj çaqьnan, — demokratialьq elderdjn çyrgjzgen aralaspau saiasatьnьn вelgjlj nətiçelerjn kөrjp otьrmьz. Agressiacьl elderdjn өkjlderj kəzjr agressia saiasatьnьn qol çetken nətiçelerjn maqtanьc etuden taiьnвaidь. Basqasьn вьlai qoiqanda, mūnda maqtanu çaqь çetkjljktj-aq **(zaldaoqьlar kөŋjldenjp вjr qozoqalьp qoiadь).** Kollektiv qaupsьzdьqьnьn saiasatьnan sьrt ainalqan, agressiaqa qarsьlaspau saiasatьn çyrgjzgen demokratialьq elderdjn өkjlderj qalqaralьq çaqdaidьn nacarlauьnьn mənjsjn kjcjreitjp kөrsetuge tьrьsadь. Olar, kөвjnese, soŋqь uaqьtta tyk өzgerjs вolmadь degendei etjp, əljde вolsa qoqam pjkjrjn «tьnьctandьrumen» cūqьldanьp çyr.

Qalqaralьq turmьstьn kyndeljktj oqiqalarьn вaqalauda Sovetter Soiuzьnьn pozitsiasь вūl ekj çaqtьn pozitsiasьnan da өzgece. Sovetter Soiuzь agressiacьldarqa qandai dəreçede вolsa da tjlektestjk вjldjredj dep ecuaqьtta eckjm kydjktene almaidь, вūl ərkjmge aian. Sovetter Soiuzь qalqaralьq çaqdaidьn cьn nacarlap otьrqandьqьn вyrkeudjn qandaiьnan вolsa da aulaq. Qalqaralьq çaqdaida вolqan cьn өzgerjsterdj çūrtcьlьq pjkjrjnen çasьruqa tьrьsatьn ərekelterge faktьlardь qarama-qarsь qoiu qaçet ekenj вjzdjn ycjn aidan anьq. «Tьnьctandьrucь» sөzder men maqalalar agressianь, вьlaiьnca aitqanda, azdьkөptj «qolailь» вaqьtqa sjlteuden ymjttenjp, agressianьn būdan вьlai da kyceie вerujne вөget çasaqьsь kelmeitjnderge qana kerek ekenj sonda əbden aiqьn kөrjnedj.

Çaqьnda qana Anglia men Fransianьn вedeldj өkjlderj, Miunxende çasalqan kesjrlj keljsjmnjn tавьstarьn madaqtap, өz elderjnjn çūrtcьlьq pjkjrjn tьnьctandьruqa tьrьsьp çyrdj. Olar, Miunxende sentəвrde çasalqan keljsjm Cexo-Slovakianьn вjr cama ustupkalar çasauь çolьmen evropalьq soqьsqa tosqauьl вoldь degendj aitьp

çyrdj. Anglia men Fransianың өkjlderj Miunxende Cexo-Slovakianың esebjnen ustupka çasaqanьnda өzderjne berjlgen pravodan әrjrek ketkenjn kөp adamdar sol kezdjң өzjndeaq sezjp edj. Miunxen keljsjmj aralaspau saiasatьnьң, вьlaiьnca aitqanda, barьp tūrqan çoqarь dәreçesj boldь, agressiacьl eldermen keljsjmge keludjң barьp tūrqan çoqarь dәreçesj boldь. Al būl saiasat qandai nәtiçelerge әkeljp soqtь? Miunxen keljsjmj agressianь toqtata aldь ma? Tittei de toqtatqan çoq. Qaita, Germania Miunxende alqan ustupkalarmen, iaqni, nemjsterj bar Sudet audandarьn alqanьmen tьnqan çoq. Germania odan da әrj bardь, slavәnnjң ylken memleketterjnjң bjrj — Cexo-Slovakianь tjptj çoiьp çjberdj. Miunxen keңesj bolqan kezden, 1938 çьlqь sentәbrden berj kөp uaqьt өtken çoq, al 1939 çьldьң martьnda Germania Cexo-Slovakianь çoq qьlьp boldь. Germania mūnь jstegende eckjmnjң qarsьlьqьna kezdesken çoq, op-oңai jstei saldь, sonda, Miunxendegj keңestjң kөzdegen cьn maqsatь qandai edj? degen sūrau tuadь.

Qaitken kynde de, Miunxen keljsjmjne qaramastan, Cexo-Slovakianьң çoiьluь Miunxende eң çoqarь dәreçesjne barьp çetken aralaspau saiasatьnьң qaida әkeljp soqqanьn bykjl dynie çyzjne kөrsettj. Būl saiasattьң tykke aspai qalqanь aiqьn boldь. Onьң berçaqьnda, agressiacьl elder өzderjnjң saiasatьn çyrgjze berdj. Germania Litva respublikasьnan Memeldj çana Memel oblьsьn tartьp aldь. Italianьң da qarap qalmaqanь çūrtqa mәljm. Aprel aiьnda Italia tәuelsjz memleket — Albanianь çoq qьlьp çjberdj.

Osьdan keijn, apreldjң aiaq cenjnde sөilegen bjr sөzjnde Germania memleketjnjң bascьsь qalqaralьq maңьzdь ekj carttь: Germanianьң Angliamen çasasqan teңjz cartьn çana Germania men Polcanьң arasьndaqь tijspeu turalь paktьnь qūrtьp çjbergendjgjnjң taңьrqarlьq ecteңesj çoq. Bjr kezde būl carttarqa ylken qalqaralьq maңьz berjletjn. Bjraq, Germania ecqandai resmi nәrselermen sanaspai, būl carttardan op-oңai qūtьldь. Amerika Qūrama Ctattarьnьң prezidentj Ruzvelttjң beibjtcjljk syiu ruxьna bөlengen ūsьnьssьna Germanianьң bergen çauabь osьndai boldь.

Js qalqaralьq ekj carttь būzumen tьnqan çoq. Germania men Italia odan da әrj bardь. Çaqьnda olardьң arasьnda çasalqan soqьs-saiasat cartь çarialandь. Būl carttьң negjzjnde cabuьl çasau sipatь bar. Būl cart boiьnca Germania men Italia sol elderdjң bjreuj bastaitьn qandai soqьs әreketterjnde bolsa da, sonьң jcjnde qandai agressiada, cabuьl çasaitьn qandai soqьsta bolsa da bjrjn-bjrj qoldauqa tijs. Çaqьnda qana Germania men Italianьң çaqьndasuь kommunizmge qarsь bjrjgjp kyresu qaçet degen sьltaumen byrkeletjn. Mūnьң ycjn «Kominternge qarsь pakt» deitjn nәrse turalь dьrdu-cu az bolqan çoq. Kominternge qarsь dьrducu bjr kezde çūrttь alaңdatu ycjn belgjlj rөl atqardь. Kәzjr endj agressiacьldar byrkencjk çamьludь qaçet dep sanamaidь. Germania men Italianьң arasьndaqь soqьs-saiasat cartьnьң өzjnde Kominternge qarsь kyresu turalь bjr auz sөz çoq. Onьң esesjne Germania men Italianьң memleket qairatkerlerj men baspasөzj būl cart Evropadaqь tura bastь-bastь demokratialьq elderge qarsь baqьttalqan dep acьqtan-acьq aitьp çyr.

Osь aitьlqan faktьlar qalqaralьq çaqdaidьң kәdjmgjdei nacarlaqanьn kөrsetetjndjgj tysjnjktj cьqar.

Osьqan bailanьstь, Evropadaqь agressiacьl emes elderdjң saiasatьnьң өzjnde de agressiaqa qarsь tūru çaqьna qarai keibjr өzgerjster boldь. Būl өzgerjsterdjң qancalьq zor ekendjgjn keijn kөre çatarmьz. Būl elder araiaspau saiasatьnan, agressianьң būdan bьlai da kyceiujne qarsьlьq kөrsetpeu saiasatьnan cьn bas tartqьsь keletjn-kelmeitjnjn әzjr aita almaimьz. Būl elderdjң agressianь bjr audandarda teçeuge tьrьsqan әreketj. Basqa audandarda agressianьң өrjs aluьna kedergj bola almaitьn çaqdai tumas pa? Mūndai sūraulardь cet elderdjң burçuazialьq baspasөzjnjң kei-

вjr organdarъ da qoiьp çyr. Sondьqtan вjz qьraqь boluqa tijstjmjz.

Bjz вeiвjtcjljk jsjn çaqtaimьz, вjz agressianьn būdan вьlai өrjsteujne çol вermeudj çaqtaimьz. Bjraq вjz Stalin çoldas ūsьnqan mьna creçenj este ūstauqa tijstjmjz: «Saq bolu çana өzgenjn kycjmen olça tabuqa daqdьlanqan soqьs provokatorlarъnьn eljmjzdj çançalqa aralastьruьna çol вermeu» kerek. Bjz sonda qana eljmjzdjn myddelerjn, çalpьqa вjrdei вeiвjtcjljk myddelerjn aqьrьna deijn qorqai alamьz.

Bjraq, Evropanьn demokratialьq elderjnde aralaspau saiasatьnan tyk cьqpaitьndьqьn вjrte-вjrte seze bastaqandьqtьn, вeiвjtcjljk syigjc derçavalardьn agressiaqa qarsь вjrьnqai maidanьn qūrudьn caralarъ men çoldarьn cьn jzdeu qaçettjgjn seze bastaqandьqtьn вjrqatar вelgjlerj bar. Anglia sьqьldь elde sьrtqь saiasattь cūqьl өzgertu kerek degen sөzder qattь-qattь estjle вastadь. Sөz çyzjndegj məljmdemeler men js çyzjndegj saiasattьn aiьrmasь qandai ekenjn, вjz ərine. вjlemjz. Degenmen būl sөzderdjn kezdeisoq emes ekenjn aitpauqa bolmaidь. Keiвjr faktьlar mьnadai. Anglia men Polcanьn arasьnda өzara çərdemdesu turalь pakt çoq edj. Kəzjr mūndai pakt çasau turalь qaulь alьndь. Būl keljsjmnjn maņьzь kyceijp otьrqandьqьnьn вjr sevevj —Germania tijspeu turalь Polcamen çasasqan paktьn çьrtьp tastadь. **Anglia** men Polcanьn arasьndaqь өzara çərdemdesu paktь Evropa çaqdaiьna өzgerjs engjzetjndjgjne moiьndamauqa bolmaidь. Nemese, mьnanь alьnьz. Anglia men Tyrkianьn arasьnda өzara çərdemdesu turalь pakt çoq edj, al soņqь uaqьtta Anglia men Tyrkianьn arasьnda өzara çərdemdesu turalь belgjlj keljsjm çasalьp otьr. Būl paktь da qalqaralьq çaqdaiqa өzjnjn өzgerjsjn engjzedj.

Osь çaņa faktьlarqa bailanьstь, soņqь kezdegj kөzge tyserljk өzgeceljkterdjn вjrj — Evropanьn agressiacьl emes derçavalarьnьn agressiaqa qarsь tūru jsjnde вjrge jstesuge SSSR dь qatьnastьruqa talpьnuь dep вjlu kerek. Ərine, būl talpьnu kөņjl audaruqa tūrlьq talpьnu. Osьqan syienjp, sovet ykmetj SSSR dьn, Anglianьn, Fransianьn arasьndaqь saiasi qatьnastardь nьqaitudь, agressianьn būdan вьlai da өrjs aluьna qarsь beiвjtcjljk maidanьn dūrьstaudь maqsat etetjn keljs sөz çasau turalь Anglia men Fransianьn ūsьnьsьn qabьl aldь.

Kəzjrgj qalqaralьq çaqdaida вjz өzjmjzdjn mjndetterjmjzdj qalai belgjleimjz? Bjz, būl mjndetter agressiacьl emes вasqa elderdjn myddelerjne sai bolьp otьr dep sanaimьz. Būl mjndetter — agressianьn būdan вьlai өrjs aluьn toqtatu, mūnьn ycjn agressiacьl emes derçavalardьn senjmdj, nətiçelj qorqanu maidanьn qūru.

Anglia men Fransia ykmetterjnjn вjzge çasaqan ūsьnьstarьna bailanьstь, sovet ykmetj agressiaqa qarsь kyresudjn kerektj caralarъ çaiьnda ol ykmettermen keljs sөz çasauqa kjrjstj. Būl keljs sөz ystjmjzdegj çьldьn aprel aiьnьn orta cenjnde вastalьp edj. Sol kezde вastalqan keljs sөz əlj вjtken çoq. Alaida, agressianьn cabuьlьna qarsь beiвjtcjljk syigjc elderdjn qolьnan js keletjn, өz jsjne çauap beretjn maidanьn cьn çasaqьsь kelse, mūnьn ycjn, kem degende, mьnadai carttardьn qaçet ekenjn sol kezdjn өzjnde-aq kөruge вolatьn edj: Anglianьn, Fransianьn, SSSR dьn arasьnda agressiaqa qarsь өzara çərdemdesudjn tek qana qorqanu sipatь bar nətiçelj paktьn çasau; Ortalьq çana Cьqьs Evropanьn memleketterjn, onьn jcjnde SSSR men cektes evropalьq memleketterdjn вarjn agressorlardьn cabuьlьnan Anglianьn, Fransianьn, SSSR dьn garantialauь; agressorlar cabuьl çasaqan kynde вjrjne-вjrj kөrsetetjn çana garantialaqan memleketterge kөrsetetjn nətiçelj, çedel çərdemnjn formalarъ men mөlcerlerj turalь Anglianьn, Fransianьn, SSSR dьn arasьnda naqtьlь keljsjm çasalьp otьr.

Bjzdjn pjkjrjmjz osьndai, būl pjkjrdj вjz eckjmge aparьp zorlap ūsьnbaimьz, вjraq вjz būl pjkjrlerjmjzdj qoldaimьz. Bjz kөzqarasьmьzdьn qabьldanuьn talap etpeimjz çana qabьldai-gөr dep eckjmnen sūramaimьz. Bjraq, вjz būl kөzqaras beiвjtcjljk syigjc memleketterdjn qaupsьz bolu myddelerjne

cьn mənjsjnde sai keledj dep sanaimьz.

Būl — agressiacьldardьn cabuьlьna qarsь tūratьn çana Germania men Italianьn çaqьnda өzara çasasqan, cabuьldь kөzdeitjn soqьs odaqьnan myldem өzgece, tek qana qorqanudь kөzdeitjn keljsjm bolar edj.

Ərine, mūndai keljsjmnjn negjzj — ekj çaqqa bjrdei bolu, mjndetterdjn ten bolu printsipj boladь.

Anglia-Fransianьn keibjr ūsьnьstarьnda osьndai çūrtqa məljm printsipke ьqьlastь kөzqarastьn bolmaqandьqьn aitu kerek. Өzderjnjn arasьnda çana Polcamen өzara çərdemdesu turalь çasasqan pakttarьmen agressiacьldardьn tura cabuьl çasauьnan өzderjn garantialap alьp, Polcaqa, Rumьiniaqa agressia cabuьl çasai qalqan kynde өzderjn SSSR dьn kөmegjmen qamtamasьz ete otьrьp, aqьlcьndar men fransuzdar — agressiacьldar tarapьnan tjkelei cabuьl bolqan kynde SSSR, osь retpen, olardьn kөmegjne syiene ala ma degen məselenj acьq qaldьrqan, sonьmen qatar, SSSR dьn soltystjkbatьs çaqtaqь cekaralarьn qьmtap otьrqan, SSSR men çapsarlas kjcj memleketter agressiacьldardьn cabuьlьnan өzderjnjn beitaraptьqьn qorqauqa kycj çetpei qalqan kynde Anglia men Fransia būl memleketterdj garantialauqa qatьnasa ala ma degen məselenj de acьq qaldьrqan.

Sonьmen, SSSR ycjn tensjzdjk çaqdai tuqan.

Soŋqь kynderj Anglia Fransianьn çaŋa ūsьnьstarь tystj. Būl ūsьnьstarda, agressiacьldar tjkelei cabuьl çasaqan kynde Anglianьn, Fransianьn, SSSR dьn өz ara keljsu negjzjnde bjrjne-bjrj çərdemdesu printsipj tanьlьp otьr. Būl, ərine, jlgerj attaqandьq. Bjraq, onьn qosьmca eskertulerj soncalьq kөp, — Ūlttar ligasь ustavьnьn keibjr punkttarь çөnjnde de qosьmca eskertulerj bar, — onьn jlgerj attaqandьqь çalqan bolьp cьquь mymkjn ekenjn aita ketu kerek. Al, Ortalьq çana Cьqьs Evropanьn elderjn garantialau turalь məselege kelgende, mjndettemelerdjn ekj çaqqa bjrdeiljgj tūrqьsьnan qaraqanda, būl ūsьnьstarda ecqandai jlgerj basqandьq çoq. Būl ūsьnьstar aqьlcьndar men fransuzdardьn garantia çasau turalь uəde berjp qoiqan bes memleketj çөnjnde SSSR dьn kөmek kөrsetujn kөzdeidj, bjraq SSSR dьn soltystjk batьs cekarasьndaqь yc memleketke, agressiacьldar cabuьl çasaqan kynde өzjnjn beitaraptьlьqьn qorqauqa kycj çetpei qaluь mymkjn memleketterge өzderjnjn kөmektesuj turalь būl ūьnьstarda ecnərse aitpaidь.

Al Sovetter Soiuzь, өzjnjn soltystjkbatьs cekarasьndaqь yc memleket çөnjnde garantia almai tūrьp, çoqarьda atalqan bes memleket çөnjnde mjndettemeler ala almaidь.

Angliamen, Fransiamen keljs səz çasau çөnjnde jstjn çaiь osьlai.

Angliamen, Fransiamen, keljs səz çasai otьrьp, bjz Germania, Italia sьqьldь eldermen js qatьnastarьnan bas tartudь tjptj de qaçet dep sanamaimьz. Өtken çьldьn bas kezjnde-aq, Germania ykmetjnjn bastauьmen, sauda keljsjmj turalь, çaŋa kreditter turalь keljs səz bastaldь. Ol kezde Germania өz tūsьnda bjzge 200 million marka məlcerjnde çaŋa kredit beru turalь ūsьnьs çasadь. Būl ekonomikalьq çaŋa keljsjmnjn carttarь turalь ol kezde keljsjmge kele almaqandьqtan, būl məsele aiaqsьz qalqan bolatьn. 1938 çьldьn aiaq cenjnde Germania ykmetj ekonomikalьq keljs səz çasau turalь, 200 million marka kredit beruj turalь məselenj taqь kөterdj. Mūnda Germania bjrsьpьra çeŋjldjkter jsteuge əzjr ekenjn bjldjrdj. 1939 çьldьn bas kezjnde Sьrtqь sauda Qalq Komissariatь osь çənjnde keljsu ycjn Məskeuge Germanianьn arnaulь өkjlj gospodin Cnure cьqadь degen qabar aldь. Bjraq, būdan keijn, būl keljs səz gospodin Cnurenjn ornьna Germanianьn Məskeudegj өkjlj gospodin Culenburgke tapsьrьldь da, pjkjr alalьqь bolqandьqtan, keljs səz toqtatьldь. Bet bergen — keibjr belgjlerge qaraqanda, keljs səzdjn qaita bastaluь qaçap emes.

Būqan taqь, Italiamen çaqьnda 1939 çьlqa arnalqan, ekj çaqqa bjrdei tijmdj sauda keljsjmj çasalqandьqьn qosьp aita alamьn.

Өzderjŋjzge məljm, ystjmjzdegj çьldьn fevral aiьnda SSSR men Polcanьn

arasьndaqь kөrcjljk tatu qarьm-qatьnastardьң kyceijp kele çatqandьqьn quattaitьn arnaulь qabar çarialandь. Bjzdjң Polcamen өzara qatьnasьmьzdьң ekj çaqqa bjrdei edəujr oңdalьp kele çatqandьqьn aitьp өtu kerek. Ekjncj çaqьnan, mart aiьnda çasalqan sauda keljsjmj SSSR men Polcanьң arasьnda tovar oborotьn edəujr kyceite aladь.

Dos-çar Tyrkiamen qatьnastarьmьz būrьnqьca çaqsь. Çaqьnda Potemkin çoldastьң qabar alьsu maqsatьmen Anqaraqa barubьnьң çaqsьlьq maңьzь ylken boldь.

SSSR ycjn soңqь uaqьtta maңьzь ylken bolьp otьrqan qalqaralьq tūrmьs məselelerjnjң jcjnde Aland araldarьnьң problemasьna toqtaqan çөn. Өzderjңjz bjiesjzder, būl araldar 100 çьldan asa uaqьt Reseidjң qol astьnda bolqan. Oktəbr revolutsiasьnьң arqasьnda Finləndia təuelsjzdjk aldь. Bjzdjң eljmjz ben çasasqan cartь boiьnca Finləndia Aland araldarьn da aldь. 1921 çьl 10 memleket: Finləndia, Estonia, Latvia, Polca, Cvetsia, Dania, Germania, Anglia, Fransia, Italia Aland araldarьnьң qūraldanuьna, būrьnqьdai aq, tiьm salatьn konvensiaqa qol qoiьstь. Kapitalistjk elderdjң ykmetterj mūnь sovet өkjlderjnjң qatьsьnsьz jstedj. Soqьstьң, cet el interventsiasьnьң zardabьnan kyizelgen Sovet respublikasь 1921 çьl SSSR çөnjnde jstelgen būl zaңsьz әreketke qarsь narazьlьq bjldjruden әrj asa almadь. Sovetter Soiuzь būl məseleden cet qala almaidь. Aland araldarьnьң ornьqqan zaңdь çaqdaiьn bjzdjң eljmjzdjң myddelerjn būzьp barьp cecu mymkjn emes degendj bjz sol kezdjң өzjnde aq san ret acьq aitqanbьz.

Aland aralьnьң maңьzdьlьqь — būl araldardьң Baltьq teңjzjndegj strategialьq çaqdaiьnьң kyctjljgjnde. Aland araldarьnьң qūraldanuь SSSR qa qarsь çaulьq maqsatqa paidalanьluь mymkjn. Fin qoltьqьna kjre berjste bolqandьqtan, Aland araldarьnьң qūraldanuь SSSR kemelerjn Fin qoltьqьna kjrgjzbeu, cьqarmau ycjn çūmsaluь mymkjn. Sondьqtan kəzjr, Finləndia ykmetj, Cvetsiamen bjrjgjp, Aland araldarьn qūraldandьrudьң ylken planьn çyzege asьrqьsь keljp otьrqanda, sovet ykmetj būl qūraldandьrudьң maqsatь men sipatь turalь Finləndia ykmetjnen məljmetter suradь. Sovetter Soiuzьnьң būl әbden orьndь tjlegjn qarsь aludьң ornьna, Finləndia ykmetj SSSR qa tijstj məljmetter men tysjnjkter beruden bastarttь. Mūnda soqьs qūpiasь degendj sьltauratuь myldem dəlelsjz nərse ekendjgjn tysjnu qiьn emes. Finləndia ykmetj Aland araldarьn qūraldandьru planьn basqa ykmetke — Cvetsia ykmetjne bjldjrdj qoi. Bjldjrjp qana qoiqan çoq, onь qūraldandьru çөnjndegj osь plandь tygel çyzege asьruqa qatьnastьrdь da. Onьң berçaqьnda, 1921 çьlqь konvensia boiьnca Cvetsianьң būl çөnjnde ecqandai airьqca pravolarь çoq. Ekjncj çaqьnan, Aland araldarьn qūraldandьru məselesjnde Sovetter Soiuzьnьң myddesj Cvetsianjkjnen artьq bolmasa, kem emes.

Finləndia men Cvetsia ykmetterjnjң ūsьnьsь boiьnca, 1921 çьlqь konvensianь qaita qarau məselesj Ūlttar ligasьnьң çaqьnda qana bolьp өtken Keңesjnde talqьlandь; bul konvensia Ūlttar ligasь Keңesjnjң ūrьqsatьnsьz qaita qarala almaidь, өitkenj on memlekettjң konvensiasь Ūlttar ligasь Keңesjnjң 1921 çьlqь yiennjң 24 degj tijstj qaulьsь negjzjnde çasalqan bolatьn. Sovetter Soiuzьnьң өkjlj qarsь bolqandьqtan, Liga Keңesjnde bjr auzdьlьq boluь mymkjn bolmai qaldь, al Keңestjң qauiь aluь ycjn bjr auzdьlьq kerek. Būl məselenjң Liga Keңesjnde talqьlanuьnьң nətiçelerj çūrtqa məljm. Ūlttar ligasьnьң Keңesj Finləndia men Cvetsianьң ūsьnьstarьn maqūldamadь. Ol 1921 çьlqь konvensianь qaita qarauqa ūrьqsat bermedj Finləndiaykmetj būl çaqdaidan tijstj qortьndь cьqaratьn bolsa kerek. Soңqь uaqьtta'qь qalqaralьq oqiqalarqa bailanьstь, Aland məselesj Sovetter Soiuzь ycjn airьqca maңьzdь məsele bolьp otьr. Eljmjzdjң otan qorqau jsj ycjn ylken maңьzь bar būl məselede SSSR dьң myddelerjn elemeucjljktjң qandaiьna bolsa da çol beruge kөne almaimьz dep sanaimьz.

Qiьr Cьqьs məselelerjne çana Çaponiamen bjzdjң qatьnastarьmьzqa az qana toqtap өtcijn.

Munda bielqь çьlь maŋьzdьraq bolqan məsele — balьq aulau məselesj çөnjnde Çaponia men bjzdjŋ çyrgjzgen keljs sөzjmjz boldь. Bjzdjŋ Primoriede, Oxotskj teŋjzjnde, Saxalinde, Kamcatkada çapondar balьq aulaitьn kөp promьsьldarьmьz bar ekenj çūrtqa məljm. Өtken çьldьŋ aiaq cenjnde olar, balьq aulaitьn ucaske 334 ke çettj. Al, onьŋ berçaqьnda, çapondar balьq aulaitьn būl ucaskelerdj aluda syienjp kelgen konvensianьŋ merzjmj өtjp kettj. Balьq aulaitьn kөp ucaskelerdjŋ arenda çөnjndegj būrьn belgjlengen merzjmj de өtjp kettj. Osьqan bailanьstь, sovet ykmetj balьq aulau məselesj çөnjnde Çaponiamen keljs sөz çasauqa kjrjstj. Bjz өzjmjzdjŋ strategialьq pjkjrlerjmjzge syienjp, arende çөnjnde merzjmj өtjp ketken ucaskelerdjŋ belgjlj mөlcerj çapondardьŋ qaramaqьnda būdan ərj qala almaidь degendj aittьq. Bjzdjŋ pozitsiamьzdьŋ dөleldj ekenj anьq bola tūrsa da, çapondar çaqь sovet kөzqarasьna ylken qarsьlьq bjldjrdj. Ūzaq uaqьtqasozьlqan keljs sөzden keijn, balьq aulaitьn 37 ucaske çapondardan alьnьp, olarqa basqa çerlerden çaŋadan 10 ucaske berjldj. Osьdan soŋ konvensia taqь bjr çьl kycjnde qaldьrьldь. Balьq aulau məselesj çөnjnde Çaponiamen çasalqan būl keljs sөzdjŋ ylken saiasi maŋьzь bar. Onьŋ ystjne, çaponnьŋ reaksiacьl toptarь būl jstjŋ saiasi çaqьn basa kөrsetuge, tjptj nece qilь qoçaŋdauqa deijn barьp, qolьnan kelgenjnjŋ bөrjn jstep baqtь. Sovetter Soiuzьna qoçaŋdaudьŋ өzj maqsatqa çetkjze almaitьnьna **(Du qol capalaqtau)**, al sovet memleketjnjŋ pravolarьn mьzqьmaitьn mьqtь kyc qorqap otьrqandьqьna çapon reaksionerlerjnjŋ taqь da kөzj çettj **(Du qol capalaqtau)**.

Endj, cekara məselelerj turalь. Çapon-mancçur әsker bөljmderjnjŋ sovet cekaralarьnda qandai provokatsia çasauьna bolsa da Sovet ykmetj tөzbeitjnjn tijstj adamdardьŋ ūqьnatьn uaqьtь çettj qoi deimjn. Kөzjr mūnь Monqol Qalq Respublikasьnьŋ cekaralarь çөnjnde de eskertu kerek boladь. SSSR men Monqol Qalq Respublikasьnьŋ arasьnda qoldanьlьp keleçatqan өzara çөrdemdesu cartь boiьnca, Monqol Qalq Respublikasьnьn өz cekaralarьn qorqauьna tijstj kөmek beruge өzjmjzdj mjndettjmjz dep sanaimьz. Sovet ykmetj qol qoiqan, өzara çөrdemdesu cartь sьqьldь nөrselerge bjz baisaldь qaraimьz. Monqol Qalq Respublikasьmen ekj aramьzda өzara çөrdemdesu turalь cart bolqandьqtan, bjz өzjmjzdjŋ mencjktj cekaramьzdь qandai batьl qorqaitьn bolsaq, Monqol Qalq Respublikasьnьŋ cekarasьn sondai batьl qorqaitьndьqmьzdь eskertuge tijstjmjn **(Du qol capalaqtau)**. Monqol Qalq Respublikasьnьŋ ykmetj Çaponiaqa qarsь agressia çasadь dep Çaponianьŋ kjnə taquь kjsj kylerljk, tykke tūrqьsьz nөrse ekenjn tysjnetjn uaqьt çettj. Cьdaudьŋ cegj bar ekenjn de tysjnetjn uaqьt çettj **(Qol capalaqtau)**. Sondьqtan çapon-mancçur әsker bөljmderjnjŋ SSSR, Monqol Qalq Respublikasь cekaralarьn provokatorlьq nietpen qaita-qaita būza berujn der kezjnde qoiqannьŋ өzj çaqsь. Bjz Çaponianьŋ Məskeudegj elcjsj arqьlь da tijstj eskertuler çasadьq.

Qьtaiqa kөz qarasьmьz turalь aitьp çatuьmnьŋ qaçetj çoq. Agressiaqa çem bolьp otьrqan, өz otanьnьŋ tәuelsjzdjgj ycjn kyresjp çatqan qalqtardь qoldau turalь Stalin çoldastьŋ aitqanьn өzderjŋjz çaqsь bjlөsjzder. Būl sөzdjŋ Qьtaiqa, onьŋ ūlttьq tәuelsjzdjgj çolьnda çyrgjzjp çatqan kyresjne tolьq qatьnasь bar. Būl saiasattь bjz js çyzjnde tabandьlьqpen çyrgjzjp kelemjz. Būl saiasat Evropa çөnjnde aldьmьzda tūrqan mjndetterge, atap aitqanda — agressianьŋ būdan bьlai өrjs aluьna qarsь beibjtcjljk syigjc derçavalardьŋ bjrьnqai maidanьn qūru mjndetterjne saima-sai çyrgjzjljp otьr **(Du qol capalaqtau)**.

SSSR kəzjr būrьnqьdai emes, aitalьq, 1921 çьlqь kezdegjdei, өzjnjŋ beibjt tvorcestvolьq çūmьsьna çaŋa qana kjrjskenjndegjdei emes. Mūnь eskertuge tura keledj, өitkenj bjzdjŋ keibjr kөrcjlerjmjz mūnь osь uaqьtqa deijn tysjne almai çyrse kerek **(kylkj)**. SSSR dьŋ būdan 5-10 çьl būrьnqьdai emes ekenjn de, SSSR dьŋ kyc-quatь nьqaiqanьn da aitpauqa bolmaidь. **(Qol capalaqtau)**. Sovetter Soiuzьnьŋ sьrtqь saiasatь qalqaralьq çaqdaida өzgerjster

barьn, beibjtcjljktjң kyctj faktorь re-
tjnde SSSR dьң rөlj өsjp otьrqandь-
qьn kөrsetuge tijs. Sovetter Soiuzьnьң
sьrtqь saiasatь beibjtcjl saiasat ekenjn,
agressiaqa qarsь baqьttalqan saiasat
ekenjn dəleldep çatudьң qaçetj çoq.
Mūnь basqalardan gөrj agressiacьl el-
derdjң өzderj çaqsь bjledj **(Zalda kө-
ңjldj qozqalьs).** Osь aiqьn aqiqattь kei-
bjr demokratialьq derçavalar ylken ke-
ceujldjkpen, qobalçumen ūqьnьp kele-
çatьr **(Zaldaqьlar kөңjldenjp bjr qoz-
qalьp qoiadь).** Onьң berçaqьnda, ag-
ressiaqa cьn qarsь tūrucь, beibjtcjljk
syigjc memleketterdjң bjrьңqai mai-
danьnda Sovetter Soiuzь aldьңqь qa-
tardan orьn almai tūra almaidь. **(Zalda-
qьlar tygel ūzaq qattь qol capalaq-
taidь, deputattar orьndarьnan tūrьsьp,
Molotov çoldasqa ovatsia çasaidь).**

Qalq jsj

SSSR Ūlь Sovetjnjң Ycjncj Sessia-
sь bolceviktjk jskerljkpen memleket-
tjk maңьzь zor asa kyrdelj məseleler-
dj talqьladь. Sessia SSSR dьң 1939
çьlqь Memlekettjk Budçetjnjң zaңьn
bjr dauspen qabьldadь çana SSSR dьң
1937 çьlqь Memlekettjk Budçetjnjң
orьndaluь turalь eseptj bekjttj. Sessia,
SSSR Өndjrjs kəsjbj qūrьlьs Qalq Ko-
missariatь men soiuzdьq respublika-
larda avtomobil transportь Qalq Komis.
sariattarьn qūrudь maqūldadь, SSSR
Ūlь Sovetj Prezidiumьnьң ekjncj çana
ycjncj sessialarь aralьqьnda qabьldan-
qan Ukazdar men SSSR Ūlь Sovetj-
njң bekjtujne çatatьn Ukazdardь be-
kjttj.

Sessiada SSSR Ūlь Sovetj deputat-
tarьnьң talabь boiьnca, qalqaralьq xal
çana SSSR dьң sьrtqь saiasatь turalь
Sьrtqь jster Qalq Komissarь Molotov
çoldastьң baiandamasь tьңdaldь.

Molotov çoldastьң baiandamasь So-
vetter Soiuzьnьң çana onьң Lenin —
Stalin tuь astьnda nьq ūiьmdasqan
Stalin bastaqan 170 million qalqtьң
asa quattь kycterjn, bjzdjң sotsialis-
tjk memleketjmjzdjң sьrtqь saiasatь-
nьң əpden dūrьstьqьn taqь da kөr-
settj. SSSR Ūlь Sovetjnjң Ycjncj
Sessiasь sovet memleketjnjң sьrtqь
saiasatьn bjr dauspen bytjndei qabьl-
dadь.

Bjzdjң caruacьlьqьmьzdьң qattь
qarqьnmen өsuj çaңa Qalq Komissa-
riattar — SSSR Өndjrjs kəsjbj qūrьlьs
Qalq Komissariatь men soiuzdьq res-
publikalarda avtomobil transportь Qalq
Komissariattarьn qūrudь da kerek ettj.

Būl da — qalqьmьzdьң tjlegjne sai
jstelgen çana eljmjzdjң gyldenujn
qamsьz etetjn maңьzdь jstjң bjrj.
Būl, — Stalindjk Ycjncj besçьldьqtь oi-
daqьdai orьndap cьqudaqь asa kyrdelj
mjndet, — bastь-bastь kapitalistjk el-
derdj eң taiaudaqь 10 — 15 çьldьң
jcjnde ekonomika çaqьnan da basьp
ozu mjndetjn orьndaudaqь erekce ca-
ralardьң bjrj.

SSSR Ūlь Sovetj Ycjncj Sessiasь-
nьң talqьlap bekjtken asa maңьzdь
məselelerjnjң bjrj eljmjzdjң Sotsialistjk
Memlekettjk Budçetj boldь.

SSR Soiuzь Ūlь Sovetjnjң Ycjncj
Sessiasь 1939 çьlqь Memlekettjk Bud.
çetjmjzdj zor ьntamen talqьlap çana
bjr dauspen bekjttj. «SSSR dьң 1939
çьlqa arnalqan Memlekettjk Budçetj
turalь çana SSSR dьң 1937 çьlqь
Memlekettjk Budçetjnjң orьndaluь tu-
ralь» çasalqan baiandama tek SSSR Ūlь
Sovetj Deputattarьnьң ьnta çjgerjn
audarьp qana qoiqan çoq, sonьmen
bjrge Sovetter Soiuzьnьң barlьq qalq-
tarьnьң da zor ьntasьn audardь. So-
vet qalqь eljmjzdjң caruacьlьq kycj
men quattьlьqьnьң būdan bьlai da өse
berujndegj jrgelj carasьnьң bjrj —
Memlekettjk Budçettjң talqьlanuьna
өte-mөte kөңjl audarьp, kөz tjgjp
otьrdь.

Memlekettjk Budçet turalь baiandamacь—SSSR Finans Qalq Komissarь—Zverov çoldas sotsialistjk memleketjmjzdjŋ doxodtarь men rasxodtarьnьŋ sifrlarьn çarialadь. Ol sifrlardan eljmjzdjŋ ūcan teŋjz bailьqtarьnьŋ tausьlmas mol mymkjncjljkterj kөrjndj.

Sovet memleketjndegj sotsialistjk caruacьlьqtьŋ doxodtarь men rasxodь milliondaqan som bolьp esepteledj. Memleketjmjzdjŋ qalq caruacьlьqь qalq myddesjne sai etjljp plan boiьnca qūrьlьp otьr. Memleketjmjzdjŋ budçetj qalq caruacьlьqь planьnьŋ orьndaluьn tolьqьmen qamtamasьz eterljktei bolьp çasalьp otьr. Sondьqtan da budçettjk plan qalq caruacьlьqьn өrkendetu planьnьŋ tjlegjne baqьnadь.

Bjzdjŋ Sotsialistjk Memlekettjk Budçet — өndjrjs kəsjвjmjzdjŋ, qalq caruacьlьqьmьzdьŋ qūlac sermep, өrcjp өse berujnjŋ, qalqьmьzdьŋ tūrmьs xalьnьŋ, mədeniet-dəreçesjnjŋ qarqьn ystjne qarqьnmen būdan da вьlai gyldene berujnjŋ budçetj. Bjzdjŋ Memleketjk Budçet SSSR Ūlь Sovetj Ycjncj Sessiasьnьŋ bekjtujnen keijn, eljmjzdjŋ barlьq sovet, caruacьlьq, qoqam ūiьmdarьnьŋ çana ərвjr sovet azamattarьnьŋ sөzsjz orьndauqa tijstj zaŋь boldь.

SSSR Qalq Komissarlarь Sovetj ūsьnqan 1939 çьlqь Memlekettjk Budçetj, bul çөnjndegj Soiuz Sovetjmen Ūlttar Sovetj Budçet Komissialarьnьŋ вaiandamalarь boiьnca engjzjlgen өzgertulerdj talqьlai keljp, SSSR Ūlь Sovetjnjŋ Ycjncj Sessiasь 1939 çьlqa arnap, Memlekettjk Budçettjŋ doxodtarьnьŋ çalpь kөlemjn 156 milliard 97 million 829 mьŋ som etjp bekjttj. Būl 1938 çьlqьqa qaraqanda doxod çaqь 23 milliard 459 million 836 mьŋ som artьp otьr. Budçettjk doxodtardьŋ ūlqaiu sebebj вjzdjŋ өndjrjs kəsjвjmjzdjŋ, tovarooborotьmьzdьŋ өndjrjstjk programmasь өsjp çana sovettjk kəsjp orьndarьnьŋ tabьsь ūlqaiьp otьr.

Budçettjŋ doxodtьq вөljmjne sovet zaiomь da tolьp çatqan qaraçat berjp otьr. Bjzdjŋ sovet zaiomь eŋbekcjler tjlegjnen tuqan naqьz qalq zaiomь. Sovetter zaiomь qalq arasьnda ylken senjmmen paidalanadь. Būl Ycjncj вesçьldьqtьŋ вjrjncj çьlьndaqь zaiomьnьŋ taraluьnan-aq aiqьn kөrjndj. Sovet qalqь 1938 çьlь 5.887,4 million somqa çazьldь. Sөitjp, cьqarьlqandaqь somasьnan 887,4 million som zaiom artьq taratьldь. Al, 1939 çьlqa memlekettjk kөpcjljk zaiom 1938 çьlqьdan 730 million som artьq taramaqcь.

Eŋbekcjlerdjŋ saqtьq kassasьndaqь amanatь da çьldan çьlqa өsjp keledj.

«1938 çьldьŋ jcjnde saqtьq kassalarьna salьnqan qaraçattьŋ çalpь qaldьqь taqь da 1.547 million somqa көbeidj çana 1939 çьldьŋ 1 ianvarьnda 6 milliard somnan astь. 1939 çьlь saqtьq kassalarьna salьnqan qaraçattьŋ qaldьqь yzdjksjz өsjp kele çatьr çana kəzjrgj uaqьttьŋ өzjnde-aq 6,5 milliard som bolьp otьr» (Zverov çoldastьŋ SSSR Ūlь Sovetjnjŋ Ycjncj Sessiasьnda çasaqan вaiandamasьnan).

Sotsialistjk caruacьlьq doxodtarьnьŋ ūlqaiu esebjnen budçetjmjz çьl saiьn өsude. Budçetjmjzdjŋ kөp ylesj sotsialistjk caruacьlьqtьŋ tөleitjn tөlemderjnen qūraladь. Qalqtan çinalatьn salьqtardьŋ yles salmaqь azqantai. 1939 çьlь qalqtan alьnatьn salьqtar somasь 6,5 milliard bolьp eseptejp otьr. Būl — budçettjŋ barlьq doxodtarьnьŋ 4,2 protsentj qana.

Facistjk memleketterdjŋ qalq caruacьlьqь tegjs soqьs çolьna вaqьttalьp qaita qūrьldь. Ol elderdjŋ finans çaqdaiь da osь tyrge kөctj. Agressiacьl elderdjŋ budçetj cьnьnda soqьs budçetjne ainalьp ketjp otьr, olarda rasxodtardьŋ kөвj soqьstь finansьlauqa arnalьp otьr. Kapitalistjk elderde, əsjrese agressiacьl elderde qalqtan çinalatьn salьqtar azaimaidь, qaita өse tysude. Kapitalistjk kəsjp orьndarьnьŋ tавьstarь eksploatatorlarьdŋ qolьnda, al memlekettjk qanau apparatьna ūstalatьn rasxodtardьŋ barlьqь eŋbekcjlerdjŋ moinьnda. Kapitalistjk memleketter budçetjnjŋ doxodtьq вөljmderj salьq salu çolьmen qalqtь talaudan qūraladь. Kapitalistjk memleketterdjŋ budçetj — qalqtь kedeilendjrudjŋ budçetj.

Bjzdjŋ budçetjmjzdjŋ doxodtьq вөljmj 156 milliard 97 million 829 mьŋ som, rasxodtьq вөljmj 154 milliard 447 million 829 mьŋ som bolьp вel-

gjlenjp otьr. Sөitjp, doxodtьn rasxodtan asuь 650 million som bolьp otьr. Būl өte igjljktj js. Caruacьlьqta rasxodtan gөrj doxod kөp bolsa, ol caruacьlьq bjr qalьpta өsedj çana nьqaiadь degen sөz.

Sovet memleketjnjn budçetj defitsitte bjlmeidj. Onьn rasxodьnan gөrj doxodь edəujr artьqьmen orьndalьp keledj. Al, kapitalister elderjnde myldem basqaca. Kapitalistjk elderde, əsjrese agressiacьl elderde soqьs rasxodь өsude: «Kapitalistjk memleketterdjn budçetterjnjn arьlmaitьn defitsitke ūcьrauь, kapitalistjk elderdjn bərjnde de memlekettjk borьctьn būrьn-sondь bolmaqan tyrde tez өsujne əkep soqtь. Misalь, Germanianьn memlekettjk borьcь 1938/1939 budçet çьlьnda 10 milliard marka arttь, Italia — 12 milliard lir, Çaponia — 6,5 milliard ien arttь, taqь-taqьlar» (Zverov çoldastьn SSSR Ūlь Sovetjnjn Ycjncj Sessiasьnda çasaqan baiandamasьnan).

Tek sotsialistjk memlekette qana budçet eljmjzdjn өndjrucj kycjnjn yzdjksjz damuьna, qalqtьn əl-auqat dərecesjn kөteruge qьzmet etedj.

Budçette qalq caruacьlьqьn finansьlandьruqa airьqca kөnjl audarьldь. Sondьqtan da, «Bastь-bastь kapitalistjk elderdj өndjrjs texnikasь çana өndjrjs kəsjbj өsujnjn qarqьnь çaqьnan kəzjr basьp ozьp otьrqannan keijn, olardь en taiaudaqь 10 — 15 çьldьn jcjnde ekonomika çaqьnan da basьp ozatьndai bolьp, өndjrjs kəsjbjnjn өrleuj, enbek өnjmdjljgjnjn өsuj, өndjrjs texnikasьnьn çetjldjrjluj būdan ərj de өrjstetjle bersjn» degen Stalin çoldastьn nūsqauьna syiene otьrьp qalq caruacьlьqьnьn kerekterjne budçettjn arnap otьrqan qaraçatьnьn negjzgj bөlegjn 1939 çьlqь өndjrjs kəsjbjn finansьlandьruqa çūmsauqa belgjlenjp otьr. 1939 çьlqa arnalqan Memlekettjk Budçet boiьnca өndjrjs kəsjbjne 28 milliard 144 million som, soiuzdьq өndjrjs kəsjbjne 35 milliard 7 million som, өndjrjs qūraldarьn өndjretjn өndjrjs kəsjbjne 29 milliard 62 million som çūmsalmaq. Al aul caruacьlьqь өndjrjsjnjn ykmet bekjtken programmasьna səikes, SSSR Çer Qalq Komissariatь men SSSR Sovxozdar Qalq Komissariatьnьn caruacьlьqьna 12 milliard 970 million som qaraçat çūmsalmaq.

Bjzdjn budçetjmjzde qalq caruacьlьqьna çūmsalatьn rasxodtardan keijn ekjncj orьndь əleumettjk-mədeni caralarьna çūmsalatьn rasxodtar aladь. 1939 çьlqь əleumet-mədeniet caralarьna 21 milliard 51 million som bөljnjp otьr. Būl — 1938 çьlqьdan 12,1 protsent artadь. 1939 çьlqь qalq aqartu jsj qana emes, basqa da mədeniet caralarьna, əsjrese densaulьq saqtau jsjne arnalqan qaraçattar kөbeiude, 1939 çьlь densaulьq saqtau jsjne 8 milliard 812 million som çūmsalmaq bolьp otьr, būl — 1938 çьlqьdan 15,8 protsent artadь.

Oqu-aqartu çana densaulьq saqtau jsjne budçet boiьnca çūmsalatьn bjzdegjdei rasxodtar kapitalistjk elderdjn bjrde-bjrjnjn budçetjnde bolqan emes.

Eljmjzdjn çoqarqь dəreçelj oqu orьndarьndaqь oqucьlardьn sanь 5 kapitalistjk elderdjn — Germanianьn, Italianьn, Anglianьn, Fransianьn çana Çaponianьn çoqarqь dəreçelj oqu orьndarьnda oqitьn studentterjnjn sanьnan ana qūrlьm asьp tysedj. Al, sovettjn çoqarqь dəreçelj oqu orьndarьnda oqucьlardьn kөpcjljgj tegjn oqudan çana memlekettjk stipendia alьp oqidь.

Kapitalistjk elderde budçet pen barlьq finansalьq sistema qalqtь qanap, ezu maqsatьnda qana qьzmet etetjn bolqandьqtan, facistjk memleketter өzderjnjn budçetterjn çarialaudan bastarьn alьp qacadь.

Budçetjmjz çana bykjl sovet finansь sistemasь enbekcjlerdjn bai, mədeniettj tūrmьsta boluь ycjn çana bjzdjn otanьmьzdьn kycj өse beruj ycjn qьzmet etedj. Sondьqtan sovet memleketjnjn budçetj bykjl sovet qalqьnьn qabarlanuь ycjn baspasөz betjnde ken tyrde çarialanadь.

Sovet qalqь — bykjl çer carьndaqь en beibjtcjljktj tjleitjn qalq. Bjzge beibjtcjljk өzjmjzdjn sotsialistjk ūlь caruacьlьqьmьzdь qūru ycjn kerek. Bjraq, eljmjzdjn batьsь men cьqьsьnan facist çьrtqьctarьnьn bjzge cabuьl çasau qaurь kyctj. Sondьqtan, sovet qalqьna çaudьn qandaiьn bolsa da qūrtu-

qa çaraitьn quattь Qьzьl Armia men Soqьs-Teŋjz Flotь kerek. Bjzde sondai armia bar. Bjzdjŋ sovet qalqьnьŋ өzjnjŋ ataqtь Qьzьl Armiasь men Soqьs-Teŋjz çana aua flotьn syietjndjgj өte kyctj. Өitkenj, olar eljmjzdjŋ beibjt eŋbek jsteujn çaulardan qorqap, cekaramьzdь qьraqьlьqpen kyzetjp otьradь.

Mjne, sondьqtan da SSSR Ūlь Sovetjnjŋ Ycjncj Sessiasь eljmjzdjŋ otan qorqau jsjne çūmsalatьn qarçьnьŋ kөbeitjlujn zor ьnta-ьqlasьmen bekjtjp otьr. Otan qorqau Qalq Komissariatь men Soqьs-Teŋjz Flotь Qalq Komissariatьnьŋ smetasь boiьnca 1939 çьlqь çūmsalatьn rasxodtar 40 milliard 885 million som bolьp bekjtjldj. Otan qorqau jsjne çūmsalatьn būl qaraçat eljmjzdjŋ otan qorqau kyc-quatьn būrьnqьdan da arttьradь.

SSSR Qalq Komissarlarь Sovetj ūsьnqan, Ūlttar çana Soiuz Sovetterj Budçet Komissialarьnьŋ baiandamasьndaqь өzgerjsterjmen 1939 çьlqь Mem. lekettjk Budçettj SSSR Ūlь Sovetjnjŋ Ycjncj Sessiasь tolьq çana bjr dauspen bekjttj. SSSR Ūlь Sovet deputattarь bjzdjŋ budçetjmjz eŋbekcj qalq myddelerjn kөzdeitjn dynie çyzjndegj eŋ bjrjncj budçet ekendjgjn aittь. Bjzdjŋ budçet daqdarьstь bjlmeitjn, çьldan çьlqa nьqaibp өsjp kele çatqan, dynie çyzjndegj eŋ berjk sotsialistjk caruacьlьq sistemasьna syienedj, ol defitsittj bjlmeidj çana doxodtьq bөljmj rasxodьnan asьp tysetjn, qalq myddesjne qьzmet ctetjn budçet.

Bjraq, bjz — sovet qalqtarь endj bjzdjŋ çaqsь budçetjmjz bar dep çaibaraqattьqqa salьnbauьmьz kerek. Bjz budçetjmjzdj əlj de çaqsь, əlj de berjk etujmjz kerek. Budçetjmjzdjŋ doxodtьq bөljmjnjŋ orьndaluьn tolьq qamtamasьz etetjn bar mumkjncjljkterdj tegjs paidalanuьmьz kerek. Budçet tərtjbjn būzbai, budçet planь dūrьs jske asuьn sөzsjz qamtamasьz etujmjz kerek.

«Budçet orьndaluqa tijs, orьndaldь da! Buqan — danьcpan bolceviktjk partia men sovet ykmetjnjŋ çyrgjzjp otьrqan barlьq caralarьna qalqьmьzdьŋ ceksjz senetjndjgj, bjzdjŋ erçyrek qalqьmьzdьŋ — çaŋalьq çasaucь qalqtьŋ sotsializm eljnjŋ danьcpan çetekcjsj — ūlь Stalinge çan-tənjmen syijspencjljgj kepjl» (Zverov çoldastьŋ SSSR Ūlь Sovetj Ycjncj Sessiasьnda çasaqan baiandamasьnan).

SSSR Ūlь Sovetjnjŋ Ycjncj Sessiasь, өndjrjsterde de, kolxozdarda da, sovxozdarda da çana sotsialistjk caruacьlьqьmьzdьŋ barlьq salalarьnda da eŋbek өnjmdjljgjnjŋ qarqьnь ystj-ystjne kyceiumen өttj.

SSSR Ūlь Sovet deputattarь kreml trebunasьnan sotsialistjk ūlan baitaq eljmjzdjŋ ūcan teŋjz tabьstarьn, eljmjzdjŋ būl tabьstarqa bolcevik partiasьnьŋ, onьŋ danьcpan kөsemj ūlь Stalinnjŋ bascьlьqь arqьlь çetkenjn aittь. Stalindjk Ycjncj besçьldьqtь orьndaudaqь mjndetterdj de gyldengen sotsialistjk eljmjzdjŋ ūlь Stalin bastaqan 170 million qalqь çaŋa çemjstermen orьndaitьndьqьn bjldjrdj.

SSSR Ūlь Sovetjnjŋ Ycjncj Sessiasь qabьldaqan zaŋdar Sotsialistjk Otanьmьzdьŋ igjljktj jsj ycjn būrьnqьdan da çaqsь jstep, eŋbek өnjmdjljgjn kөterude sovet azamattarьnьŋ çjgerjn arttьratьnьnda kymən çoq.

Sotsializm men kommunizm tйsьndaqь memleket turalь

MELNIKOV

(QK(в)P Ortalьq Komitetjnjn propaganda çana ygjt вөljmj вastьqьnьn orьnвasarь).

Marksizm-leninizm klassikterj memleket turalь məselege ər qacanda zor maŋьz вerjp keldj.

«Qoqamdь kommunistjk negjzge qaita qurudьŋ, — deidj Kalinin çoldas, — negjzgj qūralь вolatьn memlekettj revolutsiacьl marksister qai uaqьtta вolsa da вatьl çana dəiektjljkpen çaqtap keldj. Marksizmnjŋ tolьp çatqan çaularьna, anarxisterden вastap facizmnjŋ вuxarincjl çaldamalarьna deijngj çaularьna qarsь raqьmsьz kyreste Lenin men Stalin memlekettjŋ вūl rөljn çana maŋьzьn qorqap keldj» (BK(в)P nьŋ XVIII siezjnde sөilegen sөzjnen).

SSSR da damudьŋ çaŋa dəujrjne, sotsializm qūrьlьsьn aiaqtau dəujrjne çana kapitalistjk qorcau çaqdailarьnda sotsializmnen kommunizmge вjrte-вjrte өtu dəujrjne вailanьstь memleket turalь qьlьm praktikalьq-saiasat çөnjnde airьqca maŋьzdь məsele вolьp otьr. BK(в)P nьŋ XVIII siezjndegj tarixi вaiandamasьnda Stalin çoldas SSSR dəmuьnьŋ çaŋa dəujrjnde memleketl,ŋ relj men maŋьzьnьŋ qandai вolatьndьqь turalь məselege өte tolьq toqtadь.

* * *

Marks pen Engels memlekettjŋ cьqu tarixьn, onьŋ taptьq çaratьlьsьn aiqьn tyrde tysjndjrdj. Memlekettjŋ məŋgj çasap kele çatвaqanьn, tjptj, memleket turalь ūqьmь вolmaqan qoqamnьŋ da вolqanьn çana ol qoqam niemleketsjz, memleket okjmetjnsjz emjr syrgenjn kөrsettj.

«Memleket degenjmjz, — deidj Engels, — ecqalai da qoqamqa sьrttan taqьlqan kyc emes. Memleket degenjmjz, Gegel aitqandai, — «adamgercjljk ideiasьnьŋ cьndьqь» da emes, «aqьl вeinesj çana aqьl cьndьqь» da emes. Memleket degenjmjz вelgjlj damu satьsьndaqь qoqam çemjsj; memleket degnjmjz sol qoqamnьŋ cecjlmeitjn өz qaicьlьqtarьna вelcesjnen вatqandьqьn, вjr-вjrjmen ecqacan siьsa almaitьn qarama-qarsьlьqqa вөljngenjn, olardan qūtьluqa dərmenj çoqtьqьn noiьndaqandьq. Osь qarama-qarsьlьqtar çana ekonomikalьq myddelerj qaicь taptar çemjssjz kyreste вjrjn-вjrj çana qoqamdь çalmap qoinauь ycjn, nūnьŋ ycjn, camasь, qoqamnan çoqarь tūratьn, cekjsudj keljstjre alatьndai, onь «tərtjptjŋ» cegjnen cьqarmai ūstap otьra alatьndai kyc qaçet вolqan. Sol qoqamnьŋ jcjnen cьqьp вjraq. өzjn sodan çoqarь sanap, өzjn sodan ьlqi alьstatьp, onansaiьn çat etjp вara çatqan kyc — memleket» («Semianьŋ, çeke mencjktjŋ çana memlekettjŋ tuuь» 224—225 вetter partia вaspasь, 1937ç.)

Būl, memleket dep atalatьn, kyc ten ne ūqьnuqa вoladь. Engels вī ūqьmdь өrjstetc otьrьp, ol «kyc» tj kөвjnese, qarauьnda tyrmelerj ta

basqalarь bar qūraldь adamdardьn erekce otrədterjnen qūralatьndьqьn kərsettj.

Memlekettjn osьndai opredeleniasьn V.I. Lenin de berdj.

«Markstjn aituьnca, — deidj Lenin, — memleket tap ystemdjgjn çyrgjzetjn organ, bjr taptь ekjncjsjnjn ezetjn organь, taptardьn soqtьqьsuьn kelistjre otьrьp, çanaqь ezucjljktj zandь etjp, bekem qьlatьn «tərtjp» çasaqandьq» (Cьqarmalar çinaqь, XXI tom, 373 bet).

Burçuazialьq memleketterdjn formalarь ete kəp, bjraq olardьn mənj bjr, olardьn bərj de, aqьr aiaqьnda, eksploatatsialanucь kəpcjljktj būqauda ūstaitьn, burçuazianьn diktaturasь bolьp tabьladь.

Avankrotqa ūcьraqan II Internatsionaldьn opportunisterj maqtaqan, burçuazialьq parlamentarizmnjn əkjldjk mekemelerjnjn sьrьn, mənjn Lenin əzjnjn «Memleket çana revolutsia» degen enbegjnde ete aiqьn kərsettj. Ol bylai dedj:

«Ystem taptьn qai mycesj parlamentte otьrьp alьp, qalqtь basatьndьqьn, çanьcatьndьqьn bjrnece çьlda bjr-aq ret cecucjljk — çalqьz qana parlamenttj-konstitutsialь monarxiada emes, en barьp tūrqan demokratiacьl respublikalardьn əzjnde de burçuazia parlamentarizmnjn cьn mənjsj mjne osьnda» (XXI tom, 400 bet).

Marks pen Engels tarixi materializm qьlьmьn çasai otьrьp, sol qьlьmnьn negjzjnde kapitalistjk qoqamdaqь memlekettjn mazmūnьn actь, ol memleket bjr taptьn ekjncj tapqa ystemdjk çasaitьn qūralь ekendjgjn kərsettj.

«Marks pen Engels kapitalistjk qoqam damuьnьn zandarьn actь çana kapitalistjk qoqamnьn damuь, ol qoqamnьn jcjndegj tap kyresj kapitalizmnjn qūlauьna, proletariattьn çenujne, proletariat diktaturasьna laçsьz əkeljp soquqa tijs dep qьlьmi çolmen sipattadь» («BK(b)P tarixьnьn qьsqaca kursь», 11 bet).

Marksizm çūmьscь tabь burçuazia əkmetjn qūlatu ycjn, proletarlьq revolutsianь çyzege asьru ycjn daiьndьqta burçuazialьq demokratianь paidalanuqa tijstj dep yiretedj. Proletariatqa burçuazianьn memlekettjk macinasьn qiratьp, sьndьru çana əzjnjn proletarlьq memleketjn qūru qaçet dep yiretedj.

Marks 1871 çьlь 12 aprelde Kugelmanqa çazqan qatьnda, biurokrattьqsoqьstьq memlekettjk macinanь, būrьnqьca bjr qoldan ekjncj qolqa kəcjrmei, onь qiratudьn qaçettjgj turalь aittь. Marks būl «ərbjr cьn qalqtьq revolutsianьn alqacqь cartь» bolьp tabьladь dedj.

Al, qiratьlqan burçuazialьq memlekettjk macinanь nemen auьstьru kerek? Būl məselege ətken qasьrdьn 40 çьldarьnda Marks pen Engels «Kommunistjk manifeste» burçuazialьq mem lekettjk macinanь qiratьp, onьn ornьna «ystem tap etjp proletariattь ūiьmdastьru» kerek, «demokratianь çenjp alu» kerek ekendjgjn kərsettj. Mūnda, proletariattьn mjndetj qana ūsьnьldь, al onь cecudjn naqtьlь çoldarь kərsetjlmedj.

«Utopiaqa berjlmesten, — deidj Lenin, — Marks proletariattьn ystem tap bolьp ūiьmdastьrьluьnьn konkrettj formalarь qandai bolьp cьqadь, būl ūiьmdastьrьludьn əzj «demokratianь» asa tolьq çana aumastan «kyres ystjnde ornatumen» qalai yilesjp siьsa aladь, degen məselenjn çauabьn būqara qozqalьsьnьn təçribesjnen kyttj» (Cьqarmalar çinaqь, XXI tom, 396 — 397 bet).

1871 çьlqь Pariç Kommunasьnьn tarixi sabaqtarь Marks pen Engelske burçuazianьn memlekettjk apparatь çənjndegj məselenj çanaca qoiuqa negjz boldь. «Lui Bonapartтьn 18 briumerj» çana «Fransiadaqь azamat soqьsь» degen tamaca enbekterjnde, Marks proletariatqa burçuazianьn memlekettjk macinasьn çai qana alьp paidalanuqa mymkjn emestjgj turalь aittь, proletariattьn ol macinanь qiratьp sьndьruqa tijstj ekendjgjn kərsettj. Markstjn çasaqan būl qortьndьsь «marksizmnjn memleket turalь qьlьmьnьn bastьsь, negjzdjsj» (Lenin) boldь.

Marks Pariç Kommunasьnьn təçribasьna analiz çasai keljp bylai deidj:

«...Osьnьn bə[illegible]e onьn meiljnce oramdь saiasi f[illegible]ma ekendjgjn kərse-

tedj, onьn ber çaqьnda būdan būrьnqь ykmet formalarьnьn bərj de, zatьna kelgende, ezucj formalar edj. Kommunanьn cьn sьrь mьnau edj: jstjn cьnьna kelgende, ol çūmьscь tabьnьn ykmetj boldь, ol ondjrucj taptьn iemdenucj tapqa qarsь kyresjnjn nətiçesj boldь, ol, aqьr aiaqьnda, acьq saiasi forma boldь, būl formanьn tūsьnda enbek ekonomikalьq azattьq ala alatьn edj...».

Markstjn «Fransiadaqь azamat soqьsь» degen enbegjne 1891 çьlь 18 martta çazqan kjrjspesjnde Engels bьlai deidj:

«Keijngj uaqьtta sotsial-demokrattьq filister «proletariat diktaturasь» degen sozden qorqьp, tal qarmap, çyr. Syijktj gosudarlar, būl diktaturanьn qandai ekenjn bjlgjlerjnjz kelse, Pariç kommunasьna qaranьz. Ol proletariat diktaturasь edj» (Çeke brociura, Partia baspasь, 1934 çьl).

Kommuna burçuazialьq memleket macinasьn qiratuqa tьrьsqan «proletariat revolutsiasьnьn bjrjncj talabь boldь», aqьr aiaqьnda tabьlqan «saiasi forma boldь, qiratьlqannьn ornьna qoiuqa bolatьn, qoiuqa kerektj de formanьn ozj bolьp cьqtь» (Lenin).

1905 çьlqь çana 1917 çьlqь orьs revolutsialarьnьn təçribelerj kommunanьn bastaqan jsjn basqaca çaqdaida çana basqaca carttarda jlgerj bastьrьp otьrqandьqьn çana Markstjn danьcpandьq tarixi analizjnjn dūrьstьqьn korsettj.

Al, memlekettj bygjnnen bastap ertenge deijn tolьqьnan qūrtudь tjlegen anarxister çalpь saiasi forma turalь məseleden jrgesjn aulaq saldь. II Internatsionaldьn opportunisterj «parlamenttjk demokratiacьl memlekettjn burçuazialьq saiasi formalarьn en barьp toqtaitьn cek dep bjldj, odan ərj kete almaisьn, dedj de sol «ylgjge» qūl bolьp manqailarьn tesjp tabьndь da otьrdь, būl formalardь qiratьp būzuqa tьrьsqandьqtьn qandaiьna bolsa da anarxizm dep at qoidь» (Lenin, XXI tom, 408 bet).

Marksizmnjn klassikterj taptardь çoiudьn qūralь bolьp tabьlqan çana kapitalistjk qoqamnan kommunistjk tapsьz qoqamqa kocu dəujrjnjn memleketj esebjnde, proletariat diktaturasь turalь məselenj tolьq taldadь.

«Gote programmasьnьn sьnь» degen enbegjnde Marks bьlai dep çazdь:

«Kapitalistjk qoqam men kommunistjk qoqamnьn arasьnda bjrjncjnj ekjncjge revolutsialьq çolmen ainaldьrudьn dəujrj çatьr. Oqan sai keletjn saiasi otu dəurj de boladь çana būl dəujrdjn memleketj proletariattьn revolutsiacьl diktaturasьnan, basqaca boluь mymkjn emes» («Gote programmasьnьn sьnь», 22 bet. Partia baspasь, 1937 çьl).

II Internatsionaldьn opportunisterj Kautski çana onьn kompaniasь siaqtь, marksizmnjn pasьq renegattarь çiьrma çьlqa çaqьn, Markstjn proletariattь qarulandьratьn, oqan ozjn azat etu çolьndaqь kyresjnjn perspektivterjn aiqьn korsetetjn, kapitalizmnen kommunizmge otu dəujrjndegj memleket esebjndegj proletariattьn revolutsiacьl diktaturasь çonjndegj tamaca formulirovkasьn proletariattan tьqьp, qūpia ūstap keldj. Olar proletariattan memleket çonjndegj cьndьqtь çasьruqa bar kycjn salьp baqtь. Markstjn serjgj çana dosь — Engelstjn ultimattьq tyrde talap etujnjn soqьnan qana Kautski, Markstjn «Gote programmasьnьn sьnь» degen enbegjnjn qolçazbasьn çarialauqa laçsьz mūqtaç boldь. Kautski Markske çala çauьp, proletariat diktaturasь turalь marksistjk qьlьm «əlde-qalai aitьlьp ketken» «sozsьmaqtar» dep çarialadь

Kautski, Otto Bauer, Gilferding, Adler çana burçuazianьn basqa qol coqparlarь proletarlьq revolutsia çana memleket turalь marksizmnjn qьlьmьn būrmalauqa, memlekettjn taptьq mənjn byrkemeleuge qolьnan kelgenderjn jstep baqtь. Olar otu dəujrjnjn memleketj esebjnde proletariat diktaturasьn moiьndauqa qarsь boldь. Kautski, tjptj, Marks pen Engels burçuazialьq memleketke qarsь bolqanda, onьn «biurokrattьq-militaristjk formasьna» qana qarsь boldь, al çalpь burçuazialьq memleketke qarsь bolqan çoq dep dəleldeuge tьrьstь.

Kautski marksizmge opasьzdьq çа-

зар, вjr kezde proletariattь mьna «terең maqnalь» ereçemen «quandьrqan» boldь:

«Evropa elderjnjң вərjne derljgjnen, — dep çazdь ol, — çeңjmpaz proletariat demokratialьq respublikanь daiьn tyrjnde tauьp aladь. Өkmettj qolьna alqanson proletariatqa memlekettjk macinanь tolьqьmen qiratu kerek вolmaidь, tek monarxialьq qaldьqtardь, вiurokratialьq çana əskeri priviligialardь çoiu qana kerek bolaдь».

Bjraq tarix, opportunist Kautskidjң aitqanьnьң çalqan ekendjgjn, Marksizmnjң aituьnьң dūrьs ekendjgjn kөrsettj. Marks pen Engelske memlekettj «вygjnnen вastap ertenge deijn» çoiьp tastau kerektjgjn talap etken, kapitalizmnen kommunizmge өtu dəujrjnde proletariat diktaturasьnьң qaçettjgjn moiьndamaqan anarxisterge qarsь kyreske de kөp kөңjl вөluge tura keldj.

«Marks — deidj Lenin, — өzjnjң anarxizmge qarsь kyresjnjң cьn maqnasьn çūrt būrmalap çjвermesjn dep, proletariatqa kerektj memlekettjң «revolutsialьq çana өtkjncj pormasьn» ədeijlep вasa kөrsetjp otьr. Proletariatqa memleket uaqьtca qana qaçet. Memlekettj çoiu turalь məselege maqsat retjnde qarauqa kelgende вjz anarxistardan ec aiьrьlьspaimьz. Bjzdjң aitatьnьmьz: taptardь qūrtu ycjn ezjlgen taptьң uaqьtca diktaturasь qandai qaçet вolsa, əlgj maqsatqa çetu ycjn, memlekettjk өkmettjң qaruçaraqtarьn, qūral-çaвdьqtarьn, ədjsterjn ekspluatatorlarqa qarsь uaqьtca paidalanu da sondai qaçet. Marks məselenj anarxistarqa qarsь qoiqanda өte qattь, өte aiqьn tyrde qoiьp otьr: çūmьscьlar, kapitalisterdjң ezgjsjn qūlatqanda, «qaru-çaraqtь tastauь» kerek pe? əlde kapitalisterdjң qarsьlьqьn вasu ycjn, ol qaru-çaraqtь kapitalisterge qarsь paidalanuь kerek pe? Al вjr təptьң ekjncj tapqa qarsь sistemalь tyrde qaru-çaraq paidalanuь, — вūl memlekettjң «өtkjncj formasь» emei nemene?» (XXI tom, 411 вet).

V. I. Leninnjң sjңjrgen ūlь eңвegj, ol өzjnjң «Memleket çana revolutsia» degen tamaca kjtaвьnda marksistjk qьlьmdь opportunistjk вūrmalaucьlьqtardan tazaladь, Marks pen Engelstjң memleket çөnjndegj cьn kөzqarastarьn qaita qalpьna keltjrdj, kautskicjlerdj, anarxisterdj çana marksizmnjң revolutsialьq qьlьmьna opasьzdьq çasaqandardьң вasqalarьn da çerjne çete эckerelep, tas talqanьn cьqardь.

«Marksister men anarxistardьң arasьndaqь aiьrmalarь sol: 1) alqacqьlar — typkj maqsatьmьz memlekettj myldem qūrtu deidj, вūl maqsat sotsialistjk revolutsia taptardь qūrtqannan keijn qana, memlekettjң qūruьna qarai çetekteitjn sotsializm ornauьnьң nətiçesj retjnde qana çyzege asatьndьqьn moiьndaidь; ekjncjlerj memlekettj вygjn-erteңnen qaldьrmai tolьq qūrtu nietjnde, вūlar ondai qūrtudьң çyzege asьrьlu carttarь qandai ekendjgjn ūqpaidь. 2) Alqacqьlar — proletariat saiasi өkmettj çeңjp alqannan keijn, eskj memlekettjk macinanь tolьq qiratuь qaçet, onьң ornьna çaңanь, qūraldь çūmьscьlardьң, kommuna sьqьldь, ūiьmьn ornatuь qaçet, deidj; ekjncjlerj, — memlekettjk macinanь qiratu kerek degenjmen, onьң ornьna proletariattьң nenj qoiatьndьqьn, revolutsiacьl өkmettj qalai paidalanatьndьqьn эвden anьq вjlmeidj, qaita, anarxister revolutsiacьl proletariattьң memlekettjk өkmetj paidalanuьn da, onьң revolutsiacьl diktaturasьn da moiьndamaidь. 3) Alqacqьlar — proletariattь revolutsiaqa əzjrleu kerek, вūqan osь kyngj memlekettj paidalanu kerek deidj, anarxistar mūnь moiьndamaidь» (Lenin, XXI tom, 449 вet).

V. I. Leninnjң sjңjrgen ūlь eңвegj, ol proletariat diktaturasь turalь marksizm qьlьmьn jlgerj damьta otьrьp, 1917 çьldьң вas kezjnde, proletariat diktaturasьnьn saiasi formasь өseвjnde memlekettjң çaңa tipj eseвjnde Sovet өkmetjn actь.

1927 çьlь 9 sentəвrde «Amerika çūmьscьlarьnьң tūnqьc delegatsiasьmen çasaqan əңgjmesjnde Stalin çөldas вьlai deidj: «Leninnjң вūl çөnjndegj çaңalьqь: a) ol Pariç Kommunasь men orьs revolutsiasьnьң təçribesjn paidalanьp, proletariat diktaturasьnьң memlekettjk formasь вolqan Sovet

өkmetjn actь; в) ol proletariat diktaturasьnьң formulasьndaqь çaqcanь proletariattьң odaqtastarь turalь mәsele çaqьnan qarap actь, proletariat diktaturasь — bascьqa erucj proletariat emes taptardьң (carua çana basqalardьң) eksploatatsialanucь būqaralarь men basqarucь proletariattьң çasatьn taptьq odaqьnьң erekce formasь ekendjgjn anьqtap berdj; v) ol — proletariat diktaturasь taptьq qoqam tūsьndaqь demokratianьң çoqarqь tyrj ekenjn, azcьlьqtьң (eksploatatsialaucьlardьң) myddesjn kөzdeitjn kapitalistjk demokratiaqa qarama-qarsь, kөpcjljktjn (eksploatatsialanucьlardьң) myddesjn kөzdeitjn proletarlьq demokratianьң formasь ekenjn airьqca kyctj dәlelmen aitьp berdj» («Leninizm mәselelerj». 10 basьluь, 170 bet).

Proletariat diktaturasь degen ne çana onьң mjndetterj qandai degen mәsele turalь Lenin өzjnjң «Ūlь bastama» degen enьegjnde bьlai dep çazdь:

«Proletariat diktaturasьnьң mәnjsj, eger būl qьlьmi, tarixi filosofialьq latinca sөzdj neqūrlьm tysjnjktj tjlge audarsaq mьnau:

Kapitaldьң tekpjsjn çoiu çolьndaqь kyreste, onь çoiu ystjnde çeңjstj baiandь etjp nьqaitu çolьndaqь kyreste, çaңa, sotsialistjk qoqamdьq qūrьlьs çasau jsjnde, taptardь tolьq çoiu çolьndaqь kyresterde enьekcjlerdjң qalьң būqarasьmen eksploatatsialanucьlarqa bascьlьq etu tek belgjlj bjr taptьң qana, atap aitqanda, qalalьq, çalpь fabrika-zavodtьq, өndjrjs kәsjptjk çūmьscьlardьn qana qolьnan keledj» (XXIV tom, 336 bet).

Ūlь Oktәbr revolutsiasьnьң çyzege asuьnьң nәtiçesjnde proletariat diktaturasьnьң ideiasь tarixi faktь bolьp otьr. Bjzdjң eljmjzdegj çūmьscь tabь enьekcj carualarmen soiuz bola otьrьp, 1917 çьlь oktәbrde өzjnjң çūmьscь memleketjn — proletariat diktaturasь bolqan — çūmьscьlar, soldattar çana carualar deputattarьnьң Sovetterjn qūrdь.

«Proletariat diktaturasь — eskj qoqamnьң kycjne, dәstjrjne qarsь qaçьmai çyrgjzjletjn kyres, qandь çana qansьz kyres, zorlьqtь çana beibjt kyres, caruacьlьq maidanьndaqь çana soqьs maidanьndaqь kyres, pedagogikalьq çana әkjmcjljk kyres» (Lenin, XXV-tom, 190 bet).

Partianьң barlьq çaularьna qarsь, onьң jcjnde facizmnjң sjljmtjgj Buxaringe çana sol sьqьldьlarqa qarsь çyrgjzgen raqьmsьz kyreste Proletariat diktaturasьnьң taptьq mazmūnь turalь Leninnjң tamaca qьlьmьn Stalin çoldas erekce qorqap otьrdь.

Stalin çoldas өzjnjң enьektәrjnde proletariat diktaturasь turalь lenindjk qьlьmdь jlgerj damьttь, marksizmnjң-leninizmnjң qazьnasьn baiьta tystj.

Stalin çoldastьң bergen anьqtamasь boiьnca proletariat diktaturasь yc taraptьң bjrjguj bolьp tabьladь:

«1) Proletariat өkmetjn eksploatatorlardь basu ycjn, el qorqau ycjn, өzge elderdjң proletariatьmen aradaqь qatьnastь nьqaitu ycjn, barlьq elderde revolutsianьң өrkendep, çeңjp cьquь ycjn paidalanu.

2) Proletariat өkmetjn enьekcjler men eksploatatsialanqandar būqarasьn burçuaziadan myldem airu ycjn proletariattьң osь būqaramen odaqьn nьqaitu ycjn, būl būqaranь sotsialistjk qūrьlьs jsjne endjru ycjn, būl būqaraqa proletariat tarapьnan memlekettjk bascьlьq etu ycjn paidalanuь.

3) Proletariat өkmetjn sotsializmdj ūiьmdastьru ycjn, taptь çoiu ycjn, tapsьz qoqamqa kөcu ycjn, memleketsjz qoqamqa kөcu ycjn, paidalanu» («Leninizm mәselelerj», 10 basьluь, 118 bet).

Çana mūnan keijn Stalin çoldas bьlai deidj: «...būl yc taraptьң bjrde-bjrjn proletariat diktaturasьnьң ūqьmьn būzu qaupьnsьz alьp tastauqa bolmaidь» («Leninizm mәselelerj», 10 basьluь 118 bet).

Sotsialistjk qūrьlьstьң tyrlj kezeңderjnde keide ol taraрь, keide būl taraрь bjrjncj dәreçelj maңьz aldь, bjraq būl yc taraptьң yceuj de proletariat diktaturasь damuьnьң barlьq etaptarьnda da çyzege aspai qalqan çoq.

Stalin çoldas bjrjncj faza dep ataqan, «Oktәbr revolutsiasьnan bastap eksploatator taptardь çoiqan uaqьtqa deijngj dәujr» de sovet memleketj

ekj negjzgj funksiaпь, atap aitqanda, — «eljmjzdjң jcjnde qūlatьlqan taptardь çanьctap basu» eljmjzdj sьrtqь cabuьldan qorqaudaqь funksiasьn çyzege asьrdь.

«Mūnda taqьda ycjncj funksia boldь, — deidj Stalin çoldas, — ol bjzdjң memleket orьndarьnьң caruacьlьq-ūiьmdastьru çana mədeni-tərbie beru çūmьsь, ol çūmьstьң kəzdegen maqsatь — çaңa bet bergen sotsialistjk caruacьlьqtь ərkendete beru, adamdardь sotsializm ruxьnda qaita tərbieleu. Bjraq būl çaңa funksia osь dəujrde aita qalqandai ərkendetjlgen çoq» («Partianьң XVIII siezjnde BK(b)P Ortalьq Komitetjnjң çūmьsь turalь eseptj baiandama», 55 bet, Qazaq Saiasi Ədebiet Baspasь, 1939 çьl).

Proletariat diktaturasьnьң kөp mjndetterj cecjlgen kəzjrgj dəujrde de, bjz Stalin çoldastьң kөrsetken taraptarьnьң bjreujn bolsa da çoiьldь dep aita almaimьz. Kəzjr əңgjme proletariat diktaturasьnьң funksialarьnьң çana onьң js ədjsterjnjң өzgeruj turalь oь, kyceitjp nьqaitu turalь qana sөz boluь mymkjn.

Sovet memleketjn — proletariat diktaturasьnьң memlekettjk formasьn nьqaita otьrьp, çūmьscь tabь carualardьң negjzgj būqarasьmen soiuz bolьp, BK(b)P nьң bascьlьqьnьң arqasьnda өtken çiьrma çьldьң jcjnde ylken tarixi maңьzь bar, tolьp çatqan mjndetterdj cectj.

Proletariat diktaturasьnьң aldьna qoiьlqan mjndetterdj— eljmjzdjң jcjndegj barlьq eksploatator taptardь çoiu çana olardьң kapitalistjk qūrьlьstь qaita ornatu çөnjndegj әreketterjn çeңjp, çancu jsj çөnjndegj mjndetterdj, eңbekcjlerdj, әsjrese, carualardьң eңbekcj būqarasьn kapitalistjk taptardan bөljp alьp, olardь çūmьscь tabьnьң ainalasьna ūiьmdastьru çana taptardь çoiu, sotsialistjk tapsьz qoqam qūru maqsatьnda olarmen soiuzdь nьqaitu çөnjndegj mjndetterdj — oidaqьdai orьndap cьqtь. Stalindjk Ekjncj besçьldьq oidaqьdai orьndaldь.

Osь dynie çyzjljk tarixi çeңjsterge çetudjң arqasьnda «bjzdjң sovet qoqamь, — deidj Stalin çoldas, — kəzjrdjң өzjnde sotsializmdj negjzjnen çyzege asьrdь. Sotsialistjk qūrьlьstь çasadь, basqaca aitqanda marksisterdjң kommunizmnjң bjrjncj, ia tөmengj fazь deitjnjn çyzege asьrdь. Demek, bjzde osь kynnjң өzjnde kommunizmnjң bjrjncj fazь, sotsializm negjzjnen çyzege asьrьldь.» («SSR Soiuzь Konstitutsiasьnьң proektjsj turalь» 20 bet. Qazaq Memleket baspasь, 1937 çьl).

Bjzdjң Sovet Soiuzь sotsializm qūru jsjn bjr çolata aiaqtaudьң çana sotsializmnen kommunizmge bjrte-bjrte өtudjң çaңa dəujrjne kjrdj.

Bjz, kommunizmnjң bjrjncj fazь — *sotsializmdj qūrьp* bolqannan keijn, kommunizmnjң çoqarqь fazьn qūru turalь məselenjң bjz ycjn tek teorialьq qana emes, sonьmen qatar praktikalьq zor maңьzь bar. Osьmen bailanьstь sotsialistjk memleket turalь məsele ylken maңьzdь məsele bolьp otьr. Memlekettj ne jsteu kerek? Marksizmnjң өtken qasьrda bolqan klassikterj kommunizm tūsьnda çancuqa kerektj çau taplar bolmaitьn bolqandьqtan, onda memleket qūridь dep yirettj qoi. Būl çau taptar bjzdjң eljmjzde kəzjrdjң өzjnde de çoq. Keibjreuler osьdan, eger çancuqa kerektj çau taptar bjzde bolmasa, eger bjz kommunizmge qarai bet alsaq, onda sotsialistjk memlekettjң qūrьp bjtujne kөmektesujmjz kerek qoi degen qortьndь cьqarьp çyr. Qalq çaularьnьң bəri de өzderjnjң qьlmьstь jsterj arqьlь, sotsializmnjң çeңujnde çana өzjnjң tabьstarьn kapitalistjk qorcaudan saqtauda çūmьscьlar men carualardьң qolьndaqь kyctj qūralь bolqan sotsialistjk memleketjn qūlatuqa tьrьstь. Ol çaular memlekettjң qūruь bjzdjң elde 1917 çьlqь oktəbrde bolqan proletarlьq revolutsianьң çeңgen kynjnjң erteңjnde-aq derłjk bastaldь dep talai aitqan, al trotskist Preobraçinski Sovet memleketjn esepten cьqarьp tastaudan da ūialqan çөq. Qalq çaularь bjzdjң otanьmьzdьң eңbekcjlerjn burçuaziaqa qarsь çyrgjzjlgen kyreste qarusьzdandьrqьsь keldj. Predatel Buxarin proletariatqa

çala çauьp, proletariat memlekettjң qandaiьna вolsa da prinsipaldь çau tap-mьs dep dəleldeuge tьrьstь, вurçuazialьq memlekettjң «вūrьq etjp qūruь» turalь anarxistjk teorianь çaqtadь çana ətu dəujrjnde proletariat diktaturasьnьң keregj çoq dep «dəleldegen» вoldь.

Sotsialistjk memlekettjң mazmūnьn вūrmalauda qalq çaularь az «eңвektengen» çoq. Məselen, sovet memleketjnjң, sotsialistjk revolutsia çeңjp cьqqannan keijn, qūruь turalь predatel Buxarinnjң çasaqan «sxemasь» ədeij jstelgen provakatsia, opasьzdьq edj. Būl «sxemasьnda» ol eң əuelj sьrtqь çaulardan qorqaudьң neqūrlьm ətkjr qūralь вolqan armia men flot qūridь, sonsьn çazalau çana repressialьq organdar qūridь, onan keijn eңвektjң çana вasqalardьң zorlau sipatь qūridь dep dəleldeuge tьrьstь.

Bandit Buxarinnjң вūl traktovkelerjne Lenin mezgljjnde вjrnece ret soqqь вerjp otьrdь.

Stalin çoldas ta memleket turalь məsele çənjnde marksizmdj вūrmalaucь kontrrevolutsionerlerdj raqьmsьz əckerelep, olarqa əltjre soqqь вerdj.

Bjzdjң partianьң XVIII siezjnde çasaqan əzjnjң eseptj вaiandamasьnda Stalin çoldas memleket turalь məselege, əsjrese, sotsialistjk memlekettjң kommunizm tūsьndaqь rəlj men maңьzь çənjndegj məselege, kapitalistjk qorcau faktьsьn çana onan cьqatьn zardaptardь вaqalamaucьlьqqa, вjzdjң sotsialistjk memlekettjң çana sotsializm eljn sьrtqь çaudьң cавuьlьnan qorqau ycjn kerek вolьp otьrqan onьң əskerljk, çazalaucь çana razvedka organdarьnьң rəlj men maңьzьn çete вaqalamaucьlьqqa tolьq toqtadь.

Marks pen Engelstjң memlekettjң qūruь turalь çazqan tarixi kezeңjne 45—55 çьl вoldь. Kəzjr tarixi çaqdai ol kezdegjsjnen mylde вasqaca. Sondьqtan Marks pen Engelstjң qьlьmьnan memleket turalь sitatьn ala salьp, onь kəzjrgj kynnjң tarixi çaqdiьmen eseptespesten, вjzdjң jsjmjzge qoldana salu, kecjrjlmestjk qite вolьp tавьladь.

Marksizmnjң klassikterj monopolialьq kapitalizmge deijngj epoxada sotsializm aldьңqь qatarlь kapitalistjk elderdjң вərjnde de вjr uaqьtta çeңedj degen pjkjrge syiene otьrьp, sotsializm tūsьnda memlekettjң qūruь turalь məsele qoidь.

«Baqьndьrьp ūstau kerek вolatьn qoqamdьq taptar çoiьlqan uaqьtta, вjr taptьң ekjncj tapqa ystemdjgj вolmaitьn kezde, əndjrjstegj kəzjrgj anarxiadan tuqan çeke tjrcjljk etu ycjn вolatьn kyres вolmaitьn kezde, oi kyresten tuatьn soqtьqьsular, kycteuler вjtkeп uaqьtta — sonda вasьpçancьp ūstau kerek вolatьn da ecnərse вolmaidь, sonda вūl funksianь kəzjr atqarьp otьrqan memlekettjk əkmet вiljgjnjң de ecвjr qaçettjgj вolmaidь. Memlekettjң cьnьmen вykjl qoqam əkjlj вolьp cьqatьn вjrjncj aktь — əndjrjs qūraldarьn qoqam mencjgjne ainaldьru, — sonьmen вjrge, onьң memleket retjnde, əz вetjmen jstegen aktьsьnьң eң aqtьqь da вoladь. Oi uaqьtta memlekettjk əkmettjң qoqam qarьm-qatьnastarьna qol sūquь вjrden вjrge kereksjz вola вastaidь da, əzjnen-əzj toqtaladь. Adamdardь вasçarиidьң orьnьn nərselerdj вasqarьp, əndjrjs protsesterjne вascьlьq etu вastaladь. Memleket «qoldan вūzьlmaidь», oi qūridь» (F. Engels, «Anti Diuring», 202 вet, 1933 çьl, Partia вaspasь).

«Engels, — deidj Stalin çoldas, — mūnda sotsializm elderdjң kəpcjljgjnde çeңdj deljk, sonda proletarlьq, sotsialistjk memlekette qandai əzgerjster вoluqa tijs dep sūrauьmьz kerek» degen formulasь вoiьnca, elderdjң kəpcjljgjnde sotsializm çeңdj degen faktьqa çol вere otьrьp, вelgjlj вjr eldjң konkrettj sotsialistjk memleketjn zerttemeidj, çalpь sotsialistjk memleket ataulьnьң damuьn zertteidj. Sotsialistjk memleket turalь məselenj zerttegende Engels qalqaralьq carttar, qalqaralьq çaqdai sьqьldь faktordan myldem aulaq вolatьn faktьsьnьң seвevj — problemanьң osьndai çalpь, abstraktь sipatьnan qana dep tysjnuge вoladь» («Partianьң XVIII siezjnde BK(в)P Ortalьq Komitetjnjң çūmьsь turalь eseptj вaiandama», 52

вet, Qazaq Memlekettjk Saiasi Ədeвiet Baspəsь, 1939 çьl).

Bjzdjң ұaqdailarьmьzda, kapitalistjk qorcau çaqdailarьnda, kommunizmge өtu jsjn çyzege asьrqalь otьrqan kezjmjzde, eljmjz «sьrtqь soqьs caвulьnьң qaupьnda tūrqan» kezde çalpь sotsialistjk memlekettjң taqdьrь turalь Engelstjң çalpь formulasьn qoldanuqa вolmaidь.

Mjne «...sondьqtan da вjzdjң partia çana вykjl sovet qalqь Ūlь Oktəвr revolutsiasьnьң çeңujnjң alqacqь kyпjnen вastap, Leninnjң çana Stalinnjң вascьlьqьmen sotsialistjk memlekettj ynemj nьqaitьp keledj çana nьqaituda» (Kalinin çoldastьң BK(в)P nьң XVIII siezjnde sөilegen sөzjnen).

Lenin 1915 çьlda-aq imperializm çaqdailarьnda «sotsializm вarlьq elderde вjr uaqьtta çeңe almaidь» dep kөrsettj. Sotsializm «...eң әuelj вjr elde nemese вjrnece elderde çeңedj, al qalqan elder вjrsьpьra uaqьtqa deijn вurçuazialьq ne вurçuazialьq qoqamqa çetpegen elder вolьp qaladь. Būl tek qana qaqьsulardь tuqьzьp qomaidь, sonьmen qatar çeңjmpaz proletariattьң sotsialistjk memlektjn qiratuqa вasqa elderdjң вurçuaziasьnьң ūmtьluьn da tuqьzuqa tijs» (XIX tom, 335 вet).

Jrj elderde kapitalizm вjrçolata çeңjlmei tūrqan kezde, kapitalizm dyniesj men sotsializm dyniesjnjң arasьnda naqьz kyctj caiqasulardьң sөzsjz talai ret вolatьndьqьn Lenin eskertken вolatьn.

Mūnan, kapitalistjk qorcau tūrqan çaqdailarda sotsialistjk memlekettj kommunizmnjң çoqarqь fazьnda da saqtap çana nьqaitudьң nege kerek ekendjgj kөrjnedj.

Būl çөnjnde M. I. Kalinin çoldas вylai deidj: «Memleket turalь Stalin çoldastьң ideialarьnьң praktikalьq çaqь mьnau: «eger js çyzjnde kommunizm ornatqьlarьң kelse, ol uaqьtta, sotsialistjk memlekettj meiljnce nьqaita вerjңder» (Partianьң XVIII siezjnde sөilegen sөzjnen).

Stalin çoldastьң ekjncj fazь dep ataqan dəujrj — «...qalamen derevnenjң kapitalistjk elementterjn çoiudan вastap, caruacьlьqtьң sotsialistjk sistemasьnьң tolьq çeңgenjne deijngj çana çaңa Konstitutsianь qaвьl alqanqa deijngj dəujr» de memlekettjң fūnksiasь өzgerjp otьrdь. «Būl dəujrdjң negjzgj mjndetj — вykjl eljmjzde sotsialistjk caruacьlьqtь ūiьmdastьru çana kapitalistjk elementterdjң aqtьq qaldьqtarьn çoiu, mədeniet revolutsiasьn ūiьmdastьru, eljmjzdj qorqau ycjn osь zamanqa tolьqьnan sai armianь ūiьmdastьru» (I. V. Stalin, «Partianьң XVIII siezjnde BK(в)P Ortalьq Komitetjnjң çūmьsь turalь eseptj вaiandama», 55 — 56 вetter).

Būl dəujrde eljmjzde adamnьңadamdь eksploatatsialauь çoiьlqandьqtan eljmjzdjң jcjnde əskeri çancu funksiasьnьң qaçettjgj de çoiьldь. Bjzdjң qoqamnьң aldьңqь qatarlь adamdarьnьң eңвekke çana sotsialistjk mencjkke өte sanalь tyrde qaraumen qatar, вjzde əlj de sotsialistjk mencjkke ūsaq вurçuazialьq ūqьmmen qaraucьlьq, aqca qūmarlьq, eңвek tərtjвjn вūzucьlьq çana kapitalizmnjң basqa qaldьqtarь kezdesjp otьradь.

Sondьqtan «çanьctap вasu funksiasьnьң ornьna — memleketjmjzde ūrьlardan çana qalq mylkjn talaucьlardan sotsialistjk mencjktj qorqau funksiasь paida boldь. Eljmjzdj cetten çasalatьn caвuьldan qorqau funksialarь tolьqьnan saqtaldь, olai вolsa Qьzьl Armia men Soqьs-Teңjz Flotь da saqtaldь, sondai-aq cet el razvedkalarьnьң вjzdjң eljmjzge çjвeretjn cpiondarьn, kjsj өltjrgjcterjn, ziankesterjn qolqa tysjrjp, çazasьn вeru ycjn çazalaucь organdar men razvedka saqtaladь» (I.V. Stalin, «Partianьң XVIII siezjnde BK(в)P Ortalьq Komitetjnjң çūmьsь turalь eseptj вaiandama», 56 вet).

Kapitalistjk qorcaudьң naqtьlь çaqdailarь soңqь 10 — 15 çьldarda cūqьl өzgerdj. Kapitalistjk elderdjң çan talasьp qarulanuьna, qūral tastaudan вas tartuьna, soqьs texnikasьn çetjldjrujne, facistjk agressorlardьң вeiвjt çatqan, neqūrlьm əlsjz elderge (Aвissinia, Avstria, Cexoslovakia, Ispania çana вasqa elderge) çөnsjz ozвьrlьq çasauьmen вailanьstь, вjzde de interventterge qarsь cьqьp, tas talqanьn cьqaruqa qai minutte вalsa da daiьn вolatьn

tūraqtь Qьzьl Armia men Soqьs-Teңjz Flotьnьң bolub qaçet.

Өz kezjnde, tūraqtь Qьzьl Armiaпьң ornьn ala-alatьn sotsialistjk militsia, bykjl qalqtьң qūraldanub, kəzjrgj uaqьtta bjzdj tolьq qanaqattandьra almaidь.

Bjzdjң sotsialistjk memleketjmjz өzjnjң damu tarixьnda çau taptardьң qaldьqtarьnьң, kapitalistjk memleketter razvedkalarьnьң SSSR qa çjbergen cpiondarь men diversanttarьnьң çana basqalarьnьң kontrrevolutsialьq jsjn əckerelep talqandaudьң talaiьn basьnan өtkjzdj. «Caxtь prossesj», «prompartia» çana «mencevikterdjң soiuzdьq biurosьnьң» prossesterj çana soңqь kezdegj, Kirov çoldastь, Dzerçinskidj, Kuibьicevtj, Gorkidj çana basqalardь çauьzdьqpen өltjrgen, otanьmьzqa opasьzdьq çasaqan — facistjk razvedkalarь çəldepterjnjң prossesterj būl çeksūrьn sūmrailardьң bərjn qolqa tysjrjp, qūrtu ycjn Sovet memleketj būdan bьlaiqь uaqьtta da çazalau organdarьnьң, sovettjk kyctj razvedkanьң boluьn kerek qьladь.

Bjzdjң sotsialistjk «memleket organdarьnьң caruacьlьq-ūiьmdastьru çana mədeni-tərbie beru çūmьsьnьң funksiasь saqtaldь, çana əbden-aq өrkendetjldj» (I.V. Stalin, «Partianьң XVIII siezjnde BK(b)P Ortalьq Komitetjnjң çūmьsь turalь eseptj baiandama», 56 bet, Qazaq Memlekettjk Saiasi Ədebiet Baspasь, 1939 çьl).

Kəzjrgj uaqьttaqь bjzdjң sotsialistjk memlekettjң rөlj «beibjt caruacьlьq-ūiьmdastьru, mədeni-tərbie beru çūmьsьn çyrgjzude bolьp otьr. Bjzdjң armiamьzdь, çazalaucь organdardь çana razvedkanь alatьn bolsaq, olar qaruьnьң өtkjr çyzjn eldjң jcjne emes, sьrtьna, sьrtqь dūcpandarqa çūmsap otьr» (I.V. Stalin, «Partianьң XVIII siezjnde BK(b)P Ortalьq Komitetjnjң çūmьsь turalь eseptj baiandama», 56 bet, Qazaq Memlekettjk Saiasi Ədebiet Baspasь, 1939 çьl).

Sonьmen bjzdjң sotsialistjk memlekettjң rөlj, onьң tarixi mjndetj — kommunizmge өtudj qamtamasьz etu. kommunizmnjң çeңujn qamtamasьz etu bolьp tabьladь.

Sotsializmnjң çeңujnjң çana Stalindjk ekjncj besçьldьqtьң oidaqьdai orьndaluьnьң nətiçesjnde, bjzdjң eljmjzde sotsializmnen kommunizmge bjrte-bjrte өtuge qaçettj carttardьң bərj de bar, demek, ylesudjң sotsialistjk printsipj — «ərkjmnjң qolьnan kelgenjne qarai, ərkjmge eңbegjne qarai» dan kommunistjk printsip — «ərkjmnjң qolьnan kelgenjne qarai, ərkjmge keregjne qarai» qa bjrte-bjrte өtuge qaçettj carttardьң bərj de bar. Būl өzgeceljkterdjң kommunizmnjң tөmengj fazasь men çoqarqь fazasьnьң arasьndaqь negjzgj airmacьlьqь ekenj məljm.

Mymkjn, bjzdjң eljmjz kommunizmnjң çoqarqь fazasьn kapitalistjk elderdjң kөpcjljgjnde proletariat «өzjnjң» burçuaziasьn qūlatuqa deijn ornatar, ol mymkjn nərse.

Kapitalistjk qorcau çaqdailarьnda da bjzdjң eljmjzde kommunistjk qoqamdь qūruqa tolьq mymkjncjljk bar.

Eger kapitalistjk qorcau çoiьlmasa, demek, kapitalistjk memleketterdjң interventsia çasau qaupь çoiьlmasa, bjzde Qьzьl Armia, al olai bolsa memleket te kommunizmnjң çoqarqь fazasьnda da saqtalьp qaladь. «Onьң ber çaqьnda, — deidj Stalin çoldas, — jckj çana sьrtqь çaqdailardьң өzgerjsjne qarai memleketjmjzdjң formasь taqьda өzgeretjndjgj tysjnjktj. Çoq, eger kapitalistjk qorcau çoiьlatьn bolsa, onьң ornьna sotsialistjk qorcau ornaitьn bolsa, memleket saqtalmaidь, bitedj» («Partianьң XVIII siezjnde BK(b)P Ortalьq Komitetjnjң çūmьsь turalь eseptj baiandama», 56 bet).

Kəzjr kapitalistjk qorcau çaqdailarьnda, sotsializmnen kommunizmge bjrte-bjrte өtude bjzdjң sotsialistjk memleketjmjzdj, onьң organdarьn, Qьzьl Armianь, Soqьs-Teңjz Flotьn meiljnce nьqaitu kommunizmnjң tolьq çeңujnjң cecucj carttarь bolьp tabьladь. Danьcpan ūstazьmьz çana kөsemjmjz — ūlь Stalin bjzdj mjne osьlai yireledj.

Stalin çoldastьn BK(в)P nьn XVIII siezjnde çasaqan вaiandamasьn yirenucjlerge kөmek

Versal вjtjm cartь

Bjrjncj imperialstjk soqьstь aiaqtatqan odaqtas derçavalar (Anglia, Fransia çana вasqalarь) men Germania arasьnda Versal вjtjm cartьna 1919 çьldьn 28 yienjnde qol qoiьldь.

Versal cartь çeпucjlerdjn paidasьna Germania territoriasьnьn edəujrjn kesjp вerdj. 1871 çьlqь frankopruss soqьsьnьn nətiçesjnde Fransiadan tartьlьp alьnqan Elzas-Lotaringianь Germania Fransiaqa qaitarьp вeruge mūqtaç вoldь. Fransia men Germanianьn negjzgj cekarasь Rein вoльp qaldь. Lotaringiamen kөrcjles Saar okrugjn kөp kөmjr вailьqьmen Fransia okkupatsia çasadь; onьn kөmjr caxtalarь soqьs kezjnde Germania okkupatsiasьnan Fransia kөmjr өndjrjs kəsвjne keltjrjlgen ziandь өteu ycjn Fransia mencjgjne kөctj. Eipen men Malmedi okrugterj Belgiaqa kettj. Germania cьqьsta da tolьp çatqan çerjnen aiьrьldь. Germania Poznanidan вytjndei, Batьs Prussia men Silezianьn çana Pomeranianьn вjr вөlegjnen aiьrьldь. Osь keп вaitaq territorianьn вarlьqь çaпadan qūralqan Polək memleketjnjn sostavьna kjrdj. Batьs Prussia men Pomeraniadaqь, Baltьq çaqasьna ceijn alьp çatqan, Polək menгerujndegj çerler Cьqьs Prussianь Germanianьn qalqan çerlerjnen вөljp tastaqan «koridor» çasadь. Baltьqtьn jrj portь Dantsig Germaniadan tartьp alьnьp, Liganatsia qorqauьndaqь «erjktj qalaqa» ainaldь. Germania вaltьq portь Memelden de aiьrьldь, ol Antanta derçavalarьna вerjljp, keijnnen Litvanьn qolьna kөctj. Versal cartь Cьqьs Prussia men Çoqarqь Sileziadaqь вjrnece okrugterdjn Germaniaqa ne Polcaqa tijstj ekendjgj turalь məselenj qalqtьn өz dauьstarь (plebistsit) men cecu ycjn olardь erekce вөlgen вolatьn.

1921 çьlь çyrgjzjlgen plebistsittjn nətiçesjnde Çoqarqь Silezianьn өndjrjs kəsjвj çөnjnde asa maпьzdь вөlegj Polcaqa вerjldj. Elzas-Lotaringianьn, Saar вasseinjnjn çana Çoqarqь Silezianьn tartьlьp alьnьluь Germanianь onьn 70% temjr rudasьnan çana 33% kөmjrjnen aiьrdь. Germania өzjnjn Evropadan вasqa çerdegj ieljgjndegj çerlerjnen (koloniasьnan) de aiьrьldь, atap aitqanda, german — cьqьstьq Afrika (Tanganaika territoriasь) Liga natsianьn mandatь вoiьnca Velikoвritaniaqa вerjldj. Batьs Afrikadaqь Togo men Kamerun kolonialarь Liga natsia mandattarь вoiьnca Velikoвritania, Fransia çana Belgia aralarьnda вөljske tystj. Onтystjkвatьs Afrika Liga natsia mandatь вoiьnca вritania dominionьna — Onтystjk-Afrika odaqьna вerjldj. Tixi okeandaqь german kolonialarь вritania dominionь — Avstralia men Novaia Zelandia — ekvatordan onтystjkke qaraiqь territoriaqa (Novaia Gvineidjn вjr вөlegj, Bismark arxipelagj çana taqь вasqa araldar) mandat alarlьqtai вolьp вөljndj. Al, Çaponia ekvatordan sol tystjkke qarai çatqan araldarqa (Marian, Peliu, Karolin çana Marcal) mandat aldь.

Versal cartь Germanianь, onьn soqьsqa çauaptьlьq printsipjn moiьndauqa iljktjrdj, al osьdan вarьp, odaqtas çana olarqa qosьlqan derçavalardьn çana olardьn azamattarьnьn soqьstan tartqan (tek soqьstь çyrgjzudjn tūptura өzjne cьqqan cьqьndardь cьqarьp tastaqanda) вarlьq ziandarьn (reparatsialardь) tolьqьmen tөleuge mjndettendjrdj. Reparatsialьq alьmdar çana zattai tөlengen cьqьndardьn aur salmaqь, Germanianьn soqьstan kejingj ekonomikasьna tystj. Onьn salmaqьn Germania jrj вurçuazialarь qalьn qalq вūqarasьnьn moinьna audardь.

Osь carttardь qamtamasьz etu ycjn Versal cartь soqьs sipatь вar tijstj kepjldemeler belgjledj. Reinnjn solçaq çaqasьndaqь German territoriasьn Kelnmen, Koвlentspen çana Maintspen вjrge 15 çьldьq srokke odaq-

tastar əskerj okkupatsialap aldь. Reinnjң oңçaq çaqasьnan çalpaqtьqь 50 kilomotr (demilitarizatsialanqan rein zonasь dep atalqan) çer jcjnde qorqan tūrqьzu çana əsker ūstau pravosьnan Germania aiьrьldь. Germania өzjnjң soqьs çavdьqьnьң barlьq zapasьn odaqtastarqa berjp өz əskerjn taratuqa tijstj çana sonьmen bjrge keijngj uaqьtta əsker sostavь 6 divizaqa (100 mьң adam) ceijn qьsqartьlqan bolatьn. Soqьs mjndetkerljgjne tiьm salьndь, al armia tek өz erkjmen kjrucjlerden qūraluqa tijstj boldь. Germaniaqa qandai bolmasьn soqьs aviatsiasьn ūstauqa tiьm salьndь, armianь qarulandьruda aur zeңberektjң (krepostaqьnь cьqarqanda), tankelerdjң çana taqь bjrnece tyrlj qarulardьң bolmauь kerek deljndj. Germania өzjnjң barlьqь derljk soqьs flotьn odaqtastarqa beruge mjndettj boldь, al aldaqь uaqьtta barlьq tyrdegj su kemelerjnjң sanьn da çana olardьң kөlemjn de tijstj mөlcerden arttьrmauь өte qattь tәrtjpke qoiьldь. Atap aitqanda, Germania jrj linkorlardь, avianoststardь çana su astьmen çyretjn qaiьqtardь ūstamaitьn boldь.

Versal cartьnьң aur salmaqь Germania eңbekcjlerj būqarasьnьң moinьna tystj. Germania facisterj өz diktaturasьn ornatuda versalqa qarsь demogogianь paidalandь. Cьnьnda German facizmj Germanianь Versal cartьnьң tūsauьnan bosatuqa ūmtьlqan çoq, qaita, basqa qalqtarqa būdan da artьqьraq tūsau saluqa çana olarqa būdan da artьq talau carttarьn tjrkeuge ūmtьldь.

Versal cartьnьң Germania ycjn eң aurь, atap aitqanda reparatsialьq mjndettemeler, js çyzjnde german facizmj өkmet basьna kelmei tūrьp-aq qaldь. Germania reparatsialьq alьmdardь 1931 çьldan bastap-aq toqtattь.. Osь mezgjlde derljk german territorialarьn odaqtastardьң okkupatsialauь srogjnen būrьn toqtaldь. 1935 çьldьң basьnda, Saar oblьsьndaqь plebistsitten keijn, өz tarapьnan Fransiaqa kөmjr caxtalarьnьң qūnьn өteitjn mjndettememen būl oblьs Germaniaqa qaitarьldь. 1935 çьldьң 16 martьnda german facizmj, bjr çaqtь aktьmen onьң qūraldanuьna cek qoiqan versal cartьnьң qaulьsьn būzdь. Germania da çappai soqьs mjndettjljgj qaita ornadь çana german facizmj, german qalqьnьң barlьq kycj men qūralьn qaru-çaraqtanuqa çūmsai otьrьp qūrqaqta da, teңjzde de çana әuede de soqьsuqa alasūrqan qarqьnmen daiьndala bastadь. 1936 çьlqь 7 martta german әskerlerj demilitarizatsialanqan rein zonasьna engjzjldj. Būdan keijn german facizmj Versal cartьnьң territorialьq — saiasi qaulьlarьn çoiuqa kjrjse bastaidь. Ol tek būrьn Germaniaqa qaraqan territorianь qana emes, tjptj onьң sostavьna ecqacan da kjrmegen basqa memleketterdjң de territoriasьn basьp alьp çatьr. 1938 çьldьң 11 martьnda Avstrianь basьp aldь, bjr çьl өtkensoң — 1939 çьldьң 17 martьnda german facizmj Cexoslovakianь basьp aldь. Ol osьmen bjr mezgjlde derljk Litvanьң Memel oblьsьn basьp aldь. Sөitjp, Versal cartь belgjlegensjn cekaralar būzьlьp çatьr. Bjr kezde Germania ycjn Versal cartь ornatqan aur çaqdaidь paidalana bjlgen german facisterj osь kezde basqalardьң territoriasьn өzderj basьp alьp çana kөrcjles qalqtardь qūldanuьmen ekjncj imperialistjk soqьstьң tyijnjn cecjp otьr.

Sen-Çermen bjtjm cartь

1914 — 1918 çьlqь dynie çyzjljk soqьstьң notiçesjnde Evropanьң saiasi kartasьnan Avstro-Vengria өcjrjldj. Avstro-Vengrianьң ornьn onьң sostavьnan bөljngen çaңa memleketter bastь. Avstro-Vengrianьң būrьnqь territoriasьn osь memleketter (Polca, Cexoslovakia, Vengria, Avstria) men Germania çana Avstro-Vengria koalitsiasьna çau memleketter- (өzj mengergen çerjn Transilvania men Banata esebjnen ekj eseden artьq etjp kөbeitken Rumьinia; өzjne Bosnia men Gertsogovinanь, sondaiaq Kroatsianь, Sloveniianь, Dalmatsianь, Ctirianь, çana taqь basqa būrьnqь Avstro-Vengrianьң Oңtystjk oblьstarьn keң baitaq memleketke — Iugoslaviaqa ainaldьrqan Serbia; aqь-

rьnda, tek Trient pen Triest qana emes, avstrialьq Trioldjң Onтystjk вөlegjn alьp qoiqan Italia) arasьnda вөljngen вolatьn. Memlekettjk çaңa cekaralar odaqtas çana oqan вjrjkken derçavalar men soiuzdьqtar өzderjnjң «çeңjlgen çaularь» dep eseptegen ekj memlekettjң вeiвjtcjljk carttarьmen вelgjlengen вolatьn. Atap aitqanda, 1919 çьldьң 10 sentəвrjndegj Sen-Çermende Avstriamen çasalqan cart Avstrianьң cekaralarьmen qalqaralьq xalьn вelgjledj. Osь carttьң nətiçesjnde Avstria 6 million adam qalqь вar, өlceusjz ylken өndjrjs kəsjp ortalьqь (Vena) вar çana çanar maimen, өndjrjs cikj zattarьmen çana aul caruacьlьq produktalarьmen çaвdьqtau çөnjnde cetke өte təueldj kjckene memleket вolьp qaldь.

Avstria memleketjnjң nacarlьqь onьң kөrcjlerj tarapьnan вasьp alucьlьq talaвьn qoiuqa sebep вoldь. Versal вjtjm cartь siaqtь Sen-Çermen cartь da Avstrianь Germaniaqa вjrjktjruge (anclius) tiьm saldь. Germanianьң 1931 çьlь Avstriamen çasalqan tamoçanni (sauda çūmьsьn retteitjn. Redaksia) odaqtastьqь negjzjnde вjrjktjruge Germanianьң jstegen вjrjncj talaвь вasqa derçavalardьң eң aldьmen Fransianьң qarsьlьqьna ūrьnьp, jske aspai qaldь. Avstria da Vengria siaqtь Italia facisterjmen 1934 çьlь çasalqan çana 1936 çьlь qaita çasalqan, rim protokoldarь dep atalatьn protokol arqьlь вailanьstь edj; cьn maqnasьnda вūl osь ekj eldjң arasьndaqь odaqtasu вolatьn. Avstrianь german facizmj 1934 çьl 25 yielde Avstria kantslerj Dolfustь өltjrumen çetektelgen gitler putcь (вyljgj. Redaksia) arqьlь вasьp almaq вolqan talaвьna Italia вөget çasadь. Bjraq вūdan arь italia facizmj Afrika men Orta teңjz вasseinjn de вasьp alu agressialьq çolьna tysjp çana german facizmjmen tьqьz saiasi çana soqьs kontaktsьn çasap, german facizmnjң Ortalьq Evropadaqь qimьlьna вostandьq вerdj. 1938 çьldьң 11 martьnda german əskerj Avstrianь вasьp aldь da, onь Germania sostavьndaqь cьqьs provintsiasь (Ostmark) dep çarialadь. Osьmen Sen-Çermen вjtjm cartь da өcjrjlgen вolatьn.

Trianon вjtjm cartь

1920 çьl 4 yiendegj Trianon вjtjm cartь Vengria territoriasьn өte kemjtjp çjвerdj. Dynie çyzjljk soqьstьң zardaвь вolqan osь carttьң territorialьq qaulьsьnьң nətiçesjnde, sondai-aq rumьin men cexo-slovak interventterjnjң (1919 ç.) kөmektesujmen Vengrianьң reaksiacьl вurçuaziasьmen pomeccikterjnjң venger proletarlьq revolutsiasьn вasuь nətiçesjnde Vengrianьң sьrtьnda — Rumьiniaпьң anneksiaqa alqan Transilvaniasьnda (Semigradie), Rumьinia men Iugoslovia arasьnda вөljngen Banata da tjptj kөp çergjljktj venger qalqь qalьp qoidь. Imperialistjk jrj derçavalar Vengrianь өz saiasattarьnьң qol coqparьna ainaldьru ycjn, Trianon вjtjm cartьnьң zardaвьnan tuqan Vengrianьң kөrcjlerjne çasaqan territorialьq talaвьn өte ceвerljkpen paidalanьp otьr. Atap aitqanda onьmen 1934 çana 1936 çьldardaqь rim protokolь arqьlь вailanьstь Italiada onь osь maqsatta paidalana вjldj. Būdan arqь çerde german facizmj өzjnjң agressorlьqьn Ortalьq Evropada jske asьra otьrьp, Vengrianь өzjnjң odaqtasьna çana vassaldьqьna ainaldьradь. Atap aitqanda, 1938 çьldьң kyzjnde вolqan miunxen keljsjmjnen keijn Vengria, tek vengrler qana emes, edəujr dəreçede slovaktar da qonьstanqan, Slovakia territoriasьnьң edəujr вөlegjn вasьp aldь. 1939 çьldьң martьnda german facizmj Cexo-Slovakianь typkjljktj вasьp alqan kezde Vengria qarudьң kycjmen Karpat Rusin вasьp aldь. Trianon вjtjm cartьnьң territorialьq-saiasi qaulьsьnan tek Vengrianьң Rumьinia çana Iugoslovia men cekarasьn вelgjlegenderj qana qaladь. Bjraq vengria facizmj onьң german çana Italia odaqtastarьnьң çərdemjmen вūl cekaranьң da kycpen qaita qaraluьna çetuge tьrьsuda.

Neidaqь bjtjm cartь

Nei bjtjm cartь 1919 çьldьn 27 noiabrjnde odaqtas derçavalar men Bolgaria arasьnda çasaldь. Osь bjtjm cartь boiьnca Bolgaria territorialьq çaqьnan edəujr zian tarttь. Ol Egei teŋjzjne cьqatьn su çolьmen Gretsiaqa ketken Dedeagac portьnan aibrьldь, çana Rumьiniaqa ketken Dobrudçьnьŋ bjr bөlegjnen airьldь. Reparatsia men qarusьzdandьru masьlь da onьŋ ystjn basqan bolatьn. Bjraq keijnrekte Bolgaria ycjn belgjlengen tərtjpte edəujr çeŋjldjk çasalьndь. Onьŋ reparatsiasьnьŋ summasь edəujr qьsqartьldь çana onьŋ tөleu srogj Bolgarianьŋ reparatsialьq alьmьn basqalarmen salьstьrqanda edəujr azaittь, al keijnnen formөldь tyrde өzgertjldj. Bolgariada facistjk soqьs diktaturasь ornaqannan (1923 ç.) berj Bolgarianь Balkandaqь өz saiasatьnьŋ qaruьna ainaldьruqa tьrьsqan Italianьŋ qamqorlьqьn paidalana otьrьp Bolgaria qūralsьzdanu turalь mjndettemenj js çyzjnde orьndamai otьr.

Avstria men Cexo-Slovakianь german facizmj çaną Albanianь Italia facizmj basьp alqannan keijn german çana italia facizmj Iugoslavianь bөlcekteudegj өz plandarьn jske asьru ycjn Bolgarianь odaqtas retjnde paidalanuqa tьrьsuda.

Lozann bjtjm cartь

Lozann bjtjm cartь Turtsia men bjrjgucj odaqtas derçavalar arasьnda 1923 çьldьŋ 24 yieljnde çasaldь. Bjtjm cartьnьŋ alqacqь qoiqan talaptarь dynie çyzjljk soqьstan keijn Turtsiaqa Sevrde (1920 çьl 10 aqūsta) aldьrtьlqan bolatьn. Sevr bjtjm cartь js çyzjnde Turtsianь çartьlai kolonialьq xalge ūcьrattь. Bjraq, өzjnjŋ ūlt-təuelsjzdjgj ycjn çyrgjzgen erçyrektjk kyresjnde tyrjk qalqь təuelsjzdjgjn qorqai bjldj.

1921 — 1922 çьldarda Velikobritania qoldaqan Gretsia men soqьsta Turtsia tolьq çeŋjp cьqtь. Osьnьŋ nətiçesjnde Turtsianьŋ, Gretsianьŋ, Velikobritanianьŋ, Fransianьŋ, Italianьŋ, Çaponianьŋ, Amerika Qūrama Ctatьnьŋ, Iugoslavianьŋ, Bolgarianьŋ, Rumьinianьŋ, çana tyrjk ykmetjnjŋ talabь boiьnca caqьrьlqan SSSR dьŋ qatьsuьmen 1922 — 1923 çьldarda bolqan Lozann konferensiasь bjtjm cartьnьŋ çaŋa çobasьn çasadь, Tūrtsia, Sevr bjtjm cartьnda belgjlengen onьŋ qūraldь kycjne qoiьlqan cektjŋ өzgertjluj men reparatsia tөleu mjndetkerljgjnjŋ өzgertjluj çөnjnde mymkjndjk aldь. Өzjnjŋ mandattь territoriasь Irakka (Mesopotamiaqa) bjrjktjruge tьrьsqan Velikobritania men Turtsia arasьndaqь çançaldьŋ sebebj bolqan Mussul turalь məsele acьq qaldь. Aqьrьnda onь Liga natsia Velikobritania paidasьna cectj. Sevr cartьmen Gretsianьŋ paidasьna alьnьp berjlgen Kjcj Aziadaqь Smirna men Aidin Turtsiaqa qaitarьldь. Turtsia Evropadaqь өzjnjŋ cekarasьna qaitadan ie boldь. Osьmen bjrge Turtsia Lozann cartь boiьnca kapitulətsialьq tərtjptjŋ (cet eldjkterdjŋ erekce pravolьlьqь) өzgertjlujne qolь çettj çana aldaqь uaqьtta onьŋ territoriasьndaqь cet memleket azamattarь ycjn pravolьq ereçe өzara qatьnas negjzjnde belgjlendj. Ottoman çaria borcь çөnjndegj, basqaca aitqanda, sūltan Turtsiasьnьŋ sьrtqь borьcь çөnjndegj məselc acьq qaldь. Būqazdar (Dardanel çana Bosfor) reçimj turalь məsele Lozann bjtjm cartьnьŋ sostavьna engjzjlgen erekce konventsiamen tərtjpteldj. Būqazdar turalь konventsia boiьnca būqazdar sauda kemesj ycjn de, soqьs kemesj ycjn de, onьŋ ber çaqьnda beibjtcjljk uaqьtta da, soqьs uaqьtьnda da (Turtsianь beitarap qaldьra otьrьp) acьq dep çarialadь. Turtsia būqazdar çaqasьn bekjtu, oqan tyijsjp çatqan erekce zonalarda, qandai bolmasьn qūraldь kyc çana t. t. ūstau pravosьnan aiьrьldь. Səitjp, Orta teŋjz derçavalarьnьŋ flotь Qara teŋjzge erkjmen kjrjp, Qara teŋjz çaqasьndaqь memleketterge qauьp tuqьzdь. Būqazdar reçimj turalь məselenj talqьlauda qatьsqan sovet delegatsiasь būl məselenjŋ osьlai cecjlujne myldem qarsь boldь. Bjraq Lozannda imperialistjk derçavalar ykmetjnjŋ, eŋ aldьmen būqazdar turalь kon-

ventsiadan өzderjnjң sovetke qarsь saiasatьnьң qolailь qūralьn tapqan Velikobritanianьң kөzqarasь өktemdjk aldь.

Keijnrekte Lozann bjtjm cartьnьң keibjr çerlerj qaita qaraldь. Atap aitqanda, Turtsianьң intsiativasьmen būqazdar turalь konventsia qaita qaraldь. Būl konventsia 1936 çьldьң 20 yieljndegj Montrde bolqan konferensianьң nətiçesjnde çasalqan çaңa konventsiamen auьstьrьldь. Būl konventsia Turtsianьң būqazdardь nьqaitu çana onda өzjnjң qūraldь kycterjn ūstau pravosьn qaita ornattь. Qara teңjz çaqasьnda emes memleketterdjң soqьs kemelerj ycjn būqazdar arqьlь өtuj çөnjnde cek belgjlendj. 1938 çьlь Turtsianьң tjleuj boiьnca onьң territoriasь men Fransia baqьlauьnda tūrucь Siria arasьndaqь Lozann cartь belgjlegen çer cekarasь qaita qaraldь. Atap aitqanda, әuelj Siria sostavьna engjzjlgen būrьnqь Aleksandrette sandçagj (okrugj) Fransia men Turtsianьң bjrjgjp basqaruьnda tūratьn, өz aldьna çeke әkjmcjljk orьn bolьp bөljndj.

Toqьz derçavanьң cartь

Toqьz derçavanьң cartь Amerika Qūrama Ctatь, Velikobritania, Çaponia, Fransia, Italia, Belgia, Gallandia, Portugalia çana Qьtai aralarьnda 1922 çьldьң 6 fevralьnda Vacington konferensiasьnda çasaldь.

Imperialistjk soqьs kezjnde Çaponia өzjnjң pozitsiasьn Qьtaida tьm kyceitjp çjberdj. Germanianьң būrьnqь koloniasь Kiao-Caoпь basьp aluь Çapon imperializmjnjң strategialьq çaqdaiьn өte kyceitjp çjberdj, al 1915 çьldьң 28 maiьndaqь Qьtaiqa artqan Çaponianьң ataqtь çiьrma bjr talabь js çyzjnde Qьtaida çapon protektaratьn ornattь. Būl çaqdai, әrine, Qiьr Cьqьsta «esjktjң acьq bolu» printsipjn saqtauь өte maңьzdь js bolьp sanalatьn amerika imperializmjnjң mүddesjne sai kelmedj. Өndjrjs kəsjbj kyctj bolqandьqtan Amerika teңbe-teң mүmkjncjljgj bar çaqdaida tūrqanda Qьtaidьң sьrtqь saudasьnan bjrjncj orьn alu çana basqa derçavalardь Qьtai rьinogjnen ьqьstьrьp cьqaru qolьnan keletjndjgjne senjmj mol boldь. Өitkenj, ol өndjrjs kəsjbj kyctj el edj. Būl saiasat өzjnjң çolьnda, basqa imperialistjk memleketter, әsjrese Çaponia men Anglia, çyrgjzjp otьrqan «ьqpalьnьң sferь» saiasatьmen qaqьstь. «Ьqpalь sfer» saiasatь — osь memleketterdjң Qьtaidьң tijstj territoriaльq audandarьn basьp alьp, būl audandarda cet el konkurentterjnjң enu mүmkjndjgjn çoiatьndai, өzderjne, erekce paidalь çaqdai belgjlep aluda boldь. Çaponianьң Qьtaidaqь pozitsiasь kyceiuj nətiçesjnde çapon-amerika qaicьlьqь өte cielenjse tystj. Mūnьmen qabat Tixi okeanda imperialistjk qaicьlьqtь cielenjstjre tysken basqa faktorlar Anglia, Amerika Qūrama Ctatь çana Çaponia aralarьndaqь teңjz çөnjndegj kyndestjgj boldь.

Amerika Qūrama Ctatь intsiativasьmen caqьrьlqan Vacington konferensiasь qiьr cьqьs, tixi okean mәselelerjn retteuj çana teңjzde qūraldanuqa cek qoiudь belgjleuj kerek boldь. konferensianьң negjzgj nətiçesjnjң bjrj toqьz derçavanьң cartь boldь, teңjzde qūraldanuqa cek qoiu turalь cartpen bjrge Velikobritanianьң, Amerika Qūrama Ctatьnьң, Çaponianьң çana Fransianьң Tixi okeandaqь olardьң mengerujndegj araldarqa eckjmnjң qol sūquqa bolmaitьndьqь turalь tөrt memlekettjң cartь da çasaldь. Vacington konferensiasьnda Amerika Qūrama Ctatь men britan dominiondarьnьң kycteujmen Anglia-çapon odaqь çoiьldь. Toqьz derçava cartьna qatьsucьlar Qьtai çөnjnde «esjktjң acьq bolu» printsipjn qoldauqa mjndettendj, basqaca aitqanda, eldjң qai bөlegjnde bolsьn өzderj ycjn, ne өz azamattarь ycjn basqa elderge, ne olardьң azamattarьna berjljp otьrqan tijstj mүmkjncjljkterge qaraqanda erekce çaqdaidь paidalanudь kөzdemeidj. Amerikanьң kycjmen alьnqan būl keljsjn Qьtaidaqь Çaponianьң imperialistjk qūlqьna (21 talap) uaqьtca cek qoidь, bjraq çapon imperialisterjnjң basьp alu saiasatьn çyrgjze berujn toqtatpadь.

1931 çьl Çaponia qūraldьn kycjmen Mancçurianь basьp aldь, onda boiama «memleket» Mancçou-gonь qūrdь. 1932 çьldьn basьnda Çaponia Canxaiqa cabuьl çasıdь. Keijngj çьldarda çapon imperialisterj basьp ala berudj Qьtaidьn esebjne jske asьruda. Bykjl eldj өzjne qūraldьn kycjmen bacqьndьruqa tьrьsqan Çaponia 1937 çьldan bastap Qьtaiqa qarsь qandь, basьp alu soqьsьn çyrgjzjp çatьr. Sөitjp, js çyzjnde toqьz derçavanьn cartьn çapon naizasь sau tamtьqьn qoimai bьt-cьt qьldь, bjraq formәldь çacqьnan ol әlj çoiьlqan çoq. 1939 çьldьn basьnda çapon ykmetj arnaulь tyrde, kәzjrde Cьqьs Aziada bolьp otьrqan çөqdaiqa sәikes çana onda Çaponianьn alьp çyrgen «erekce missiasь» bar-mьs dep carttьn talaptarьn «qaita qarauqa» өz pjkjrlerjn aittь. Velikobritania, Amerika Qūrama Ctatь çana basqa derçavalar çapon agressorlarьnьn toqьz derçava cartьn būzuьna qarsь әldenece ret qarsьlьq bjldjrdj. Bjraq būl sөz çyzjndegj qarsьlьq ecqandai praktikalьq qortьndьlar cьqara almadь. (1939 çьlqь 9 sandь «Propagandist» çurnalьnan).

Islam djnj-facisterdjn qйralь

Q. ЬBRAGIMOV

Kəzjrgj uaqьlta facistjk elder de dy. nienj çaŋadan qaita вөljske salu ycjn «ylken soqьsqa», eŋ aldьmen SSSR qa qarsь soqьsqa qьzu daiьndaluda. Būl daiьndьqta olar Orta teŋjzde qoçalьq etuge kөŋjlderjn erekce вөljp otьr. Өitkenj, Orta teŋjzdjŋ soqьs-strategialьq zor maŋьzь вar. Italia men Germania facisterjnjŋ aldarьna qoiьp otьrqan mjndetterjnjŋ вjrj Orta teŋjzdegj Anglia, Fransia qoçalьqьn çoiu, SSSR qa çana вurçuazialьq-demokratiacьl elderge qarsь soqьsta өzderjnjŋ pozitsialarьn nьqaitu.

Būl maqsattь jske asьru ycjn fascister, agressorlar ekj təsjl qoldanьp otьr. Bjrjncj təsjlj вeiвjtcjljk saqtap otьrqan elderdj soqьs arqьlь çaulap alu. Mūnь js çyzjnde kөrjp otьrmьz. Ekjncjsj, вasqa memleketterde өzderjnjŋ pozitsiasьn nьqaitu ycjn facistjk ygjt, propaganda çūmьstarь men cpiondьq әreketterjn çyrgjzu.

Imperialistjk qaicьlьqtardьŋ qattь cielenjsken çaqdaiьnda, çūmьscь qozqalьsь men ūlt-azattьq qozqalьsьnьŋ facizmge qarsь kyresterjnjŋ өsu çaqdailarьnda өzderj daiьndap çatqan çaŋa imperialistjk soqьsqa ylken arenanьŋ вjrj вolatьn mūsьlman cьqьsь çөnjnde facistjk memleketter өzjnjŋ saiasatьn qaita qaraudь dūrьs dep tauьp otьr.

Arab cьqьsьn çaulap alu çana oqan ozвьrlьq jsteumen qatar, facist agressorlarь endj arabtardьŋ вastь kjsjlerjn azqьrudьŋ «çaŋa çolьna» tystj. Өzderjn «islamnьŋ qamqorcьsь» etjp, mūsьlmandarqa «dostьq» sezjmderjn qattь bjldjrude. Italia facizmj Abissiniaпь çaulap alarda çana Liviada çan tyrcjgerljk aiuandьq jster jstegen edj, al endj Mussolini вetj cjmjrjkpesten xrestian djnjnjŋ atьnan islamnьŋ «qamqorcьsь» вola qalьp otьr.

Abissiniadaqь partizan qozqalьsьn qūraldь kycpen вasa almaitьn вolqansoŋ, Italia facisterj endj saiasi ailamen demogogianьŋ әdjsterjn keŋ tyrde qoldanuqa kөctj. Italia ykmetj mecitte mūsьlman mektepterjn saluqa qarçь вosatьp otьr, katolik missionerlerjn вьlai qoia tūrьp, mūsьlman djncjlderjmen keljsjmge tysjp otьr.

Abissinia mūsьlmandarьnan ekj mьŋ adamdь mekege zirat etuge (qaçьqa вaruqa) çjвerdj. Olardьŋ cьqьndarьn Italia ykmetj «өz moiьnьna» aldь.

Kəzjrgj uaqьtta Italia, Germania facisterj Italia kolonialarьna çatpaitьn mūsьlman elderjnde (Egipet, Sudan, Palestina, Siria, Iran, Marokko, Alçir, Tunis, Iemen, Tursia, Irak) djn propagandasьn keŋ tyrde çyrgjzjp otьr. Siria gazetj «Saut ac-Gaaв» 1937 çьldьŋ mart aiьnda, Mussolini Liviaqa keljp ketkennen keijn-aq, arab elderjnde Italia propagandasь kyceie tystj dep çazdь.

Anglia men Fransianьŋ quatьnьŋ basьm вolub, kөвjnese, olardьŋ arab elderjndegj pozitsialarьna вailanьsatьndьqьn çaqsь eske ala otьrьp, facist agressorlarь olardьŋ pozitsialarьn әlsjretuge әrekettenude. Būl ycjn Italia islamdь paidalanьp otьr. Mūsьlmandar siezjn caqьrьp, kөrme çana çarmenke ler acьp, arab tjlderjnde gazet cьqa-

гьр отьг. Сонъмен вjrge kino, saiaqatcьlar вiurosь men вankalardь da paidalanuda.

Italia, Bari (Adriatika teңjzjndegj porttь qala) men Sevildegj (Ispania) radio stansialarь arqьlь arав tjljnde yzdjksjz peredacalar вerudj ūiьmdastьrdь. Razvedkaqa agentter tartu ycjn, Italia өzjnjң universitetterjne çyzdegen arав çastarьn tartьp отьг. Olardь universitette tegjn oqьtu вьlai tūrsьn, olarqa onьң ystjne aqca da tөleidj. Ondai aqcanь universitetterde italiaьqtardьң өzderj de almaidь. Siria gazetj «Saut ac-Gaав» çergjljktj qalqtьң jcjnen facist agentterjnjң kadrlarьn çasau ycjn Italia Feorentsia men Xarar qalasьnda Islam universitetjn acqandьqьn, oqan вarlьq Afrika elderjnen çaldap alьnqan agentter çjвerjletjndjgjn, вūl universitettj вjtjrgenderdj Italia facisterj asa «çauapть» tapsьrmalardь orьndauqa paidalanatьndьqьn çazdь.

Misalь, 1937 çьlь aqūstьң 11 de Flerentsiadaqь universitettj вjtjrgen çergjljktj yc student вyldjru çūmьsьn çyrgjzu ycjn Anglia koloniasь Keniaqa çjвerjlgen. 1937 çьlь aqūstьң 13 de osь universitettj вjtjrgen Marokko studentterj Italiadan samolet arqьlь Ispan Marokkosьna әkeljndj. Olar odan Fransia Marokkosьna өttj. Būl facist emissarlarь өtken çьldьң oktөвr aiьnda вolqan Fransia Marokkosьndaqь kөterjljske daiarlьq çasau çūmьsьn вasqardь.

Xazar qalasьnda (Aвissinia) salьnqan radiostansiasь arqьlь arав çana вasqa Afrika qalqtarьnьң tjlderjnde facistjk radio — propagandasь çyrgjzjljp tūradь.

Arав elderjnde Italia facisterjnjң kөptegen listovkalarь taratьladь. Italiada afrikalьqtar tjljnde kөptegen listovkalar вasьlьp, Afrikadaqь Anglia, Fransia kolonialarьna çjвerjljp tūradь.

1933 çьldьң dekaвr aiьnda Rimda Azia studentterjnjң kongressj caqьrьldь. Onьң maqsatь Italianьң Cьqьsta pozitsiasьn kyceituge ideologialьq вaza çasau edj. Kongreste Azia men Afrikadaqь Italianьң mindetterj turaiь Mussolini sөz sөiledj.

Aвissinianь çaulap alu ycjn, 1935 çьlь sentөвrdjң 12 de Italia Çenevede mūsьlman kongresjn caqьrdь. 1936 çьlь oktөвrde facister Tetuanda (Ispan Marokkosь) вykjl arавtьq kongrestj өtkjzdj, onьң maqsatь arав elderjne facizmnjң ьqpalьn taratu edj.

Sonьmen, facister Italianь jrj «Mūsьlman derçavasь» dep kөrsetuge tьrьsadь.

Facisterdjң tjmjskjleuj вasqa arав elderjmen qatar Palestinaqa da taralьp keledj. Ondaqь arав qalqь men Anglia әkjmderjnjң çana sionistardьң arasьndaqь kyres Italia men Germanianьң tjmjskjleujne keң mymkjndjk acьp отьг. Facist agressorlarьnьң Palestinaqa airьqca kөz tjgujnjң sөвөj, Palestinadaqь Angliaпьң pozitsiasьn әlsjretu. Әsjrese, Angliaпьң ekonomikalьq myddelerjn nacarlatu. Sөitjp, onь Palestinadan ьqьstьru.

Palestinada facistjk Italianьң jrj kapital qorlarь вar. Misalь, Erusalimdegj çaңa «açaiьp» tamaca yilerdjң kөвj «Treste-Assikurutsione Dçenali» degen Italianьң qauьpsьzdandьru qoqamьna qaraidь. Kredit çonjnde Italianьң Di Romo degen вankasь вasqa вankalardan asьp tysedj.

Italia өzjne Palestinadan Erusalim muftiь Amin —Qūsain (çergjljktj mūsьlman djncjlerjnjң вastьqь) siaqtь soiuznik te tauьp отьг. Ol 1936 çьlь Rimnan 60 mьn funt sterling silьq aldь. Mufti өzjnjң qol astьndaqь arав вaspasөzderj arqьlь Italia saiasatьn çyrgjzjp отьг.

Anglia Palestinada tek soqьs kycj çөnjnde çana arав pen evreilerdjң arasьndaqь ūlt arazdьqьn paidalanu çөnjnde qana ystemdjk etedj. Alaida, arав pen evrei ūlttarьnьң arasьndaqь qaicьlьqtar Britania imperializmjne qolailь tijp отьrqan çoq. Angliaпьң вjr Palestinadaqь qana emes, вykjl arав cьqьsьndaqь pozitsiasьn әlsjretjp, вedeljn төmen tysjrude. Germania çana Italia agentterj gitler germaniasь men «mūsьlman» Italiasь arав, evrei ūlttarьnьң arasьndaqь caiqasudь qьzdьra tysude. 1938 çьlь yiel — noiaвr ailarьnьn jcjnde вolqan Anglia әskerjmen çergjljktj qalqtardьң caiqasuьnda Palestinada 1.100 arав partizandarь өldj çana çaraqattandь.

1936 çьlь Siriada qūpia çūmьs jsteitjn 1000 dai mycelerj bar, facistengen mūsьlmandar partiasь tabьldь, onьn Siria men Livianьn jrj qalalarьnьn bərjnde de bөljmderj bolqan. Būl ūiьmqa Italia elcjljgj qarçь berjp tūrqan.

Siriada Fransianьn ьqpalьn əlsjretu ycjn Italia Sirianьn kөp gazetterjne de qarçь berdj. Abissinia soqьsь kezjnde Siriadaqь barlьq gazetter Italiadan aqca alьp, Italianь çaqtap, Fransiaqa qarsь nauqan çyrgjzdj.

Italia facisterj Siria men Livianьn өzjnde qana facistjk propaganda çyrgjzumen tьnьp otьrqan çoq. Ol, Siria çastarьnьn Italiaqa baruьna «ekskursia» da ūiьmdastьrdь. Facistendjru ekskursianьn arqasьnda Siria «ekskursanttarь» qaitьp kelgennen keijn, Siriada facist ьqpalьn belsendj taratucьlarqa ainaladь.

Siria gazetj «Saut ac-Gaab» Italia facizmj өzjnjn çūmьstarьnda Italiamen tьqьz bailanьsqan Siria ūlt partiasьna qol artadь dep çazdь. Būl partianьn mycelerjn Siria ūlt ykmetjnjn çana Siriadaqь Fransia ykmetjnjn keibjr өkjlderj de, sonьmen qatar Fransianьn өz jcjndegj facist elementterj de syieidj.

Italianьn mūsьlman Cьqьsьndaqь facistjk tjmjskjlenujnen Germaniada artta qalmai keledj. German facisterj «ūlt — sotsializmjnjn printsipterj islamqa qaicь kelmeidj» degendj aitьp çyr.

Egipet gazetj «Əl-Mokattam» — Berlinde mūsьlman çastarьnьn ūiьmь bar, ol Germania ykmetjnjn qarauьnda tūradь, dep çazdь. Mūnьmen qatar «Miunxener Naxrixten» gazetj Germaniada 30 caqtь siria çastarь oqidь, būl çastardan facister өzjne agentter daiarlap cьqaradь, dep çazdь.

«Deili telegraf end Morning post» gazetj — Berlinde bykjl arabtьq ūiьmnьn sentrj tūradь, ol Palestinadaqь arab ereujlcjlerjne kөmek kөrsetedj deidj. Būl ūiьmnьn Germaniada qana emes, basqa Evropa elderjnde de çana Taqau Cьqьsta da mycelerj bar; būl ūiьm Palestina, Irak çana Sirianь bjlьnqai arab memleketj etjp qosu planьn quattaidь.

Kair qalasьnda (Fgipet) barlьq mūsьlman Cьqьsьna atam zamannan berj belgjlj «Al-Azxar» deitjn çoqarqь dəreçelj djn mektebj bar, ol mektep molda, ican çana ulamalar daiьndap cьqaradь. 1935 çьlь būl mektepte german facizmnjn çasьrьn çūmьs jsteitjn ūiьmь tabьldь.

Germania facisterj astьrtьn çūmьstь өzjne agent etjp alqan — arabtar arqьlь çyrgjzedj. Olar Irak çana Siriadaqь german өkjlderjmen tьqьz bailanьs çasaidь. Çuьrda erusalim muftiьnьn oң qolь — Istaq Darvaz degen «dərjger»djn arab elderjnde facistjk çūmьs çyrgjzu ycjn Germaniadan kөptegen aqcalar alqandьqь anьqtaldь.

Rasьnda, Taqau Cьqьsta byldjru əreketjn çyrgjzetjn Germanianьn Siriadaqь cpiondьq sentjrj əbden tamьrlanqan.

«Deilj Gerald» gazetjnjn qabarlarьna qaraqanda, būl cpiondьq çūmьsqa çyzdegen nemjs əielderj tartьlьp otьr. Olar Egipetke, Siriaqa, Iranqa çana Irakqa cpiondьq çana propagandistjk çūmьs casauqa çjberiljp çatьr. Būl əielder Kair men Baqdattaqь German facizmjnjn ekj ortalьqьmen yzdjksjz bailanьsь bar çergjljktj facist ūiьmdarьnan nūsqau alьp tūradь. Būl ortalьqtar Gamburgtegj ctab-kvartirge baqьnadь. Siriada facistjk əreketter çyrgjzu ycjn nemjster Domaskedegj «arab klubьn» çaldap alqan. «Klub myceljgjnde» Sirianьn keibjr jrj cinovnikterj de bar. Çuьrda Siriadaqь — «klub mycesjnjn» yijnde soqьs qaru-çaraqtarь, olardьn jcjnde nemjs vintovkalarьnьn skladь tabьlqan. Ol qūraldar Palestinaqa çjberjluge ūiqarьlqan eken.

Kəzjrgj uaqьtta Germania Taqau Cьqьs elderjnde (Turtsia, Iran, Auqanstan çana t. b.) facistjk propagandanь kyceitjp otьr. Sonьmen, Turtsianь Taqau Cьqьstaqь germania facistjk propagandasьnьn ortalьqь etpekcj.

1938 çьldьn çazьnda Germanianьn propaganda ministerljgj Erusalimde, Palestinada, Egipette, Siriada çana Irakta propagandalau cūmьsьmen ainalьsьp otьrqan germania gazetterjnjn tjlcjlerj məçjljsjn caqьrdь. Būl məçjljste «Taqau Cьqьstaqь Germania myddelerj çana arab elderjndegj propagan-

danьң ədjsterj turalь» məsele talqьlandь.

Germanianьң propaganda ministjrljgjnjң vedmostvasь bjr Egipettjң ezjnde propagandalau çūmьsьna aisaiьn yc mьң funt sterling qarçь çūmsaidь. Būl çenjndegj negjzgj maqsatьnьң bjrj sezsjz islamdь paidalanu bolьp otьr.

Germania facisterj baspasez betjnde propaganda çyrgjzudj qana qanaqat etjp otьrqan çoq. Olar arab elderjnde «Mədeniet klubtarьn» ūiьmdastьrьp, olardьң basьna Germaniada tūrьp facistjk tərbie alqan arabtardь qoiьp otьr. Kino ielerjnjң arasьnda arnauls facistjk kino-kartinalarьn taratadь, ol kino-kartinalardь kersetkenderge silьq beredj.

«Deili telegraf end Morning post» gazetj germanianьң facist agentterj keijngj kezde Irakta çana Siriada propaganda çūmьsьna ylken belsendjljkpen kjrjsjp otьr dep çazdь.

Germaniadaqь facistjk çastar ūiьmь da Iraktaqь çastar arasьnda facistjk ideia taratuqa əreket jstep keledj.

German facizmj Taqau Cьqьsta cpiondьq çūmьs çyrgjzu ycjn tyrljce kəsjp etetjn kjsilerdj paidalanadь: bank çana paraxod qьzmetcjlerjn, fotografтardь, çurnalisterdj, modьl kijm tjgetjn tjgjncjlerdj taqь basqalardь agent etjp Taqau Cьqьs elderjne çjberjp otьr.

German facisterj cpiondьq çūmьsqa, Taqau Cьqьs elderjnde tūratьn Germania rezidentterjn de tartadь. German rezidentjnjң bjrj Gamburgtegj ctab-kvartirdjң rūqsatьnsьz Taqau Cьqьstan ketuge, sonьmen qatar qaramaqьndaqь çerdj satuqa pravosь çoq.

Facist Franko de ezjnjң myddesjn orьndau ycjn islam djnjn paidalanuda. Rim men Berlindegj qoçalarьnьң sjlteuj boiьnca, Franko Ispan Marokkesjn avtonomialь el etuge çana ondaqь islam djnjn quattauqa uəde berdj. Franko Ispan respublikacьlarьn, aldanqan Marokkocьlarqa, islamnьң çana Marokko qalqьnьң çauь etjp kərsetuge tьrьsuda.

Arabtьң ūlttьq qozqalьsьna ezjnjң «dostьq» sezjmjn bildjru ycjn, facister arabtardьң Anglia men Fransiaqa qarsь ūiьmdastьrьlatьn demonstratsialarьna da qatьnasadь.

Angliamen Fransianьң kolonialarьnda bolьp otьratьn arabtьң ūlt azattьqьn kezdegen qozqalьsьn Germania men Italia ez myddelerjne paidalanuqa əreket etedj.

Mūsьlman Cьqьsьnьң elderjndegj facistjk tjmjskjleu çenjnde Çaponia da belsendj əreketter jstep keldj. Ezjnjң evropalьq odaqtastarьnan artta qaludь ar kerjp, çapondьqtar Tokioda arab tjljnde «Nippon» çurnalьn cьqara bastadь. Būl çurnaldьң mjndetj — mūsьlman elderjnde çaponianьң facistjk propagandasьn çyrgjzu. Çuьrda Turtsia gazetj «Tan» Çaponianьң būl çurnalь arqьlь cьqьs elderjne ezjnjң eskj ədet-qūrpьn, bylaica aitqanda, daqdьrqa moiьn sūnudь, nadandьqtь qadjrlep saqtaudь ūsьnatьndьqьn, būl ūsьnьstьn, būl çeksūrьndьqtьn cьqьs elderjne keregjnjң çoqtьqьn aitьp çazdь.

Çaponia 1938 çьlь aqūs aiьnda Stambulda Taqau Cьqьs elderjnde jsteitjn çapon diplomattarь men soqьs attacelerjnjң konferensiasьn etkjzdj. Būl konferensiada tek ekonomika məselelerj qana talqьlanьp qoiqan çoq, islamdь paidalana otьrьp facistjk propagandalaudьң məselelerj de, SSSR qa qarsь soqьs aca qalqan kynde Taqau Cьqьsta ezjne çaqtaucьlar tartu ədjsterj turalь məseleler de talqьlanqandьqь sezsjz.

Sonьmen, qalqaralьq facizm beibjtcjljktj kezdeitjn elderdj çaulap alu ycjn çana sotsializmnjң eljne — SSSR qa qarsь soqьs acu ycjn islamdь paidalanьp otьr.

Alaida, Taqau Cьqьs elderjndegj facisterdjң barlьq tjmjskjleujne qaramastan, būl elderdjң enbekcjler çūrtcьlьqьnьң arasьnda facizmge qarsь kyres kyceijp keledj, qalq frontь kynsaiьn ūiьmdasьp, nьqaiьp keledj. Mūnь facisterge qarsь ūiьmdastьrqan demonstratsialardan, çūmьscьlardьң profsoiuzqa aqьlьlьp kjrulerjnen, zavastovkalardan, kəptegen revolutsiacьl-demokratiacьl qozqalьstardan kommunister partiasьnьң ьqpalьnьn esujnen aiqьn kəruge boladь.

Bjzdjң SSSR da djnge qarsь pro-

paganda çyrgjzu jsj kommunizm çoһndaqь kyrestjң çalpь mjndetterjmen tьqьz bailanьstь. Sondьqtan bolcevikter partiasь, sovet ykmetj djnge qarsь ygjt, propaganda çūmьsьna ynemj erekce kөңjl bөljp keledj. Djnge qarsь propagandanь bjz kəzjrde ideialьq çoqarь dəreçege çetkjze tysuge tijstjmjz. Djnge qarsь propaganda, ygjt çūmьstarьn asьra sjltemei, ceberljkpen kөңjldegjdei etjp çyrgjzujmjz kerek. Alaida, bjzdjң Qazaqьstanda djnge qarsь çūmьs əlj de nacar çyrgjzjljp keledj. Rasьnda bjr qatar partia, komsomol, profsoiuz ūiьmdarь djnge qarsь propagandaqa əlj de çetkjljktj kөңjl bөlmei keledj. Çauьnger qūdaisьzdar soiuzь djnge qarsь propaganda çana ygjt çūmьstarьn bolcevikterce çyrgjze almai otьr.

Bjzdjң elde djndj tuqьzatьn əleumettjk-ekonomikalьq sebepter qūrtьldь, tapsьz qoqam ornatьldь, endj djnge qarsь propagandanь da çyrgjzudjң qaçetj çoq degen ziandь ūqьmdar bar. Djnge qarsь kyreste mūndai kөzqaras saiasi qьraqьlьqtь nacarlatuqa bastaitьnь sөzsjz.

Trotskicjl-buxarincjl, ūltcьl-facist cpiondardьң,ziankesterdjң çeksūrьn bandasьnьң əckerelenuj, būl qalq çaularьnьң өzderjnjң kontrrevolutsiacьl əreketjnde djndj çana ərtyrlj sektanttardь, djn qьzmetkerlerjn paidalanqanьn kөrsettj. Moldalardьң, poptardьң çana fanatik-sektanttardьң byldjru çūmьsь SSSR Ūlь Sovetjnjң sailau nauqanь kezjnde baiqaldь.

Kəzjrgj uaqьtta djncjlderdjң çana sektanttardьң kontrrevolutsiacьl əreket jstep çyrgendjgjnjң faktьlarь az emes. Olar qalqaralьq facizmnjң SSSR qa qarsь soqьs əzjrleujne kөmek çasap çyr. Poptar men moldalar, kөbjnese, Stalindjk Konstitutsianь өzderjnce «tysjndjrjp», kolxozcьlardьң kolxozdan cьquьna, mecjtter men cerkeulerdj qaitadan qalpьna keltjruge, djn ədet-qūrьptarьn saqtauqa, oraza ūstauqa, «əulielerge» tyneuge caqьrьp, ygjt çyrgjzjp çyr. Keibjr çerlerde baqsь-balgerlerdj qoldap çyr, nemese, өzderj ərtyrlj dūqalьqtar satьp, djn qaldьqtarьna barьnca çarmasьp çyr (coqьndьru, syndetteu, qalьң mal beru, çasь çetpegen qьzqa yilenu, taqь sondailar).

Məselen, Soltystjk Qazaqьstan oblьsьnьң Zerendj audanьndaqь Viktorovka selosьnda cerkeu adamdarь «ikondardь çaңartamьz» degen sьltaumen kontrrevolutsiacьl çaulьq əreket jstegen. Atbasar audanьnda sektanttar facisterdj çaqtap ygjt çyrgjzgen. Qarsaqpai audanьnьң 7 aulьnda bjr molda auьru adamdardь sia jckjzjp «emdegen». Ol adamdar osь siadan ūulap qalqan. Kençetaev degen molda Qьzьl orda qalasьndaqь kjrpjc zavodьna priomcik bolьp ornalasьp alьp, djn propagandasьn çyrgjzgen: çanaza oqьqan, bala kөtermeitjn əielderdj «emdegen». Alma-Ata oblьsьnьң Cūbartau audanьndaqь Ordçonikidze atьndaqь kolxozda bjr baqsь -kempjr Mūxammet «paiqambardьң» qьzь — Bibi-Fatimanьң sausaqь, «osьnь jiskeseңder ūl tabasьңdar» dep bjr cөptjң tamьrьn ekj qabat əielderge jisketken.

Djncjldjktjң būl sekjldj cjrjk tjmjskjlenulerjne basqa da faktьlar keltjruge boladь. Moldalar, poptar, «emsekter» өzderjnjң būl sьqьldь çijrkenjctj jsterjn, kөbjnese, eңbekcjlerdjң jcjndegj sana-sezjmj tөmenderjnjң arasьnda çyrgjzuge tьrьsadь. Өitkenj, sana-sezjmj tөmender molda men poptardьң azqьruьna tez nanqьc keledj.

Djncjldjktjң cjrjk, çijrkenjctj əreketjn mylde qūrtu ycjn propaganda, ygjt çūmьstarьn bolceviktjk dəreçege kөteru kerek. Būl çөnjnde propagandisterdjң ygjtcjlerdjң aldьnda zor mjndetter tūr. Olar eңbekcjler arasьnda saiasiaqartu çūmьsьn, kommunizm ideiasьn kyn-saiьn çyrgjzjp otьruqa tijstj. Әrbjr kommunister, komsomoletster, profsoiuz mycelerj, eljmjzdjң barьq intelligentterj djnge qarsь ygjt çūmьsьn çyrgjzjp otьrularь kerek. Djnge qarsь ygjt çūmьsьn çyrgjzjp otьru әrbjr sanalь eңbekcjnjң bastь mjndetj bolьp tabьladь.

Tɵmengj zveno kruçoktarьnda saʙaqtь qalai йiьmdastьru turalь[1]

V. N. PRINTSEV

BK(в)P Ortalьq Komitetjnjң 1938 çьlь 14 noiaʙrdegj «Partia propagandasьn «BK(в)P tarixь qьsqaca kursь» nьң cьquьmen bailanьstь çyrgjzu turalь» qaulьsьnda ʙьlai deidj:

«BK(в)P tarixьn yirenu tɵmendegjdei bolьp diferensialansьn:

Kadrlardьң tɵmengj zvenosь ycjn, aralarьnda əzjrljkterj çetkjljksjz çoldastardьң edəujr ʙɵlegj ycjn, kurstь partia tarixьnьң negjzgj yc etapь ʙoiьnca caqьndalqan kɵlemde yirenu çɵn: 1) Bolceviktjk partianь qūru çolьndaqь kyres (I-IV taraular), 2) Bolcevikter partiasь proletariat diktaturasь çolьndaqь kyreste (V-VII taraular), 3) Bolcevikter partiasь ɵkmet ʙasьnda (VIII—XII taraular)».

Solai ʙola tūrsada, BK(в)P tarixьn yirenu jsj tɵmengj zveno kruçoktarьnьң kɵpcjljgjnde orta zvenodaqьdai, ʙasqaca aitqanda, tarau ʙoiьnca çyrgjzjljp keledj. Partiamьzdьң tarixьnьң ʙjrjncj etapьna arnalьp ɵtkjzjlgen saʙaqtarda, eң aldьmen, orьs marksisterjnjң, əsjrese V. I. Leninnjң, I. V. Stalinnjң ʙolcevik partiasьn qūru ycjn qalqcьldarqa, «legaldьq marksizmge», mencevizmge, trotskizmge çana ʙasqa opportunistjk aqьmdarqa qarsь çyrgjzgen kyresjn aiqьn, acьq kɵrsetudjң ornьna kruçoktarda kɵp uaqьttь Qьrьm kampaniasь, krepostnoilьq pravonьң çoiьluь siaqtь məselelerge çjʙeredj, tjptj keiʙjr çoldastar feodalizmnjң çana osь siaqtь məselelerdjң mənjne de tolьq toqtaumen kɵp uaqьt ɵtkjzedj.

Osьnьң nətiçesjnde propagandist tьңdaucьlardьң kɵңjljn ʙastь məselelerge audarudьң ornьna, olardьң oiьn ər çaqqa ʙjr audarьp cacьratьp aladь çana sabaqtь yirenudjң çeljsjn dūrьs qūrmaqandьqtan propagandister materialdь yirenudj ɵte ūzaqqa sozьp çjberedj. Misalь, Glavneftj (Alma-Ata) çanьndaqь partia ūiьmьndaqь tɵmengj zveno kruçogj «BK(в)P tarixь qьsqaca kursьnьң» ʙjrjncj tarauьnьң ɵzjn qana yc aidan asa uaqьtqa sozdь. Mūndai tərtjppen ɵtu ycjn BK(в)P tarixьnьң ʙykjl kursьne əlj de elu sabaq ɵtkjzu, iakj 16 ai uaqьt kerek. 26-aviaotrədь çanьndaqь kruçokta sabaq tɵrt aidan astam uaqьt çyrjp keledj, ʙjraq ol kruçokta ekjncj taraudь yirenu çūmьsь əlj aiaqtalqan çoq. Mūndai çaqdai Alma-Atadaqь ʙasqa kɵp kruçoktarda da ʙar.

Partia tarixьn etap ʙoiьnca ьqcamdalqan kɵlemde emes, ʙjr taraudan keijn ekjncj taraudь yirenumen ɵtetjn ʙolsa, tɵmengj zveno kruçoktarьnьң kɵpcjljgj kurstь tegjs yirenu çūmьsьn eң çaqsь çaqdaida, ʙjr çarьm çьlda ʙjtjredj. Eger osьqan kruçokta oqucьlardьң tūraqtamaucьlьqьn qossaq, onda ʙūrьnqь təçriʙede çij kezdesjp kelgen kruçokterdjң kɵpcjljgj programmanь ʙjtjre almai qalatьndьqь taqь da sɵzsjz.

Materialdь yirenudegj ɵte ʙaiau qarqьn tɵmengj zvenodaqь kruçok tьңdaucьlarь kɵpcjljgjnjң daiьndьqь çet-

1. Printsev çoldastьң statiasь təçriʙe auьstьru retjnde ʙasьlьp otьr. Redaksia.

kjljksjz ekendjgjn kөrsetedj. Sondьqtan da propagandist barlьq mәselelerge өte tolьq toqtalumen boladь. Onьң ystjne tәçribesjz propagandister materialdь qalai qьsqartьp paidalanudь bjlmәidj.

Osьlardьң bәrjn eske alьp, partia tarixьnьң bjrjncj etapьn yirenuge tьңdaucьlardьң çalpь bjljm dәreçesjne bailanьstь çөnsjlteu retjnde, mьna tөmendegj temalarqa bөljp 4—5 sabaq өtkjzudj üiqaruqa boladь:

BJRJNCJ SABAQ

1) Qalqcьldьq marksizmnjң qas düspanь. Marksizmnjң qalqcьldьqpen kyresj;

a) Plexanovtьң çana onьң «Eңbektj azat etu» gruppasьnьң qalqcьldьqpen kyresj;

в) Leninnjң qalqcьldьqtь qiratuь;

2) Leninnjң «Legaldьq marksizmge» qarsь kyresj;

3) Peterburgtaqь «çümьscь tabьn azat etu çolьndaqь kyres soiuzь»;

4) Lenindjk «Iskra» RSDÇP qüru ycjn ekonomizmmen kyreste.

Partia tarixьnьң bjrjncj etapьn yirenuge kjrjsude propagandist kruçokta, iaki lektoriada kruçoktar ycjn kjrjspe retjnde leksialar oquь kerek. Leksianьң laiьqtalqan temasь — «Reseide kapitalizmnjң damuь çana çümьsker qozqaьsь». Leksianьң maqsatь — Reseidegj sol kezdegj saiasi çana ekonomikalьq çaqdaidь tьңdaucьlardьң çaqsь üqьnuь ycjn kөmek etu.

EKJNCJ SABAQ

1. RSDÇP nьң II siezj. Ekj aqьmnьң kyresj, partianьң jcjnde ekj fraksianьң—bolcevikter men mencevikterdjң tuuь.

a) Bolcevikterdjң mencevikterge qarsь ekjncj siezden keijngj kyresj.

Leksianьң laiьqtalqan temasь — «Leninnjң, Stalinnjң çaңa tiptj partia qüru ycjn kyresj».

YCJNCJ SABAQ

1. Orьs-çapon soqьsь çana Reseidegj 1905 — 1907 çьlqь revolutsianьң bastaluь.

2. Bolcevikter men mencevikterdjң revolutsiadaqь taktikasь.

3. Bykjlreseiljk saiasi stacka çana dekabr qüraldь kөterjljsj. Sovetterdjң rөlj.

4. 1905 — 1907 çьldardaqь revolutsianьң çeңjlu sebepterj.

Ycjncj sabaqtь өtkjzu aldьnda 1905—1907 çьldardaqь revolutsianьң sipatь men mjndetterj turalь, Leninnjң «Sotsial-demokratianьң demokratialьq revolutsiadaqь ekj taktikasь» degen kjtabь siaqtь temalardan bjrnece leksialar өtkjzu kerek boladь.

TӨRTJNCJ SABAQ

1. Stolьpin reaksiasь.

2. Bolcevikter men mencevikterdjң reaksia dәujrjndegj taktikasь.

3. Leninnjң revizionisterge qarsь kyresj çana olardan marksistjk partianьң teoretikalьq negjzjn qorqauь.

4. Trotskidjң sentrizmj. Avgust blogь. Leninnjң sentrizmge çana ұqan ьmracьldьq etucjlerge qarsь kyresj.

5. Partianьң 1912 çьlqь Pragadaqь konferensiasь, bolcevikterdjң derbes partia bolьp qüraluь.

Leksianьң laiьqtalqan temasь — «bolcevikterdjң opportunizmge qarsь reaksia dәujrjndegj kyresj «Praga konferensiasь çana çaңa tiptj partianьң qürьluь».

Tьңdaucьlardьң daiьndьq dәreçesj çoqarьraq kruçoktarda tөrtjncj sabaqtь ekj bөljmge bөluge boladь.

Bjrjncj etaptь yirenjp bolqannan keijn, qortьndь retjnde 1 — 2 sabaqtar өtkjzu kerek boladь. Tьңdaucьlardьң bjljm dәreçesj çoqarь kruçoktarda leksia sanьn qьsqartuqa boladь, al, tьңdaucьlardьң daiьndьqь tөmen kruçoktarda propagandisterge tyrlj kөrnektj qüraldardь kөbjrek paidalanьp, tolьqьraq aitьp keң tysjndjruge tura keledj.

BK(b)P Ortalьq Komitetjnjң qaulьsьna sәikes materialdь qьsqartudan gөrj, tьңdaucьlar qalaida tolьq aitudь kerek etedj, dep keibjr propagandister qorqalaqtaidь. Mündai qorqalaqtau dürьs emes. Propagandister tьңdaucьlardьң oiьn temanьң negjzgj çetekcj mәselelerjne çinaqtap, audara bjlulerj ke-

rek, eger tьŋdaucьlar tolьq tysjndjrudj kerek etetjn bolsa, onda olai tysjndjruden bas tartpaularъ kerek.

Keibjr propagandister (misalь, Strelets çoldas, Alma-Atadan) sabaqtь kjtaptan oqu ədjsjmen ətkjzedj. Ərbjr oqьlqan abzatstь estjluj boiьnca talqьlaidь.

Qazaqьstan Qalq Komissarlarъ Sovetjnjŋ bolnitsasь çanьndaqь partia ūiьmьndaqь kruçokta ərbjr tьŋdaucьlarqa bjr sūraq beredj, ədebietter kərsetjledj, kruçokta bolqan sabaqta ərkjm «ətzjnjŋ» sūraqь boiьnca səileidj. Mūndai ədjstj ūsьnuqa, ərine, bolmaidь. Ərbjr tьŋdaucьlar materialdь ətzderjnce tolьqьmen oqitьn dəreçege çetu kerek, leksianь tьŋdaqannan keijn, materialdь ətzdjgjnen oqьp, temanь tolьq yirengennen keijn, kruçoktьŋ sabaqь keŋ tyrde əŋgjme çasau çana çoldastьq diskussia retjnde ətuj kerek.

Təmengj zveno çūmьsь əçeptəujr qiьncьlьq keltjredj, sondьqtan da mūndai kruçoktar ycjn propagandister asa təçribelj çoldastardan jrjkteljp alьnuь kerek.

Keibjr propagandister təmengj kruçok tьŋdaucьlarъ ycjn «Qьsqaca kurstьŋ» IV tarauь siaqtь materialdь tolьqьmen oqudь ūiqarmasaq ta boladь degendj aitadь. Būl dūrьs emes. Ecnərsenj qьsqartuqa bolmaidь. «Qьsqaca kurs» taraularьnьŋ tьŋdaucьlar bərjn de oquь kerek.

Seminarlar turalь bjrnece səz. Təmengj zveno propagandisterj ycjn de, orta zveno propagandisterj ycjn de seminarlar ərdəijm bjrge ətkjzjledj.

Mūndai bjrlesken seminarlardь barlьq propagandister ycjn leksia oqьlqanda qana jsteuge boladь, al ədjs məselelerj, kruçoktardьŋ tyrlerj boiьnca, səzsjz, çeke talqьlanuь kerek. Seminarlarda uaqьttьŋ çartьsьnan kəbjn ədjs məselelerjne paidalanu kerek. Seminarlardьŋ basqarucьlarъ bərjnen būrьn ərbjr kruçoktjŋ xalçaiьn bjluj, sabaqtь dūrьs qūruь ycjn ərbjr propagandiske kəmektesuj kerek.

Sairam audanьndaqь ygjt çймьsь

BICEEV

Bjzdjn partiamьz ygjt çūmьsьna airьqca manьz beredj. Ygjt çūmьsь onьn bykjl çyrgjzgen aluan-aluan çūmьstarьnda asa manьzdь, ylken orьn alьp keledj. Bjzdjn partiamьz, bolceviktjk ygjttjn kycj onьn tūrmьstan qol yzbeitjndjgjnde ekenjn ecqacanda esjnen cьqarqan emes. Bolcevikter partiasь saiasi-ygjt çūmьsьn kөpcjljkpen bailanьs çasauda, enbekcjler kөpcjljgjn өz tuьnьn astьnda ūiьmdastьruda, asa kyctj qūralь ettj.

Sotsialistjk kolxoz dalasьnda da enbek өnjmdjljgjn arttьrьp, sapalь nətiçe cьqaruda bolceviktjk ygjt çūmьsь kyctj qūral boldь.

QK(в)P nьn Sairam audandьq komitetj bolceviktjk ygjt çūmьsьn mьqtap qolqa aldь. SSSR Ulь Sovetj men QSSR Ulь Sovetjnjn sailauь kezjndegj ygjt çūmьsьnьn təçribesjn ken paidalana otьrьp, saiasi-ygjt çūmьsьn BK(в)P XVIII siezjne bailanьstь etjp qaita qūrdь.

BK(в)P XVIII siezjnjn materialdarьn enbekcjler kөpcjljgjne tysjndjru ycjn audan kөlemjnde 38 çerden ygjt-kollektivj ūiьmdastьrьldь. Būl — ygjt-kollektivterjnde 300 ygjtcjler çūmьs jsteidj.

Kөktem egjsjn srogjnde çana sapalь etjp orьndauda QK(в)P nьn Sairam audandьq komitetj kolxozdardьn sotsialistjk egjs dalasьn (çūmьs orьndarьn, dem alьs yilerjn) bolceviktjk ygjt çūmьsьnьn ortalьqь ettj. Egjs basьnda 2970 ret ənqjme өtkjzjljp, oqan 91453 adam qatьnastь; mūnьn jcjnde 43789 əielder.

Sөitjp, saiasi-ygjt çūmьsьnьn өrjs aluьnьn nətiçesjnde Sairam audanь 1939 çьlqь kөktem egjsjnde dəndj egjstj 6 kynde, maqta egjsjn 7 kynde orьndap cьqtь.

BK(в)P nьn XVIII siezjnen keijn barlьq ygjt-kollektivterjnde Stalin çoldastьn çana Molotov, Çdanov, Manuilski çoldastardьn baiandamalarь men siezdjn qaulьlarьn kөpcjljkke tysjndjru çūmьsь ken өrjs aldь.

Stalin çoldastьn BK(в)P XVIII siezjndegj tarixi baiandamasьn çana siez materialdarьn oqьp yirenu çūmьsь kolxozcьlardьn, çūmьscьlardьn, intelligentsianьn saiasi belsendjlgjn arttьruda. Sotsialistjk kolxoz dalasьn Stalindjk 8 milliard pud astьq ycjn kyres çolьna ūiьmdastьruda.

BK(в)P XVIII siezjnjn qortьndьsь turalь partia, komsomol ūiьmdarьnda, intelligentsia çana MTS, MTM çūmьscьlarь men kolxozcьlar arasьnda 55 çerde çinalьstar өtkjzjljp, baiandamalar çasaldь. Onda çinalьsqa 4783 adam qatnastь.

Kəzjrde audan kөlemjnde, Stalin çoldastьn çana Molotov, Çdanov, Manuilski çoldastardьn siezdegj baiandamalarьn, siez delegattarьnьn sөilegen sөzderjn kөpcjljkke tysjndjru çūmьstarьn çyrgjzjp keledj. Al, ygjt-kollektivterj çana onьn ygjtcjlerj egjn basьnda ūdaiь çūmьs jsteidj. Ygjt çūmьsьn ken өrjstetude ylgjlj çūmьstar jstep өz mjndetjn çaqsь orьndap çyrgen ylgjlj ygjtcjler de bar. Məselen, Mexnat attь kolxozda B. Ermetov, Karl Marks atьndaqь kolxozda Nazarov,

Kaganovic atьndaqь kolxozda Saiьpnazarov çoldastar ygjt çūmьsьn ynemj, yzdjksjz çyrgjzjp keledj. Bjr məsele turalь ygjt çūmьsьn çyrgjzude olar ьlqi çūmьs planьn çasap aladь. Sol çūmьs plandarьnda kөrsetjlgen caralarьnьn orьndaluь ycjn ūdaiь kyresude. Būl agitatorlar aitaiьn degen oiьn çai sөzben, qalqtьn өzjne tysjnjktj tjlmen aitьp tysjndjre bjledj.

QK(в)P nьn Sairam audandьq kөmitetjnjn çanьndaqь partia kabinetj agitatorlardьn 10 kyndjk çūmьs planьn çasauьna kөmektesjp, olardьn tysjnbegen sūraqьna çauap berjp otьradь. Audan ortalьqьnda ygjtcjlerdjn 10 kyndjk kursь acьlьp, odan 13 adam bjtjrjp cьqtь. Yien aiьnda audan ortalьqьnda ygjtcjlerdjn 10 kyndjk kursь acьladь, mūnda 30 kjsj daiьndalьp cьqpaqcь. Audan kөlemjnde 28 tyrlj gazet, 19 tyrlj çurnal taraidь, onьn jcjnde «Sotsialistjk Qazaqьstan» 206, «Qьzьl Өzbekstan» 700, «Oңtystjk Qazaqьstan» 470, «Pravda iuçnogo Qazaqьstana» 549, çana audandьq gazetten 2000 dana taraidь.

Keң өrjs alьp çyrjp çatqan saiasi-ygjt çūmьsь Sairam audanьndaqь eңbekcjler kөpcjljgjnjn qai saladaqь çūmьstarьn bolmasьn çaqsarta tysetjnj, çoqarь kөtere tysetjnj, onь çaңa faktьlarmen, çūmьs ədjsjmen, təçribelj jspen baiьta tysetjnj sөzsjz. Өitkenj dūrьs ūiьmdastьrьlqan saiasi-ygjt çūmьsь bar çerde eljmjzdjn saiasi çana caruacьlьq məselelerjnjn oidaqьdai cecjljp otьratьnь kymənsjz.

BK(в)P Ortalьq Komitetj çanьnda Partia вaqьlauь komissiasь qйrьldь

BK(в)P Ortalьq Komitetj:

a) BK(в)P Ortalьq Komitetj çanьndaqь Partia вaqьlauь komissiasьnьn myceljgjne A. G. Авramova, I. Ia. Alexin, P. N. Alferov, A. A. Andreev, N M. Afanasiev, I. T. Gricin, P. P. Eliseev, G. I. Egorov, V. A. Ercov, M. G. Zaxarov, M. I. Zemlənski, L. M. Zubinin, G. I. Ivanovski, A. K. Çigalov, P. S. Kriukov, A. P. Leonov, V. N. Mironov, A. L. Orlov, V. P. Pavlov, G. V. Perov, V. P. Petrov, S. V. Potapov, G. N. Pugovkin, I. N. Strokotenko, A. S. Trofimov, A. I. Fedorenko, V. L. Filimonov, M. M. Fonin, I. S. Fursov, K. I. Sьipləkov, M. F. Ckirətov çoldastardь;

в) BK(в)P Ortalьq Komitetj çanьndaqь Partia вaqьlauь komissiasьbiurosьn mьna sostavta: A. A. Andreev çoldas — Partia вaqьlauь komissiasьnьn predsedatelj, M. F. Ckirətov çoldas — Partia вaqьlauь komissiasь predsedateljnjn orьnbasarь, G. V. Perov çoldas — predsedateldjn orьnbasarь çana Partia вaqьlauь komissiasь biurosьnьn çauaptь sekretarь G. I. Ivanovski çoldas — Partia вaqьlauь komissiasь predsedateljnjn orьnbasarь, I. T. Gricin çoldas — Partia вaqьlauь komissiasь predsedateljnjn orьnbasarь;

v) BK(в)P Ortalьq Komitetj çanьndaqь Partia вaqьlauь komissiasьnьn Partia kollegiasьn mьna sostavta: A. A. Andreev çoldas — Partia kollegiasьnьn predsedatelj, M. F. Ckirətov çoldas — Partia kollegiasь predsedateljnjn orьnbasarь, G. V. Perov çoldas — Partia kollegiasь predsedateljnjn orьnbasarь, A. P. Leonov çoldas — Partia kollegiasьnьn çauaptь sekretarь, A. G. Авramova çoldas — Partia kollegiasьnьn mycesj, etjp вekjttj.

Mazmūnь

Basmaqala — (BK(в)P Ortalьq Komitetjnjn Plenumьnьn qaulьsь kəpcjljkke keп tysjndjrjlsjn 1
Partia propagandasьna basсьlьqtь kyceite tyseljk 3

SSSR DЬN BJRJNCJ SAILANOQAN ŪLЬ SOVETJNJN YCJNCJ SESIASЬ

V. M. MOLOTOV — Qalqaralьq xal çana SSSR dьn sьrtqь saiasatь turalь 8
Qalq jsj 14

BK(в)P XVIII SIEZJ MATERIALDARЬN YIRENUCJLERGE KΘMEK

MELNIKOV — Sotsializm men kommunizm tu-ьndaqь memleket turalь 18
Versal вjtjm cartь çana вasqa c ttar 27

DJNGE QARSЬ PROPAGANDA

ЬBRAGIMOV — Islam djnj facizmnjn qūralь 33

TƏÇRIBE AUЬSU

PRINTSEV — Tөmengj zveno kruçoklarьnda sabaqtь qalai ūiьmdastьru kerek . . . 38
BICLEV — S iram audanьndaqь ygjt çūmьsь 41

BK(в)P ORTALЬQ KOMITETJNDE

BK(в)P Ortalьq Komitetj çanьnda Partia Baqьlau Komissia ь qūrьldь 43

Инв. № 187521-39
Библ. лист

Redkollegia

Технический редактор *Исабаев М.* Корректор *Шатаков Д.*
Сдано в производство 1/VI 1939 г. Объем 2,75 п. л. 3,5 уч.-авт. л.
Подписано к печати 7/VII 1939 г. Колич. зн. в п. л. 65000
Казгосполитиздат № 365 Формат бумаги 70x108 1/16
Уполн. Казглавлита № 1357 Тираж 8090 экз.

Отпечатано в Кн.-журн. тип. Казполиграфтреста. Алма-Ата, Узбекская, 11. Зак. № 1120

Вағазь 50 tijn

1939

ÇьLQ|A

„PROPAGANDA

ÇANA

YGJT“

ÇURNALЬNA

ÇAZЬLЬNҢDAR!

ÇAZЬLU BAQ|ASЬ

9 aiqa . . . 4 s. 50 t.
6 „ . . . . 3 s.
3 „ . . . . 1 s. 50 t
Çekə sanь . . 50 t.

„Propaganda çana ygjt“ çurnalьna „Soiuzpecattьҥ“ barlьq audandьq вiurolarь arqьlь, qaladaqь, selodaqь, auldaqь, kolxoz-sovxozdardaqь, MTS tardaqь barlьq pocta вəljmdərj arqьlь, sondai-aq qat tasucьlar çana kəsjp orьndarь çanьndaqь вaspasəz taratucьlar arqьlь çazьluqa вoladь.

Мйньmən qatar вйl çurnalqa Qazaq Məmlekəttjk Saiasi Әdeвiet вaspasьnda (Alma-Ata, K. Marks kəcesj № 51) çazьluqa вoladь.

Çurnaldьҥ qat, qaвar alatьn adrəsj:
Alma-Ata, Ykmet yij, QK(в)P Ortalьq Komitetjnjҥ Propaganda çana ygjt вəljmj

„Propaganda çana ygjt“
çurnalьnьҥ redaksiasь.